

מראי מקומות והערות - מועד קטן - הל' חול המועד

הרבה נעזרתי בספרים החשובים שמירת המועד [ליברמן] תורת המועד הל' חוה"מ, וס' קדושת המועד ע"ס הדף [גרבוז - דרבקין]

איסור מלאכה בחוה"מ מדאורייתא או מדרבנן

א. נחלקו הראשונים אם איסור מלאכה בחוה"מ מדאורייתא הוא או מדרבנן. [עי' ביאורה"ל תק"ל שהאריך למנותם].

השיטות דמדאורייתא אסור – פשטות רש"י דף י"א ורשב"ם פ' ע"פ [כדצינו תוס' בחגיגה ועי' ביאורה"ל]. חינוך מצוה שכי"ג. טור סי' תקל"ו בדעת הר"י והב"י סי' תק"ל כתב דאין ראוי מהרי"ף. רמב"ן פסקי חוה"מ ובעי"ז כ"ב, רשב"א בעי"ז שם ובשו"ת סי' תר"צ, [אמנם לשיטתם לאו בכל גווני אסור מה"ת עי' להלן].

השיטות דאיסורו מדרבנן – תוס' חגיגה דף י"ח ומו"ק דף י"ט, רא"ש ריש מו"ק, סמ"ג [הובא בש"ג] וריטב"א דף ב' בשם בה"ג. [בביאורה"ל תק"ל כתב דלא מצא מקור לזה בבה"ג ועי' העמק שאלה ק"ע]. רמב"ם פ"ז ה"א [כן כתבו הרמב"ן שם וריטב"א ומ"מ שם¹]. טור סי' תק"ל.

הרמב"ן שם חילק דאיסורו מדאורייתא אבל בדבר האבד או צורך היום שרי מה"ת אף במקום טירחה, ומה שאסרו בטירחה או במכוון מלאכתו במועד זהו מדרבנן. והובא בנמוק"י ריש מו"ק [שהרמב"ן הטיל פשרה] ובריטב"א כאן ובעי"ז שם וברמב"ן בעי"ז מבואר באו"א.

המקורות בגמ' דמשמע דאיסורו מה"ת

ב. בגמ' חגיגה דף י"ח נחלקו תנאי מנלן איסור מלאכה בחוה"מ. א. לרבי יאשיה - את חג המצות תשמור שבעת ימים וכו'. ב. לרבי יונתן - שנקראו מקראי קודש ואיכא ק"ו מיו"ט דיש יו"ט מלפניהן ומלאחריהן. ג. לר"י הגלילי כל מלאכת עבודה לא תעשו [וסמך ליה שבעת ימים תקריבו - רש"י]. ד. לר"ע - אלה מועדי ה'. ה. ששת ימים תאכל מצות ויום השביעי עצרת וכו' [בספרי מובא בשם רבי ישמעאל]. ופשטות הגמ' דילפותא דאורייתא היא. והתוס' ורא"ש כתבו דאסמכתא היא עי' ברא"ש שהכריח כן.

עוד שם דר"י ור"ל סברי דאסור אסיפה במועד ואמרינן מכלל דתרווייהו ס"ל דמלאכה אסור בחוה"מ מנלן וכו' וקשה דהא פשיטא דמלאכה אסורה בחוה"מ ומאי קמ"ל. עי' רמב"ן וריטב"א שהוכיחו כן.

ע"ע שם דקרא דחג האסיף ע"כ לא קאי על חוה"מ דאינו זמן האסיף ולכן מפרשין דקאי על חג שבא בזמן שאוספין בו וה"ל לחג הקציר ע"ש. ואי מדאורייתא מותר מאי ראוי וכן הוכיח הרמב"ן בפסקי הלכות חוה"מ ובעי"ז כ"ב. והתוס' כתבו דכוונת הגמ' דכיון דאיכא אסמכתא לאסור לא יתכן דקרא דחג האסיף מיירי בחוה"מ, ועי' מנ"ח מ' שכי"ג דכוונתם כה"ל דרבנן לא אסרו דבר המפורש בתורה להיתר. וכוונת הגמ' להוכיח דאי מיירי בחוה"מ לא היו חכמים יכולים לאסור. ועי' שו"ת רעק"א סי' ע"ד דבאיכא אסמכתא לאסור א"א לומר דמותר מה"ת וכוונתו לריטב"א ר"ה דף ? דאסמכתא הוא רמז מה"ת לתקנת חכמים.

ובמו"ק דף י"א ע"ב ר"א אמר לא מבעיא בימי אבלו דמדרבנן הוא ושרי אלא אפי' במועד דאיסור מלאכה מדאורייתא. ועי' רש"י שם שהביא הילפותא מחג המצות תשמור. והתוס' והרא"ש נדחקו דכיון דאסמכתוהו דאורייתא כעין דאורייתא הוא.

בגמ' ע"ז דף כ"ב מבואר דאיכא לפני עיור במלאכת חוה"מ, והרמב"ן נקט דליכא לפ"ע באיסור דרבנן והוכיח דמדאורייתא אסור. וכ"ה בריטב"א ריש מו"ק. והתוס' ורא"ש דחו דכיון דאסמכתא פשוטה היא והצדוקין מודים בה איכא לפ"ע וצ"ב². ועי' מנ"ח מצוה שכי"ג שתמה על הרמב"ן דאמאי לא יהא לפ"ע באיסור דרבנן דלא גרע מעיצה שאינה הוגנת. והאריכו בזה האחרונים. ועי' תוס' בעי"ז שם.

¹ אמנם עי' קר"א דמלשון הרמב"ם בפיה"מ באה הקבלה כי חולו של מועד אסור בעשיית מלאכה משמע דהוא הל"מ. ועי"ש עוד דפי' דהתורה לא אסרה המלאכה עצמה אלא מסרה לחכמים לאסור כפי הנראה להם כדי שיהיו פנויים לשמוח ולעסוק בתורה וא"ש הירושלמי ע"ש.

הטו"א שם הביא מהגמ' תמורה י"ד דילפינן להתיר הקרבת נז"נ בחוה"מ ומשמע דאיסור מלאכה בחוה"מ מדאורייתא. ועי' מנ"ח. ובביהגר"א סי' תק"ל הוכיח מהגמ' סוכה פ' לולב הגזול דחוה"מ נקרא יו"ט ור"ל דלענין מלאכות האסורות חשיב כיו"ט דאסור מה"ת. [ועי' רא"ש הל' תפילין סוף סי' ט"ז].

המקורות דמשמע דאיסורו מדרבנן

ג. שם בדף י"א אמרינן במקום פסידא שרו רבנן וכן בדף ב' ע"ב.

ירושלמי מו"ק פ"ב ה"ג אמר רבב"מ אילו היה לי מי שימנה עמי התרתי שיעשו מלאכה בחוה"מ כלום אסור אלא שיהו אוכלים ושותים ועוסקים בתורה וכו', והרמב"ן פי' לדרכו דמייירי בכה"ג דהוי דבר האבד אף דהוי טירחה דמה"ת מותר. [ועי' ברמב"ן בע"ז כ"ב דמה"ת אסור רק דומיא דעבודת קרקע שטירחתו מרובה, והירושלמי בליכא טירחה].

לשיטות שאסור מדאורייתא אם לוקה

ד. והנה למבואר בגמ' שם למאן דיליף מחג המצות תשמור או מכל מלאכה לא תעשו אי נימא דמה"ת הוא א"כ הוי לאו, משא"כ למ"ד דיליף מק"ו או ממקרא קודש, ונפ"מ למלקות וכן נפ"מ לנשים דפטורות מעשה שהזמ"ג אבל אי הוי לאו חייבות. עי' ישועות יעקב סי' תק"ל ס"א שצידד כן דתלוי בהנ"ל. אמנם הטו"א חגיגה שם האריך בסוגית הגמ' שם דקשה אמאי קאמר ר"י אינו צריך דאפשר ללמוד מק"ו הא נפ"מ דלוקה ועוד דנפ"מ בנשים דאסורות משום דהוי לאו, והוכיח מזה דלא פליג אלא דעיקר האיסור אפשר ללמוד מק"ו אבל מודה דאיכא ילפותא גם ללאו וכ"כ לדעת ר"ע עי"ש. ובנו"ב קמא סי' י"ב כתב בתו"ד דלהאי מ"ד ודאי דאסמכתא היא, וכ"כ בהעמק שאלה שאילתא ק"ע ועי"ש דמה"ט לא הביא השאילתות דרשה זו כיון דאסמכתא היא. ולדבריו צ"ל דפלוגתא דתנאי היא אם מה"ת, אבל הבה"ג והר"ף שהביאו גם דרשה זו ע"כ דסברי לכולהו תנאי אסמכתא היא ומזה רא"י דלבה"ג אסור רק מדרבנן [דיותר מזה לא מפורש בבה"ג כנ"ל]. ועי' רמב"ן ע"ז דף כ"ב.

והנה בגמ' דף י"ב ע"ב אמרינן הלכות חוה"מ כשבת יש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחילה ומבואר דאין לוקה. ולדעת הישועות יעקב צ"ל דתלוי בפלוגתא דתנאי.

וכבר עמד בזה בחי' הר"ן שם וכתב דתשמור אינו לאו אלא עשה ולהכי אין לוקה וכן הביא בשם הראב"ד דהוי איסור עשה. ועצ"ע לריה"ג דיליף מכל מלאכה לא תעשו. ובנמוק"י לדף י"א כתב דהוי לאו שבכללות והביאו המנ"ח מצ' שכ"ג אות ד' אך תמה אמאי הוי לאו שבכללות.

ועי' רש"י כת"י שם ב' פירוש, א' דהגמ' מייירי בדברים שהתירו ובזה נמי יש שאסורים כגון בפרהסיא. ב' דאף בדברים האסורים אין לוקין מלאו דלא תעשה כל מלאכה אלא רק אסור. ולפי' א' א"ש גם לר"ע דבאמת לוקה.

להלכה

ה. דעת הטור סי' תק"ל דמדרבנן הוא כנ"ל, והב"י כתב דאסור מה"ת, אמנם המ"א הוכיח מהב"י סי' תקל"ח דאיסורו מדרבנן [וכוונתו מדהקיל שם בספק עי' להלן] וצ"ע. ובדעת הרמ"א כתב בביהגר"א דס"ל דמה"ת הוא מדכתב דהתירו לפי מה שהיה נראה לחכמים להתיר, ואי מדרבנן היה לו לומר דאסור לפי מה שהיה נראה לחכמים לאסור וכן פי' המ"א שם [עי' במחש"ש]. והב"ח הכריע כהרמב"ן [ומשמע במ"א דלרמ"א אסור הכל מה"ת וצ"ע מנלן הא וכנראה דלשון הרמ"א הנ"ל משמע דמדינא אסור אלא דמסר לחכמים להתיר איסור תורה וצ"ע]. ועי' ביהגר"א דמשמע שנקט להלכה כהרמב"ן וכמש"כ בביאור"ל.

ספק איסור מלאכת חוה"מ

ו. הנפ"מ בכל זה בספק דאי מדרבנן הוא אזלינן לקולא ואי מה"ת אזלינן לחומרא. ועי' רא"ש פסחים פ"ד סי' ט' וטור סי' תקל"ו ושו"ע ריש סי' תקל"ז ומ"א שם שפסקו לקולא ועי' מחש"ש שם ורעק"א סי' תק"ל שמוכח מזה דהשו"ע ס"ל דאיסור מלאכה מדרבנן. ועי' ביאור"ל סי' תק"ל דאין להקל בספק אלא לצורך גדול. אמנם מבואר שם דלא חיישינן אלא רק לרמב"ן אבל לא חיישינן לשיטת

² ויל"פ עפ"י התיבות דבשוגג ליכא איסור דרבנן וכיון דהצדוקים לא מודים באיסור דרבנן הוי כשוגג דליכא איסור, משא"כ כשמודים בה.

החינוך דהכל מדאורייתא, ולפי"ז בספק בדבר האבד שאסור טירחה וכדו' יהא מותר משום דהוי ספק דרבנן. וכ"כ החזו"א סי' קל"ח ה'. [ולנה"ל אין ראוי מהשו"ע סי' תקל"ז דלא כהרמב"ן, ויש סתירות בזה].

ז. הנחת תפילין בחוה"מ – נחלקו הראשונים אם מניחין תפילין בחוה"מ, עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תר"צ דחוה"מ אסור בתפילין דגם הם אות כלומר דחוה"מ חשיב כיו"ט דמקרי אות דהרי אסור במלאכה דאורייתא וכ"כ בשם התוס' והראב"ד. אבל התוס' במנחות ל"ו ב' והרא"ש הל' תפילין סט"ז לשיטתם דאין אסור מלאכה בחוה"מ מה"ט כתבו דאי יו"ט מקרי אות משום אסור מלאכה חוה"מ לא מקרי אות, אלא די"ל דמשום אסור חמץ וכן משום סוכה מקרי אות עי' ריטב"א מו"ק דף י"ט. וכ"כ תוס' שם ד"ה רבי יוסי [ושם כתבו משום מצה ומשמע כהגר"א] ועוד הביאו מהירושלמי דמניחין תפילין והבה"ג ס"ל דאסור, והירושלמי אי"ש לשיטתו הנ"ל דאסור מלאכה מדרבנן, ועי' משכנות יעקב סי' ל"ז באריכות.

ובשו"ע סי' ל"א פסק דחוה"מ אסור בתפילין והרמ"א שם הביא דנוהגין להניח. והנה לשו"ע אף אי נימא דס"ל דאסור מלאכה אינו מה"ט [כדהוכיח המ"א מספק דבר האבד] מ"מ חשיב אות משום מצה וסוכה כמש"כ תוס'. אולם צ"ע לרמ"א למש"כ הפוסקים דס"ל דאסור מלאכה מה"ט אי"כ יהא פטור מתפילין. ואפשר דכיון דמותר בדבר האבד לא חשיב אות, וכ"כ הריטב"א עירובין צ"ו. והמ"ב סי' ל"א פ"י דעת הי"א משום דמה"ט מותר במלאכה בחוה"מ, ומקורו ברא"ש. אך צ"ע לרמ"א ואולי כוונתו לריטב"א וצ"ע.

הואיל במלאכת חוה"מ

בטו"א בחגיגה הקשה דאפי' אם מלאכת חוה"מ אסורה מה"ט מאי פריך אסיפה בחוה"מ מי שרי דכיון דלצורך המועד מותר ממילא איכא הואיל ומותר אף שלא לצורך המועד עיי"ש שתי' דאזיל למ"ד דלית ליה הואיל, [ועוד האריך שם אי בעינן שיהא אפשרות שיהא ראוי להשתמש בו בחוה"מ ועי' העמק שאלה דודאי בעינן שיהא ראוי בפועל לצורך היום ולא סגי במה דאילו היה צורך היום היה מותר וכ"ה בהואיל דיו"ט]. וכ"מ בשו"ת משכנות יעקב סי' ל"ז דשייך הואיל בחוה"מ. וכן מבואר גם ברעק"א בגליון השו"ע סי' תקל"ז ואע"פ שרבנן אסרו מ"מ במקום פסידא שרי דומיא דשחיטת מסוכנת ביו"ט, ועפ"י כתב דדבר האבד כשיש טירחה יתירה שרי כשיש אפשרות ליהנות ממנו במועד. ודלא כהמ"מ.

היתר מלאכה לצורך המועד אי דלא נאסר כלל או כעין דחויה היא לצורך המועד

ויש לדון דלא דמי או"י לצורך המועד וכדו' דבאו"י לא חשיב מלאכה בפרט לרמב"ן פ"א אמור דלא נאסר אלא מלאכת עבודה, משא"כ בהיתר דמלאכת חוה"מ לצורך היום אין ההיתר בעיקר המלאכה אלא משום צורך היום וכעין דחויה³. ולפי"ז יש לדון דלא שייך הואיל אלא במלאכת או"י דיו"ט [וכמובן שבה לא גרע חוה"מ] דכיון שהמלאכה היא מלאכת או"י הותרה בכל גווני ולא נאסרה כלל משו"ה אף לצורך חול מותר משום הואיל, משא"כ במלאכת חוה"מ דההיתר לצורך חוה"מ לא שייך הואיל, וכמש"כ בחזו"א סי' קכ"ד דבשבת לא שייך הואיל דשרי לחולה שיב"ס, וכ"כ מהר"ם חלאוה בפסחים. אמנם בתוס' בפסחים מ"ו מבואר דלא כן [והחזו"א תמה ע"ז] וכבר הארכנו בזה בביצה בסוגיא דהואיל דחזינן בגמ' פסחים לענין כיסוי דם ציפור דמשמע כתוס'. וע"ע בסמוך.

קושית התוס' היכן מצינו מקצתו אסור

הנה התוס' בחגיגה הקשו אי אסור מלאכה מה"ט היכן מצינו מקצתו אסור ומקצתו מותר, והקשה בטו"א דהא גם ביו"ט מצינו שהותר לאוכ"כ. וכ"ה הרש"ש בחגיגה שם. ועי' מהרי"ץ חיות דהתם שרי משום מצוה [ועי' שו"ע הגר"ז סי' תק"ט בקו"א דאו"י לא חשיב מצוה כ"כ אלא דהותרה]. ולנה"ל עפ"י הרמב"ן דאו"י ביו"ט שרי משום דלאו מלאכת עבודה הוא לא קשה דשאני התם דלא חשיב מלאכת עבודה ואין סיבה לאסור, משא"כ הכא דהתירו לצורך המועד אף דחשיב מלאכה.

והעירו דברמב"ן משמע דמדמי צורך המועד לאו"י ביו"ט עיי"ש. וא"ש לשיטתו דלהכי ל"ק ליה קושית התוס'. אמנם אף אי נימא דצורך המועד כאו"י יקשה קושית התוס' מדבר האבד דהתם הוי מלאכה ואפי"ה שרי משום הפסד.

³ ואמנם בפשוטו מותר לצורך המועד אף באפשר מעיו"ט ורק אסרו משום מכון מלאכתו במועד, ולהר"ן בביצה דף י"ז משמע דכל דשרי באפשר מעיו"ט ע"כ הותרה הוא. ועי' להלן.

ובאמת גם התוס' לא הקשו מהא דשרי לצורך המועד, ואפשר דמודו צורך המועד דמי לאו"י, [ושייך בזה הואיל] אלא הקשו מהא דשרי לדבר האבד וכמה מלאכות שהתירו וכוונתם דלא מצינו שהתירו מלאכה משום הפסד, [ועי' לשון המרדכי דמקשה דלא מסתבר שיקילו חכמים כ"כ].

ובשו"ת רמ"ע מפאנו סי' ק"ח האריך דיסוד האיסור בחוה"מ אינו משום עצם המלאכה דליכא לאו דמלאכה דאף למאן דדריש מלאו דכל מלאכה וכו' זה ודאי קאי על יו"ט ואסמכוהו לחוה"מ [ור"ל כהנו"ב דאסמכתא היא]. וליכא אלא עשה דשביתה דיליף ממקרא קודש בקום ועשה שלא יהא כחול, ולפי"ז כתב דאף שעושה מלאכה בדבר האבד נתקיים עשה שבו דאין זה סתירה לשביתה כיון שאין עושה כל מלאכה. ולפי"ז נמצא דגם דבר האבד לא הוי דחווה אלא דאין זה סתירה לשביתה המועד. [ולמבואר בר"ן ביצה דמהא דשרי באפשר מעיו"ט ע"כ הותרה ה"נ בדבר האבד הותרה, ולרמ"ע מפאנו א"ש].

ולכאורה נפ"מ בזה באפשר לעשות בדרך היתר כגון ע"י נכרי, דתלוי אי הכא הוי דחווה או הותרה. ולהנ"ל יש לדון לחלק בין צורך המועד ובין דבר האבד ולהרמ"ע מפאנו גם דבר האבד הותרה. ונחלקו בזה הפוסקים, עי' פמ"ג סי' תקל"ג משב"ז סק"ב דדבר האבד אסור ע"י ישראל ובא"א (בוטשאשט) תקל"ז א' מתיר ומשום דהותרה ולא דחווה. ועי' ביאור"ל סו"ס תקל"ז.

בכוונת הגמ' בחגיגה דמסרן לכתוב לחכמים

בלשון הגמ' חגיגה **דהכתוב** מסרן לחכמים משמע דהתורה תולה האיסור בחכמים, ודאורייתא הוא. [ולראשונים דהכל דרבנן צ"ל דאסמכתא היא] ולכאורה הכוונה דחכמים רק מפרשים מתי אסרה התורה וצ"ב מאי שנא מכל התורה. וי"ל דליכא דרשה בתורה מה מותר אלא עפ"י סברת חכמים מה נראה להם לאסור. וכ"כ הרמב"ן פר' אמור דמסרן לחכמים היינו **שאין בתורה רמז איזו מלאכה מותרת ואיזו אסורה**.

ובחינוך מ' שכ"ג הביא הגמ' דף י"ב דהל' המועד עקורות הן ואין למדים זה מזה, ופי' דיש מלאכות גמורות שמותרות ויש מלאכות קלות שאסורות והיינו דתלוי בסברת חכמים מה יש צורך להתיר, אע"פ שנראה יותר מלאכה. ועי"ש דהתורה אסרה כפי רצונם של חכמים וסברתם. ועי' עוד שם בסו"ד דהתורה לא אסרה אלא במה שיסכימו הם. ומשמע דמה"ת באמת גם דבר האבד אסור אלא שחכמים התירו והתורה הסכימה לדבריהם כלומר דהתורה אסרה רק אם גם חכמים יסכימו לאסור, וזה נלמד ממה דילפינן דמקצתו מותר ומקצתו אסור דיש כח לחכמים להתיר. וכ"מ ממה שדייקו הפוסקים מהרמ"א סי' תק"ל "שהתירו מה שהיה נראה לחכמים להתיר". ודו"ק.

והנה לדעת הרמב"ן נתבאר דעיקר האיסור הוא מה"ת אלא דבדבר האבד וכן לצורך המועד מה"ת מותר בכל גווני אלא דחכמים אסרו טירחה בדבר האבד וכן צורך המועד במעשה אומן. ולדבריו משמע דלשון הגמ' דהכתוב מסרן לחכמים קאי על מה שהתירו דבר האבד [לאפוקי מסברת התוס' דהיכן מצינו מקצתן אסור] אבל לא קאי על מה שאסור מדרבנן דזהו איסור דרבנן גרידא [וכדכתב הריטב"א דאסרו משום משמרת למשמרתי כמו שעשו בשאר גופי תורה וכמש"כ המ"ב דבזה ספיקו לקולא] וכ"כ הלח"מ פ"ז ה"א.

ויל"ע בלשון הרמב"ן בסוף פסקי חוה"מ בא"ד וכן בדבר האבד כל שבנ"א חושבים אותו להפסד וטורחין בו מותר מה"ת וזהו מסרן לחכמים זופתין כוזא ואין זופתין חביתא והם הוסיפו לאסור בטריח. ולכאורה משמע שגם מה שאסרו חביתא משום טורח מסרן לחכמים. אמנם עי' צרור החיים הובא בשיטות קמאי דאיסור חביתא הוא מדרבנן. ואולי כוונת הרמב"ן רק על מה שהתירו כוזא אף דליכא הפסד כ"כ. ועי' בתורת האדם ענין האבילות [סוף עמ' נ"ט בהוצאת זכרון] וצל"ע.

איסור מלאכה בחוה"מ משום טירחה

בגמ' דף ב' ע"ב מקשינן אמתני' דמשקין בית השלחין במועד ובשביעית, בשלמא במועד משום טירחה ובמקום פסידא שרו רבנן [ובסמ"ג ל"ת ע"ה גרס מועד משום טירחה ולא טירחה ומשמע דהתם ליכא טירחה] אלא שביעית וכו' מי שרי חרישה וזריעה. ופירש"י דחוה"מ לא אסור בשום מלאכה אלא משום טירחה. וכן בדף י"ג א' מועד משום טירחה ומשום פסידא שרו רבנן ארבעה עשר משום צורך יו"ט וכו'. ומזה מבואר דאין איסור מלאכה אלא משום טירחה ולא דמי לשבת ויו"ט דהאיסור בעצם המלאכה. ובסמ"ג וכן ביראים סוף סי' ש"ד פי' הגמ' דכשטורח נראה כמבזה את המועדות ומזה הוכיחו דאיסור מלאכה רק מדרבנן. ועי' ריטב"א דף י"ג.

ועי' רמב"ן ע"ז דף כ"ב בהא דמחלק דיש מלאכות האסורות מה"ת ויש שאסורות רק מדרבנן. כתב שם **דמה"ת לא אסרו אלא דומיא דמלאכת קרקע וכיו"ב שיש בהם טירחה מרובה**. ומבואר דלא נאסרה מלאכה שאין בה טירחה. אמנם מדבריו מבואר דמדרבנן אסור אף בלא טירחה.

ובסמ"ק מצ' קצ"ה כתב דלהסיר גבשושית שבביתו מותר דאין אסור [בדף י' ע"ב מוליא לנצא עי"ש] אלא חרישה בלבד וכ"ה בסמ"ג ל"ת ע"ה. ובהגהות סמ"ק שם אות י"ג הוסיף דאע"ג דבונה הוא מ"מ כיון דליכא טירחה מותר, [והוסיף כדפי' ריב"א דזהו שמסרן לחכמים איזו מלאכה מותרת דהיינו דבר שאין בו טירחה ולא כרש"י דפי' דהיינו דבר האבד. עכ"ד]. והו"ד בב"י סי' תק"מ. ומשמע דמלאכה בלא טירחה מותר אף מדרבנן. ולפי"ז אף שלא לצורך המועד מותר. אמנם רש"י כת"י [וכ"ה ברש"י על הרי"ף] בדף י' פי' דבבית שרי משום שלא יהא תקלה והיינו דמשו"ה חשיב צורך היום. והו"ד בב"י סי' תקל"ז ולפי"ז משמע להיפך דבלא זה אסור אף בלא טירחה וצ"ע דהב"י סי' תק"מ הביא להגהות סמ"ק הנ"ל. אולם עי' פמ"ג ולבו"ש וכן במ"ב סי' תק"מ ס"ב שהרכיבו לתרוויחו, עפ"י הב"י, ופי' דשרי שלא יתקל והיינו כרש"י והוסיף המ"ב דאע"ג דמלאכה גמורה היא ובעלמא לצורך המועד בעינן שינוי הכא שרי בלא שינוי כיון דלית ביה טירחה, והיינו כהגהות סמ"ק, ומשמע דמלאכה בלא טורח מותרת רק לצורך המועד וצ"ע.

עי' מהרש"ל על הסמ"ג דקשירה מותר אף שלא לצורך משום דליכא טירחה אבל בח"א ק"י י"א נקט דאסור. עוד נחלקו הפוסקים אם הוצאה בחוה"מ מותר עי' מאירי דף י"ח דמותר ובעמודי אור כתב דאסור וכ"מ בחזו"א סי' קל"ה ד"ה הרא"ש דרך בפרקמטיה דהוי הרווחה מותר הוצאה עי"ש [וכן הבין בס' חוט שני] ולאוסרים משמע דאף בליכא טירחה אסור.

עי' שו"ע סי' תקל"א ס"ח בשעה"צ דגילוח שפה מותר בחוה"מ, ובשעה"צ כתב דמסתבר שזה רק לצורך המועד דאל"כ הרי הוא מלאכה גמורה דגוזז, אבל במ"א משמע דלא אסרו אלא גילוח הרא"ש, ולכאורה הטעם משום דליכא טירחה, ואולי אף אי אסור אף בלא טירחה מ"מ בעינן מלאכה חשובה. וצ"ע.

ובעמק ברכה חוה"מ סי' א' הביא דברי הגהות סמ"ק הנ"ל, והקשה מהא דאסור להגיה אות אחת עי' דף י"ח אף דליכא טירחה. ועוד מצינו דאסור לתלוש עשבים כשחוזרין מביה"ק עי' שו"ע סי' ואע"ג דליכא טירחה. ות"י דבמלאכה שעיקרה טירחה אף שעושה מעט בלא טירחה אסור. והא דנוטל גבשושית פי' שם דאינו דרך מלאכה אלא דרך כיבוד הבית. ונפ"מ רבתא בכל זה אם מותר מלאכות שאין בהם טירחה כמו להדליק חשמל וכדו' או לקרוע נייר שלא לצורך המועד או אם יש בזה איסור לכוון מלאכתו במועד.

טירחה בלא מלאכה

בדף ד' ב' אין עושין את האמה, בשלמא מועד משום דקא טרח אלא שביעית מ"ט וכו', ומשמע דאף אם אינו מלאכה אסור במועד שוב נראה דהתם איכא מלאכת בונה ורק וענין שביעית אמרו דלאו מלאכה היא דלא נאסר אלא חרישה. ועי' תוס' דף י"ב ע"ב ד"ה מכניס שנסתפקו אם אסור טירחה בלא מלאכה דומיא דפרקמטיה או רק כשיש בו גם מלאכה. ועי' תוס' דף י"ד ע"א ד"ה שאר לגירסת הב"ח מבואר דאסור, אמנם עי"ש בגירסת הרש"י, ועי' אגרו"מ ח"א סי' קס"ג ולפי"ז אין רא"י.

דבר האבד - משקין בית השלחין

דף ב' ע"א - דף ו' ע"ב. טור ושו"ע סי' תקל"ז

דבר האבד בטירחה מרובה

דף ב' ע"א במשנה משקין בית השלחין וכו' [והיינו משום פסידא דהוי דבר האבד] אבל לא ממי הקילון או ממי הגשמים, והיינו משום דטירחתו מרובה [כדאמרין בגמ' דף ד' ע"א אי משום שצריך לדלות והדליה הוי טירחה או משום דהמים בעומק].

והעירו דהכא הטירחה אינה בעצם המלאכה בהשקיה אלא קודם ההשקאה שדולה בדלי. ואי נימא דהאיסור משום הטירחה לחוד אי"ש, ויותר אי"ש לרמב"ן דאע"ג דמלאכת חוה"מ אסורה מה"ת מ"מ בדבר האבד אפי' בטירחה יתירה אין איסור אלא מדרבנן אבל לראשונים שהכל אסור מה"ת משמע דהאיסור משום המלאכה, וי"ל ודו"ק. ועי' עוד במ"א סי' תקל"ז דמבואר דכמו דמלאכה גמורה בדבר האבד מותר כ"ש טירחה יתירה בדבר האבד מותר ובמחה"ש פ"י דהא דאסרינן הכא בטירחה מרובה היינו משום דאיכא תרתי מלאכה וגם טירחה. ולפי"ז אפשר דה"נ אף דאין הטרחה במלאכה עצמה מ"מ בצירוף תרתי אסור.

ובעיקר הדין דדבר האבד אסור בטירחה מרובה. נתקשו הראשונים מכמה מקומות דמותר אף בטירחה מרובה עי' דף י"א ע"ב במשנה דשרי ר' יוסי לטעון קורת בית הבד כדרכו וכן בדף י"ב לענין יין, וקיי"ל כר"י. ושם ע"ב שרי לקצור כל השדה. ומצינו ב' דרכים. א'. הריטב"א שם דף י"ב כתב דדוקא במחומר אסור בטירחה מרובה, [וכדמצינו דאיכא מ"ד דבמחומר אסור לגמרי אף בלא טירחה יתירה] וטעמא משום דדילמא לא יגדל הפירות ולא יבואו לעולם, אבל בתלוש ואף במחומר העומד ליתלש מותר אף בטירחה מרובה. ועי' כע"ז בחינוך שכ"ג דהיכי דאיכא ודאי פסידא שרי אף טירחה מרובה. ב'. הראב"ד הובא בנמוק"י דף ד' וכן ברמב"ן פסקי חוה"מ תי' דהא דאסרינן טירחה היינו בדבר שאין דרך בני"א לטרוח עבור הפסד כזה אבל בהפסד מרובה באופן שרגילים לטרוח הרבה מותר. [ולפי"ז אין האיסור בעצם הטירחה אלא דבכה"ג אינו נחשב דבר האבד אולם לרמב"ן דבכה"ג מותר מה"ת לכאורה ע"כ דחשיב דבר האבד אלא דאסור משום הטירחה וצ"ע⁴]. וכע"ז בתורי"ד שם דרק טירחה יתירה אסורה שאין רגילים לטרוח כן כמו להשקות במי קילון דאין רגילים בכך.

הרווחה

מבואר במשנה דרק בית השלחין התיירו ולא בית הבעל וטעמא משום דאין זה למנוע פסידא אלא להרווחה, ולא חשיב דבר האבד. [ולר"מ מותר אף להרווחה. וכן להלן דף ו' ע"ב במשנה וחכמים מתירין בזה ובזה ולפרש"י ותוס' היינו כר"מ].

בגמ' אמרינן דמתני' דאסור טירחה יתירה אף בדבר האבד וכן הרווחה אף בלא טירחה, כמאן כראב"י ודחינן דלראב"י לא מצינו אלא דהרווחה אסורה אבל טירחה במקום פסידא לא מצינו. ועי' ריטב"א דס"ד דתרווייהו כהדדי נינהו דמאן דאסר הרווחה אף בטירחה מועטת אסר נמי דבר האבד בטירחה מרובה. וקמ"ל דלא. ויל"ע לשיטת הרמב"ן והריטב"א דבטירחה בדבר באבד איסורו מדרבנן, אם גם הרווחה בלא טירחה מרובה מותרת מה"ת. ומדברי הריטב"א הכא משמע דהרווחה נמי מותר מה"ת. אבל ברמב"ן משמע דלא משכח"ל דאיסורו מדרבנן אלא בטירחה יתירה או בצורך המועד במעשה אומן, ואפשר דזה רק למסקנא דלא דמי הרווחה לטירחה יתירה.

דף ו' ע"ב [דף ד' נלמד אח"כ]

במשנה דף ו' ב' [הובא בגמ' דף ב' ר' ראב"י אומר מושכין את המים מאילן אילן ובלבד שלא ישקה את כולה. ולפרש"י שם וכן לתוס' דף ב' וכו"מ בטור מיירי בבית הבעל, ומאילן לאילן חשיב כבית השלחין] [והיינו דכלפי האילנות לעולם חשיב כבית השלחין דצריכים הרבה מים] ואיכא פסידא יתירה אבל השדה כולה אסור כיון דליכא הפסד דהא מיירי בבית הבעל. [ומדבריהם משמע דהשקאת השדה היא

⁴ והעירוני דלשון זה שאין רגילים לטרוח לא נמצא אלא ברמב"ן סוף פסקי חוה"מ אבל הראב"ד לא הזכיר זה וגם הרמב"ן לא הביא זאת בשם הראב"ד. וי"ל דהיכי דאין רגילים לטרוח כן אסור מדאורייתא, אבל הראב"ד מיירי ברגילים לטרוח כן אלא דשקלו חכמים הטירחה כנגד ההפסד והיכי דהטירחה מרובה ביחס להפסד אסור חכמים. וחידש הראב"ד דהיכי דההפסד גדול ואין הטירחה גדולה ביחס להפסד מותר גם מדרבנן. וא"ש הרמב"ן עם הראב"ד. ובהא דאין זופתין חביתא תלוי איך נפרש ברמב"ן ולענ"ד בזה אסור רק מדרבנן [כמבואר בצרור החיים בשם הרמב"ן]. ועל זה לא אמר הרמב"ן שאין רגילים לטרוח, אלא דמ"מ אין הטירחה שקולה ביחס להפסד הקטן ולכן אסור.

בשביל הזרעים שבשדה ובהם אין פסידא אבל בנמוק"י משמע דהשקאת השדה נמי הוי בשביל האילנות אלא דאין זה אלא להרווחה]. ולמבואר דבאילן עצמו הוי כבית השלחין מותר אף להשקות ממש וכ"כ תוס' דף ב' והב"ח סי' תקל"ז לא כתב כן וצ"ע מ"ש מכל בית השלחין.

הרווחה בלא טירחה

ובפרש"י על הרי"ף [וכ"ה בכתי"י ובריטב"א דף ב' בשם רש"י] פי' דמאילן לאילן מותר אף בבית הבעל משום דליכא טירחה כלל, [משא"כ להשקות את כל השדה אסור משום דאיכא טירחה].⁵ ולפי"ז מבואר דהרווחה מותר בליכא טירחה וכ"כ בשיטה לר"י מפרש בסוף הסוגיא דהרווחה בלא טירחה כגון המשכה מאילן לאילן מותר. ועי' תורא"ש שתמה דמכילה סוגיא מוכח דהרווחה אסורה אף בלא טירחה. וסברת רש"י צ"ב, ולראשונים דבלא טירחה ליכא איסור מלאכה בחוה"מ א"ש אולם ברש"י משמע דרק משום ההרווחה מותר וכ"מ להדיא בתורא"ש. [ואפשר דמה"ת מותר אף בלא הרווחה כיון דליכא טירחה ובמקום הרווחה לא גזרו וצ"ע]. ובחי' הרי"ן דף ו' ע"ב הביא לב' הפירושים. ובדעת הרמב"ם יתבאר להלן בארוכה.

שם זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקום במועד. והיינו אפי' בשדה בית השלחין [וכ"מ בטור ושו"ע תקל"ז א']. ומצינו כמה פי' בראשונים. רש"י פי' דכיון שלא שתו קודם ולא הורגלו למים ליכא פסידא, [ובנמוק"י הוסיף שאם יהא הפסד כבר הופסדו קודם, והעיר החברותא הרש"ב דמשמע דאף שעכשיו יכול להציל מהפסד מ"מ לא הותר אלא למנוע שיאבד וצ"ע]. והרמב"ם פ"ח ה"ד פי' משום דכשלא שתו קודם צריכים הרבה מים הוי טירחה יתירה ועי' כס"מ דאיכא פסידא אלא דבמקום טירחה יתירה אסור. והקשו האחרונים דא"כ מבואר דראב"י אסר דבר האבד בטירחה ובגמ' דף ב' מבואר דאין ראי' מראב"י לדין זה. ועי' קר"א. [ובראשון לציון הכריח מזה דאף לרמב"ם ליכא פסידא ומיירי אף בבית הבעל אלא כוונת הרמב"ם דאיכא טירחה ממוצעת ובה אסור הרווחה משא"כ בשאר דברים ועי' להלן]

והראב"ד הובא בנמוק"י פי' דמיירי שלא שתו משום שנתעצל בהם והיינו כעין קנס משום שהיה אפשר מערב המועד וכדין מכוון מלאכתו במועד דאסור. ורבינו ירוחם כתב להדיא דהוא משום דמכוון מלאכתו במועד אמנם עי' ב"י דמשמע דהראב"ד ורבינו ירוחם תרתי מילי נינהו וצ"ע. שו"ר במאירי דביאר הטעם דכיון שהיה פסידא גם מבעו"י ולא השקה הרי דלא חשיב גביה פסידא, ויל"ע אם זה סברה דאורייתא או כעין קנס. ולדבריהם אם היה אנוס מותר, משא"כ לרש"י והרמב"ם. וכ"כ בשעה"צ סק"א.

שם במשנה וחכמים מתירין בזה ובה ופרש"י דחכמים מתירין משום דלהרווחה נמי מותר, ופליגי בפלוגתא דר"מ וראב"י בדף ב'. וכ"כ התוס'. ולפשטות הרמב"ם דטעמא דראב"י משום טירחה יתירה דאסורה אף בדבר האבד צ"ל דחכמים לאו היינו ר"מ אלא סברי דאפי' בטירחה יתירה מותר בדבר האבד. אך העירו דא"כ אמאי לא פליגי גם בהשקאה במי גשמים. ומשמע מזה דטעמייהו דלא חשיב טירחה כ"כ. ועי' להלן.

בגמ' שם אם היה שדה מטוננת מותר. עי' רש"י דקאי על המשנה שלא ישקה את השדה כולה וקמ"ל דבשדה לחה מותר אף בכל השדה וכ"מ ברמב"ם פ"ח ה"ג. אמנם לרש"י הטעם משום פסידא והרמב"ם כתב הטעם משום דאין בהם טורח יתר, וכן דייק הב"י. [ועי' שעה"צ כ"ה דאיכא נפ"מ דלרש"י מיירי דאח"כ נתייבשה משא"כ לרמב"ם מיירי להיפך דעדיין היא לחה ומשו"ה ליכא טירחה]. ולפי"ז נמי מבואר כנ"ל דבהרווחה נמי מותר אם אין טירחה. אמנם עי' ביהגר"א דלרמב"ם לא מיירי בבית הבעל ודלא כרש"י וצ"ב [ואפשר דכוונתו למ"מ דלרמב"ם המשנה מיירי בבית השלחין אלא דבאילנות אסרו כל השדה דאין פסידא כ"כ, ואיכל"מ שרק בזה התירו בשדה מטוננת דליכא טירחה משא"כ בבית הבעל דהרווחה בעלמא היא. אך צ"ב מאי נפ"מ דהרי גם באילנות ליכא פסידא בכל השדה ואי איכא פסידא משום שבלחה הורגלה לשתות [עי' ראשל"צ לדעת המ"מ] ה"נ נימא בשדה הבעל. ואפשר דאיכא פסידא קצת ובכה"ג מותר בטירחה כזו כעין דברי הראב"ד דשקלו איסור טירחה לפי הפסידא].

ובנמוק"י ובטור כתבו שכשהיא לחה הוי כהתחיל להשקותה, והיינו דקאי על זרעים שלא שתו דאסרינן אף בשדה בית השלחין ועי' אמרינן דבלחה חשיב כהתחילה לשתות ומותר משום פסידא. וכן משמעות הברייתא [ועי' בהשגות הראב"ד (נמצא בה"ד ושייך לכאן עיי"ש

⁵ ועי' לשון הנמוק"י דמושכין מאילן לאילן משום דאין בזה טורח ובפשוטו זה כרש"י כת"י אולם מהמשך דבריו נראה דהכא איכא פסידא ועי' כוונתו דאין בזה טירחה מרובה.

⁶ ומשמע דבבית הבעל אף כששתו קודם המועד לא הוי פסידא. ובחזו"א סי' קל"ד א' נקט דבשתו אף בבית הבעל מותר, ונתקשה לפי"ז מאי נפ"מ בין בית השלחין לבית הבעל. עיי"ש. וכנראה שלמד כן מהא דמטוננת וסבר דמיירי בבית הבעל. אולם זה נכון לרש"י דקאי על הא דלא ישקה את כולה דס"ל דמיירי בבית הבעל אבל לטור דמיירי בבית השלחין ל"ק ואף לרמב"ם דמפרש כרש"י מ"מ לפי המ"מ מיירי בבית השלחין דאילנות עיי"ש.

בציונים) שהקשה מזה על הרמב"ם דפי' כן על השקאת כל השדה]. ועי' שעה"צ ס"ק כ"ה דלדברי הנמוק"י אין ראוי להתיר שדה לחה את כל השדה גם בשדה אילנות דהתם דהוי רק הרווחה אסור בכל גווי ומשמעות דבריו דלרמב"ם דשרי אף באילנות טעמיה משום דאף הרווחה מותר כשאין טירחה. [אולם שם ציין לדברי הגר"א דרק בשדה אילנות מותר וצ"ע].

גמ' ואין משקין שדה גריד במועד - וחכמים מתירין בזה ובזה. ופרש"י בשדה גריד ובזרעים שלא שתו. ועי' תוס' דשדה גריד היינו בית הבעל, והיינו כחכמים דמתני' דסברי כר"מ בדף ב' דמתיר מלאכת חוה"מ להרווחה וכ"כ רש"י. [אלא דבמשנה שהתירו בזה ובזה היינו גם בשדה אילנות להשקות כל השדה ובברייתא הוסיפו שדה גריד והיינו הך דבתרווייהו הוי כשדה הבעל דליכא פסידא אלא הרווחה] ות"ק דברייתא הוא ראב"י דמתני'.

עוד הביאו תוס' בשם י"מ - וכע"ז ברמב"ן בתוה"א [ענין האבילות] וכ"כ הריטב"א - דחכמים נמי מודו דבהרווחה אסור אלא דס"ל דשדה גריד חשיב הפסד משום דאפלא משוי חרפא [עי' בס' טל חיים על מו"ק והובא במנחת שלמה שביאר כוונתם דבימות הגשמים מוכרח לקצור הפירות ואם לא ישקה הפירות יגדלו לאט ולא יגמר בישולם וזה חשיב פסידא] והראשונים הוכיחו כן מהירושלמי דלא פליגי חכמים במרווחין שאסור כיון דליכא הפסד אלא רק במטע י' דס"ל דחשיב כרצופין דהוי הפסד. ועי' בעה"מ ורמב"ן במלחמות. ובנמוק"י פי' דחכמים לא פליגי בשדה גריד כיון דליכא פסידא ומודו לר"מ דבהרווחה בעלמא אסור, וגם חכמים במשנה לא סברי כר"מ, והא דמתירין בזה ובזה היינו בזרעים שלא שתו ובהשקאת כל השדה, [ועי' דמשמע דגם במתני' גרסינן בראב"י שדה גריד וכ"כ הקר"א ועי' ריטב"א]. וצ"ל דמירי בבית השלחין, וכנראה דמפרש דלרבנן ככה"ג חשיב פסידא כהראשונים הנ"ל.

שם אמר רבינא האי תרביצא שרי לתרבוצי בחוה"מ, שדה גריד מאי טעמא וכו', ונחלקו הראשונים בפי' הסוגיא.

לפרש"י ותוס' כוונת הגמ' דילפינן משדה גריד להתירא דדמי לשדה גריד, ולפי"ז הוי המשך לחכמים מתירין בזה ובזה. [ובריטב"א מבואר עוד דהא דאמרין חכמים מתירין וכו' אין זה מלשון הברייתא אלא מילתא בפ"ע היא וקאי על מתני'].

אמנם הרי"ף מפרש להיפך [וכ"כ התוס' בשם ר"ח] דהא דאמר שמע מינה וכו' היינו מהא דשרי שדה מטוננת, ומה דילפינן משדה גריד הוא להקשות על רבינא מראב"י דאסר שדה גריד [וגרסינן מ"ט לא וכו'] דמזה נלמד דה"נ תרביצא אסור. ולשיטתו מבואר דהלכה כראב"י. ולשיטתו צ"ב למסקנא מ"ש ממטוננת, ואי דהתם איכא פסידא וכרש"י דדמי לשתו קודם המועד, א"כ מאי ס"ד ללמוד משם והרי הכא הוי רק הרווחה [דאל"כ אין קושיא משדה גריד] ועי' ריטב"א שעמד בזה ותי' דס"ד דמטוננת שרי אף בבית הבעל ומשום דליכא טירחה [וכפשטות הרמב"ם], ומסקינן דהתם טעמא משום פסידא ומירי בבית השלחין [כרש"י] משא"כ הכא דהוי הרווחה אסור אף בליכא טירחה. ולפי"ז השו"ט היא בהרווחה כשאין טירחה אם מותר. ועצ"ע. ובשיטה לר"י מפרש משמע דמטוננת מותר משום פסידא וס"ד דהרבצה נמי חשיב דאיכא פסידא ומסקינן דהכא חשיב רק הרווחה.

ולפרש"י דילפינן מחכמים להתיר משמע דהלכה כחכמים וכ"כ הרא"ש [ומש"כ רש"י דהיינו הרבצה מועטת עי' קר"א דלאו דוקא אלא בא לפרש אמאי נקט לשון הרבצה]. אולם התוס' הקשו דהא קי"ל כראב"י דהרווחה אסור. ותי' דהרבצה היינו השקאה פורתא ולתי' א' אף ראב"י מודה בזה ולתי' ב' עכ"פ רבינא מתיר בזה. ולפי"ז מבואר דהרווחה בליכא טירחה מותרת וכרש"י הנ"ל. אבל לפי הרא"ש אליבא דרש"י אין ראוי⁷.

עוד פי' תוס' ליי"מ הנ"ל דחכמים דמתירין שדה גריד נמי סברי כראב"י דהרווחה אסורה אלא דפליגי מה נחשב הפסד וחכמים סברי דשדה גריד חשיב הפסד ומזה יליף רבינא דהרבצה נמי חשיב הפסד ומותר אף לראב"י דאסר הרווחה. וכ"כ הרמב"ן בתורת האדם ריש ענין האבילות. ולפי"ז אין ראוי כלל להרווחה בלא טירחה.

אולם מש"כ התוס' דראב"י מודה בהרבצה צ"ע דלהלן בגמ' מבואר דראב"י אוסר הרבצה במועד, וכן הקשה בחזו"א סי' קל"ה וכתב דצ"ל דהגמ' מיירי בהרבצה מרובה כהשקאה אבל בהרבצה מועטת שרי. וסיים שזה דחוק [וכן ברש"י מפרש דגם להלן מיירי בהרבצה

⁷ [ומ"מ אין להוכיח מרש"י להיפך דאף בלא טירחה אסור לראב"י מדאסר אף בהרבצה דהיינו השקאה מועטת, דהרי למשנ"ת גם הרבצה חשיבא טירחה מדכתב דלחכמים גם השקאה מותרת כר"מ ומש"כ רש"י דהוא רק השקאה מועטת זה רק לפרש לשון הרבצה כמש"כ הקר"א, ועי' בשיטה שגם לרי"ף דהרבצה אסורה היינו אף השקאה מועטת ומ"מ הרווחה בלא טירחה כלל מותר והיינו המשכה מאילן לאילן. עיי"ש. ומבואר דהרבצה חשיבא טירחה].

מועטת]. ועייש דלהגהת הגר"א א"ש דמפרש דחכמים דברייתא נמי סברי דהרווחה אסורה כראב"י [וכדהביאו הראשונים מהירושלמי] אלא פליגי בהרבה ורבינא פסק כחכמים.

בשיטת הרמב"ם [נכתב קצת לעיל]

הרמב"ם פ"ח ה"ג הביא דהמשכה מאילן לאילן מותר וכן שדה לחה מותר להשקות את כולה וכן הרבצה מותרת, וטעמא דכולהו [ובפשטות קאי אף על הא דממשיכין מאילן לאילן] משום דאין טירחה יתירה. ובה"ד כתב דזרעים שלא שתו אסור להשקות משום דאיכא טירחה יתירה. וכבר הובא לעיל דיל"ע אם כוונתו דהכא חשיב הפסד אלא דטירחה יתירה אסורה, או דחשיב הרווחה אלא דבלא טירחה מותר וטירחה יתירה היינו טירחה ממוצעת [ע"י לשון המאירי דף ב' ד"ה לענין ביאור בפ"י מעין שחרב, וכיון שהתחילו להשקותו איכא פסידא ומותר אף במקום חשש טירחה יתירה הואיל וליכא ממש טירחה יתירה]. ונחלקו בזה רבותינו כדלהלן.

בכס"מ ה"ד כתב דהא דאסור בלא שתו מיירי אף במקום פסידא ומ"מ אסור משום טירחה יתירה. וכ"כ בשעה"צ תקל"ז א'. וכן פשטות הרמב"ם בפיה"מ דכתב **וכבר אמרנו** כי כל דבר שיש בו עמל הרבה שאסור ובפשטות היינו מה דאסרינן השקאה במי גשמים משום טירחה יתירה.

וכמו"כ מדברי המ"מ שפ"י דהא דשרי המשכה מאילן לאילן מיירי בבית השלחין אלא דבאילנות אסור להשקות כל השדה דזה אי"צ למנוע פסידא. ומשמע דבבית הבעל אסור אף המשכה והיינו משום דהרווחה אסור, וע"כ דבבית השלחין דאילנות מותר משום פסידא ולא משום דבכה"ג אף הרווחה מותר, וא"כ מש"כ הרמב"ם דאין בזה טירחה יתירה היינו דלא חשיב טירחה יתירה האסורה אף בדבר האבד. [ומ"מ אפשר דמודה ליסוד רש"י אלא דס"ל דהמשכה נמי חשיב טירחה קצת לאסור הרווחה ואפי' אין בה טירחה כהשקאת כל השדה].

ולפ"י גם מש"כ הרמב"ם בשדה לחה דמותר להשקות את כולה משום דאין בה טירחה יתירה, כוונתו דחשיב פסידא כרש"י ואין לאסור משום טירחה האסורה אף בדבר האבד דהכא אין בה טירחה יתירה [וע"י לשון הב"י]. אך צ"ב שהרי גם באינה לחה ליכא טירחה יתירה אלא האיסור משום הרווחה וכדכתב המ"מ גופיה ומפורש כן בגמ' דף ב' דמכאן למדו דראב"י אסר בהרווחה ולא משום טירחה יתירה [וכדמוכח נמי מהא דשרי בבית השלחין דעלמא להשקות את כולה] וא"כ הו"ל לרמב"ם לבאר דבשדה לחה מותר משום דחשיב פסידא וכדכתב רש"י. וע"י בראשון לציון [לאוה"ח] שעמד בזה וביאר לדעת המ"מ דבאמת כוונת הרמב"ם משום פסידא אלא דהוסיף שגם ליכא טירחה גמורה שאסורה אף בדבר האבד ולזה כתב דהכא ליכא טירחה יתירה. [וכע"י כ' בחזו"א סי' קל"ד ה' מדנפשיה⁸] אך הקשה דזה כבר השמיענו הרמב"ם בפ"ז דטירחה יתירה אסור אף בדבר האבד.

עוד הקשה דאי טעמא דבלא שתו קודם המועד אסורים משום טירחה יתירה שאסורה אף בדבר האבד וכמש"כ הכס"מ בה"ד. א"כ מבואר במשנה דראב"י אסר טירחה בדבר האבד ובגמ' דף ב' אמרינן דלא שמעינן לה מראב"י. [ועייש דהמחלק בין פסידא לפסידא לא צייתנא ליה] וכ"ה הקשה בשפ"א וכן בקר"א דף ב' ונדחק דמ"מ לא שמעינן להדיא בראב"י באופן דהשקאה ממי קילון ומי גשמים.

ומזה הכריח בראשון לציון דהא דאסרינן בזרעים שלא שתו מיירי בשדה בית הבעל דליכא אלא הרווחה, ומה שכתב הרמב"ם דאיכא טירחה יתירה היינו טירחה ממוצעת לאפוקי דאם אין אין טירחה אפי' טירחה ממוצעת מותר כנ"ל ברש"י כת"י. אבל בבית השלחין מותר אף בלא שתו [ודלא כרש"י]. ואף דבפיה"מ כתב וכבר אמרנו כי כל דבר שיש בו עמל יתר אסור כוונתו לעיקר הדין דטירחה אסורה אבל הכא דהוי הרווחה אסור אף בטירחה ממוצעת. ולדבריו מבואר דאיסור הרווחה בטירחה ממוצעת הוא מאותו ענין דאיסור טירחה בדבר האבד וע"כ דהרווחה נמי חשיב קצת כדבר האבד. ודו"ק.

⁸ ועייש דע"כ כוונת הרמב"ם דחשיב דבר האבד ומותר משום דליכא טירחה יתירה, דאל"כ אין להתיר אף אם אין טירחה. ומשמע דבהרווחה לא שייך להתיר בליכא טירחה. ולכאורה סותר לדבריו בסי' קל"ה ד"ה ברא"ש דבפרקמטיא שרי מלאכה שאין בה טירחה דומיא דהרבצה עייש וצ"ע. עוד עייש שנתקשה דבשדה לחה להרמב"ם דעכשיו היא לחה דמה"ט אי"צ מים הרבה [ע"י מ"ב] א"כ אמאי חשיב דבר האבד, ורצה להגיה ברמב"ם דהתירא דשדה לחה שייך להל' ד' ולא קאי על כל השדה אלא על שלא שתו ונדחק בזה טובא.

ולפי"ז משמע דגם מש"כ הרמב"ם בהל' ג' בהא דשרי בכל הנ"ל משום דאין טירחה יתירה אין כוונתו דאין טירחה יתירה האסורה בדבר האבד אלא דאף טירחה ממוצעת ליכא ולהכי אף הרווחה גרידה מותר. ולפי"ז א"ש גם במטוננת דשרי כל השדה ואין הטעם משום פסידא אלא אף הרווחה היא מותר משום דליכא טירחה יתירה. וכ"מ בשעה"צ ס"ק כ"ה ועיי"ש במ"ב.⁹

והנה לפי"ז בשדה לחה דמותר להשקות כל השדה מיירי אף בבית הבעל דכיון דליכא טירחה אף בהרווחה מותר [והא דאסרינן בית הבעל אף בשתו כנ"ל צ"ל דמיירי שעכשיו נתייבשו משא"כ בשדה לחה]. אולם בביהגר"א כתב דלרמב"ם מותר רק באילנות ולא בבית הבעל. ולכאורה משמע דמפרש דברי הרמב"ם דמותר משום פסידא וליכא טירחה האסורה בדבר האבד משא"כ בבית הבעל אסור אף בכה"ג משום דליכא פסידא, [ולפי"ז אין ראי' דשרי הרווחה בליכא טירחה]. מיהו עדיין צ"ב [כדהערנו לעיל] דהרי גם בית השלחין באילנות לגבי כל השדה לא חשיב דבר האבד וע"כ משום דליכא טירחה וה"נ בבית הבעל. וראיתי בס' קדושת המועד [גרבוז] לבאר עפ"י מש"כ רבינו ירוחם הובא בדרי"מ תקל"ז א' דהכי דאיכא פסידא מותר לגמור וה"נ כיון דבאילנות איכא פסידא יש להתיר לגמור כיון דגם השקאת כל השדה חשיב צורך האילנות ועי' קרי"א שפי' כן לדעת חכמים דמתירין כל השדה, ונימא דלת"ק מותר דווקא כשאין טירחה יתירה, ועצ"ע.

ובהא דכתב הרמב"ם דהרבצה מותרת הקשה הראב"ד שכוין דפסק כראב"י אף הרבצה אסורה, והמ"מ כתב דהרמב"ם מיירי בבית השלחין דאילנות, והיינו דאף דאסור להשקות כל השדה מ"מ הרבצה מותר משום דאין בזה טירחה יתירה. וצ"ב מ"ש דסו"ס באילנות ליכא פסידא בהשקאת כל השדה ואף הרבצה יאסר ואי הרווחה בלא טירחה מותר א"כ אף בבית הבעל מותר. ואולי בלא השקאה לא יהא הפסד אבל בלא הרבצה איכא הפסד ובבית הבעל ליכא פסידא כלל. [עוד י"ל עפ"י מש"כ הרמב"ם בפסקי חוה"מ בשם הראב"ד דשוקלין את ההפסד כנגד הטירחא]. וצל"ע.

אמנם בראש"ל צ"פ עפ"י הנ"ל דמש"כ הרמב"ם דליכא טירחה יתירה היינו דאין טירחה ממוצעת ומותר אף בהרווחה, ה"נ הרבצה מותר אף דהוי רק הרווחה משום דליכא טירחה יתירה ואף בבית הבעל מותר. ואף דבגמ' אמרינן דתלוי בפלוגתא דראב"י וחכמים בזה פסק כחכמים או כמש"כ תוס' בפי' א' דאף לראב"י מותר הרבצה ומשום דליכא טירחה והברייתא דאסר ראב"י מיירי בהרבצה גמורה כמש"כ החזו"א.

שם גמ' ת"ר מרביצין שדה לבן בשביעית אבל לא במועד והתניא מרביצין בין בשביעית בין במועד, וכו'. הא ראב"י הא רבנן. לגירסא זו ברייתא קמייטא כראב"י דאסור במועד ואידך ברייתא כרבנן דמותר במועד אבל לכו"ע בשביעית אסור. והקשה הר"ש שביעית פ"ב מ"י דהא ראב"י אסר שם במשנה הרבצה בשביעית. ולכך גרס **בסיפא איפכא אין מרביצין בין במועד בין בשביעית**. ולפי"ז תרווייהו אסרי במועד כראב"י אלא דפלוגתתם בשביעית ועי' אמרו הא ראב"י והא רבנן דברייתא בתרייתא כראב"י שאסר שם בשביעית וברייתא קמייטא כרבנן היינו ר"ש שהתיר שם השקאה בשביעית. **והגר"א גרס בברייתא קמייטא אין מרביצין בין במועד בין בשביעית** ופליגי בתרווייהו, וקמייטא כראב"י כגירסתנו אלא דאסר אף בשביעית, ול"ק קושית הר"ש.

עי' תוס' דרש"י כאן ס"ל דהא דמרביצין בשביעית מיירי בהרבצה מועטת אבל השקאה גמורה אסורה [ולפי"ז י"ל קושית הר"ש]. ורש"י במשנה ס"ל דאף השקאה גמורה מותרת בשביעית. ועי' נמוק"י דף ב' דבשביעית אין לחלק בין הרבצה מועטת למרובה דאין האיסור משום טירחה אלא משום מלאכה. אמנם הריטב"א שם כתב לחלק כן גם לענין שביעית וצ"ל דחילוק הטירחא הוא בגדר המלאכה. וצל"ע. ועי' בהגהות שם שתמה מהירושלמי דמפורש דבשביעית ליכא איסור משום טירחה יתירה.

ובמה שהקשו תוס' דשמא הכא איירי בהשקאה גמורה. עי' מהרש"א דקושייתם על רש"י דמיירי בהשקאה מועטת מנלן דתלוי בפלוגתא דראב"י ורבנן הא פלוגתתם בהשקאה גמורה ומנלן דראב"י אסר בשביעית אף הרבצה מועטת. וזה כתוס' בפי' א' לעיל

⁹ מיהו צ"ע דברי המ"ב דלענין איסורא דלא שתו קודם המועד פ"י כהכס"מ דאף דאיכא פסידא אסור משום טירחה יתירה, וא"כ גם בה"ג בהתירא דשדה לחה ע"כ כוונת הרמב"ם דאף במקום פסידא מותר דליכא טירחה יתירה. שוב ראיתי שגם בלשון הב"י סעי' ז' משמע הכי שבדין שדה לחה שרש"י פ"י משום פסידא והרמב"ם כתב דאין בה טורח יותר ואי כוונתו דאין טירחה יתירה האסורה בדבר האבד היינו כרש"י ומשמע דלרמב"ם אין זה פסידא אלא הרווחה אלא דמ"מ מותר משום דאין טירחה. וצ"ל דמפרש לשון טירחה יתירה לשני פנים דההיתר משום דליכא טירחה יתירה כלל היינו אף טירחה ממוצעת, והאיסור הוא משום טירחה יתירה ממש ואף במקום פסידא אסור. וצ"ע. אמנם העירוני דבביאורה"ל ד"ה כיון כתב שגם להרמב"ם ע"כ שגם בלא שתו איכא היתירא דשדה לחה וכמבואר בגמ' וכדכתב הראב"ד, ומבואר דגם הרמב"ם מפרש הברייתא שהתירו שדה לחה קאי על לא שתו. ולמבואר בשעה"צ ס"ק א' שבלא שתו האיסור משום טירחה יתירה א"כ הא דהתירו שדה לחה היינו משום דלא חשיב טירחה יתירה וסגי בזה להתיר כיון דהוי דבר האבד, וא"כ קשה מה אמרו תניא נמי הכי על היתירא דשדה לחה לכל השדה דהתם בעינן למימר דלא חשיב טירחה ממוצעת ולזה אין ראי' מהא שמהני בלא שתו. וכן קשה אי נימא כדמשמע בראב"ד דהא דמהני שדה לחה לכל השדה למד הרמב"ם מסברא דמהני בלא שתו ולהנ"ל אין ראי'. ורק אי נימא דהאיסור בלא שתו הוא משום הרווחה וכהראש"ל צ"ע א"ש דהתם נמי ההיתר בלחה הוא משום דאף טירחה ממוצעת ליכא ודו"ק. וצ"ע.

דבהרבעה מועטת מודה ראב"י. אמנם לפי ב' שם ראב"י פליג גם בהרבעה מועטת וכ"מ ברש"י לעיל דהכא נמי פליגי בהרבעה מועטת [ואמנם גם בהשקאה גמורה פליגי]. וע"ע ברש"ש.

בגדר דבר האבד [המשך לדף ו' ע"ב]

ע"י בעה"מ דחכמים שהתירו שדה גריד נמי מודו דהרווחה אסור אלא טעמייהו משום דחשיב פסידא כיון דאפלא משוי חרפא וע"י במלחמות שנראה דפי' כוונתו דאין זה רק הקדמת זמן בישול הפירות אלא שבלא זה לא יהיו הפירות טובים כ"כ. והרמב"ן פליג דזה נמי חשיב רק הרווחה, ומדברי הרמב"ן משמע דפי' אליבא דבעה"מ משום דבטבע הזרעים להוציא פירות טובים ומשום דלא השקה אותם יעשו פירות גרועים, והרמב"ן ס"ל שרק אם יש הפסד ממש חשיב דבר האבד ואמנם באופן שאם לא ישקה לא תהא נזרעת כלל ודאי דחשיב הפסד אבל מניעת השבח חשיב הרווחה, וצ"ע. [וע"י בסמוך בדין מדלין לירקות כדי ליפותן דלרש"י ותוס' חשיב הרווחה ולתורא"ש חשיב פסידא].

דף ד' ע"א

א. גמ' בשלמא מי קילון איכא טירחה יתירה אלא מי גשמים מאי טירחה איכא. אמר ר"י גזירה מי גשמים אטו מי קילון ר"א אמר מי גשמים גופייהו לידי מי קילון אתו, וקמפלגי בדרב זירא דשרי נהרות המושכין ולא גזר שמא יביא מנהר אחר. ופרש"י דר"י דגזר אטו מי קילון ה"נ בנהרות המושכין גזר ודלא כר"ז וכן פי' הריטב"א ונמוק"י.

אמנם הר"ח פי' להיפך דר"י כר"ז, והיינו דגזירה דמי גשמים לא שייכא בנהרות המושכין שרק במי גשמים דומה למי קילון יש לגזור. אבל לר"א דגזר דלמא אתו למי קילון ה"נ בנהרות המושכין יש לגזור שמא יפסקו ויבוא למשוך מנהר אחר. ולפי"ז בלא פסקי לכו"ע לא שייך לגזור בנהרות המושכין. ולמסקנת הגמ' בסמוך דמיירי בלא פסקי אתיא ככו"ע.

ועי' רש"י ד"ה נהרות המושכין וכו' **השתא משמע ליה מי אגמים עבידא דפסקי**. ומשמע דלמסקנא דמיירי בלא פסקי אתי גם כר"י, והכא לא גזר משום דלא פסקי. וזה א"ש לשיטת הר"ח אבל רש"י הרי פי' דר"י גזר גם בלא פסקי אטו מי קילון. ועי"כ צ"ל כמש"כ הקר"א שדברי רש"י הם שלא במקומם וקיימי על הגמ' להלן מיתיבי וכו'. ושור"ר כן בחזו"א סי' קל"ה.

ומה שגזרו לר"א שמא יבואו לידי מי קילון. עי' חזו"א סי' קל"ה דמיירי רק כשאין מספיק מי הגשמים שבהמשכה לכל השדה וחיישין שידלה כדי להשקות כל השדה. אולם בב"י [ד"ה וה"ה כתב] מבואר דבפסקי אף שאין חשש שיפסק בחוה"מ אסור דחיישין שמא יסבור שלא יצטרך ולבסוף יפסק.

דליה שלא מעומק אי חשיב טירחה יתירה

ב. שם מי קילון איכא טירחה יתירה אלא מי גשמים וכו'. ובפשוטו הטיחה היא במה שדולה בדלי משא"כ במי גשמים דסגי בהמשכה ולכך לא הוי טירחה יתירה. ולפי"ז במי גשמים באופן שצריך לדלות אף שאינם בעומק אסור, וכ"מ בכס"מ פ"ז ה"ב לדייק מהרמב"ם וכ"ה בב"י והגר"א ופמ"ג סי' תקל"ז ב'.

ובגמ' להלן שתי ערוגות זו למעלה זו וכו' אפי' ערוגה אחת חציה נמוך וחציה גבוה לא ידלה ממקום נמוך למקום גבוה. וצ"ב אמאי נקטו הכא לא ידלה ממקום גבוה למקום נמוך הרי אף בשוה אסור. וצ"ע.

אמנם ברש"י ד"ה מי גשמים אתו לידי מי קילון וכן בד"ה מיתיבי משמע דכל זמן שהבור מלא אף שדולה לא חשיב טירחה ורק מה שדולה בעומק חשיב טירחה [אמנם בב"י משמע שגם בדעת רש"י נקט כנ"ל]. וכן דייק החזו"א קל"ד י"א מתוס' בע"ב ד"ה מדלין דממקום עמוק הוי טירחה יתירה ומותר לאו"נ ומשמע דעצם הדליה לאו טירחה יתירה ומותרת אף בבית השלחין. ולפי"ז א"ש דלא אסרו בערוגה אלא ממקום נמוך למקום גבוה.

ועי' רש"י סוה"ע ד"ה דהוה דלי וכו' **וחכמים לא התיירו לדלות כי אם לבית השלחין בלבד**. ותמה הרש"ש דהא דלייה אסורה אף בבית השלחין, ולהנ"ל י"ל שבבית השלחין אסור רק בעומק ורש"י מיירי שלא בעומק. ובתורא"ש משמע דפי' דלרש"י מיירי בהשקאה ולא בדלי אך הקשה מלשון הגמ' וגם בקר"א פי' דלרש"י מיירי בהשקאה גרידא עי"ש.

מדלין לירקות

ג. גמ' מדלין לירקות כדי לאוכלן, ובתוס' בע"ב הנ"ל פי' דדליה דהכא היינו לעומק ואפי"ה לאוכלן מותר משום לצורך אכילה התיירו והיינו דאו"נ מותר אף בטיחה יתירה וכ"כ הרמב"ן ריש פסקי חוה"מ להוכיח מכאן. ובריטב"א הוסיף דאפי' למוכרן לצורך אכילה מותר. אמנם להנ"ל ברש"י דדליה דהכא לאו היינו טירחה יתירה אין ראוי מכאן דאו"נ מותר אף בטיחה יתירה. אולם הקשה הקר"א לפרש"י דאי הכא ליכא טירחה יתירה מאי ס"ד דמ"ד דאסור לדלות אף לאוכלן כיון דליכא טירחה דהא ודאי לצורך המועד מותר.

עוד אמרינן ואם בשביל ליפותן אסור, וכתב הריטב"א וכ"ה במ"מ פ"ח ה"ב דלאו דווקא ליפותן אלא כל שאינו לאוכלן הרי הוא כבית השלחין דאסור טירחה יתירה. ובתורא"ש כתב דלא אסרו מי קילון אלא ליפותן ומשמע דליפותן הוי פסידא וצ"ב. אולם רש"י פי' משום דהרווחה היא, ובבית השלחין מותר והיינו כנ"ל דלרש"י מיירי הכא בלא טירחה יתירה ולא הוי כמי קילון, או משום דהתם

דולה מעומק והכא מיירי בדליה שלא בעומק או דהכא מיירי בהשקאה. ונראה דפשיטא ליה דליפותן לא חשיב פסידא אלא הרווחה, ולכן פ"י דהכא לא הוי טירחה יתירה.

ובתוס' בע"ב פ"י הא דמדלין מיירי אף בטירחה יתירה ומשום צורך אכילה אבל בסיפא דליפותן פ"י דאף בלא טירחה אסור והיינו משום הרווחה כרש"י. וכנראה דדייקי מדקתני ליפותן דמשמע רק משום הרווחה, ולכן נדחקו דבסיפא מיירי בלא טירחה וזהו שאמרו רק ליפותן. ועי' תוס' דף ו' ע"ב שהוכיחו מכאן דלרבינא [שהביא הך ברייתא] אסור הרווחה. ואף דס"ל דהכא מיירי בדליה שהיא טירחה יתירה, [וכ"ה החזו"א סי' קל"ה], אלא דסברי כנ"ל דליפותן הוי הרווחה ומשמע דסיפא אסור רק משום הרווחה וע"כ דמיירי באופן דליכא טירחה יתירה. וצ"ע סתימת הגמ' דמשמע דקאי על דליה. ועי' קר"א.

ד. ומש"כ תוס' דליפותן אסור אף בלא טירחה, לכאורה משמע דאף בלא טירחה כלל אסור בהרווחה, ודלא כרש"י כת"י דף ו', ויל"ד דכוונתם בלא טירחה יתירה והיינו בהשקאה [או בדליה שלא בעומק] דלצורך דבר האבד מותר ולהרווחה אסור. וכ"מ בחזו"א סי' קל"ה. וכ"מ בתוס' דף ו' ע"ב דהוכיחו מכאן דהרווחה אסורה והא דהתיר שם רבינא הרבצה לאו משום דהרווחה מותר כר"מ, אלא רק הרבצה שהיא השקאה מועטת מותר. ומשמע משום דהוי טירחה מועטת ומותר בהרווחה [ואין לפרש משום דחשיב פסידא דזה כתבו בתי"א שאח"ז]. וע"כ דה"נ אי ליכא טירחה כלל מותר אלא מיירי באיכא טירחה וכוונת התוס' דליכא טירחה יתירה.

ה. שם בדברי הריטב"א והמ"מ דלאו דוקא ליפותן אסור אלא אף במקום פסידא אסור כיון דהוי טירחה יתירה דומיא דמי קילון בבית השלחין, עי' רעק"א בגליון השו"ע סי' תקל"ז ד"ל דדוקא ליפותן אסור אבל במקום פסידא מותר אף בטירחה יתירה. דלא דמי למי קילון משום דהכא ראוי לאוכלן במועד ולכן אפי' אם אין אוכלן מותר משום הואיל דראוי לאוכלן משא"כ במי השקאת בית השלחין במי קילון דאסרינן במתני' בטירחה יתירה דהתם אין ההשקאה ראויה לחוה"מ אלא לאחר כך ולא שייך הואיל. ובריש מכילתין הבאנו ליישב דלא אמרינן הואיל אלא במלאכת או"י דהמלאכה הותרה כל שראוי לאו"י משא"כ בחוה"מ כשאין היתר מצד או"י דיו"ט [כמו בהשקאה דהוי כזריעה] התם הצורך מתיר ולא שייך הואיל. אמנם זה דלא כתוס' פסחים מ"ו דשו"ט דנימא הואיל לענין פיקו"י.

ולדברי רעק"א אין ראוי דהרווחה אסורה אף בלא טירחה, דדלמא הכא מיירי בטירחה יתירה ומ"מ אם אינו ליפותן מותר משום הואיל, ומשא"כ בהרווחה דליכא הואיל אסור כהרעק"א. ולכאורה זה דלא כתוס' כאן ובדף ו'. עוד העיר הר"ש בדלגדר דלדברי רעק"א י"ל דברי רש"י דבבית השלחין מותר דליה משום דאמרינן הואיל כיון דאיכא פסידא אף דאיכא טירחה יתירה.

ו. שם עי' נמוק"י שהקשה בשם הראב"ד דהכא אסרינן דליה אף מערוגה אחת חציה נמוכה שאין זה טירחה מרובה. ולהלן דף י"א ב' אמרינן שמותר. ותי' דשקלו חכמים הטיחה כנגד הפסידא וערוגה פסידתה מעוטה וטירחתה יותר מפסידתה¹⁰. אמנם הריטב"א כתב דגזרו אפי' בדבר מועט אטו השקאה גדולה והיינו שגזרו על כל השקאה כיון דסתם השקאה היא טירחה. ועי' ריטב"א דף י"ב שתי קושיות הראב"ד מהא דהתיר ר"י שם בטירחה יתירה, דדדוקא במחובר אסור טירחה יתירה דמי יימר דאתי שנתיר לטרוח הרבה, משא"כ בתלוש. ולשיטתו א"ש דפ"י הכא באו"א.

ז. דף ד' ע"ב גמ' טפחיים על שבעה מהו וכו' תיקו. והרמב"ם ושו"ע סי' תקל"ז פסקו דמספק אזלינן לקולא ומותר עד שבעה. והנמוק"י מחמיר. ועי' שעה"צ שם ס"ק כ' דאפשר דהרמב"ם לשיטתו דס"ל דמלאכות חוה"מ מדרבנן, אבל למ"ד דאסור מדאורייתא יש להחמיר. אמנם עי' ביהגר"א דאף לרמב"ן יש להקל בספק כיון דטירחה יתירה בדבר האבד איסורה מדרבנן. ועי' ביאור"ל סי' תק"ל שחשש לשיטות דאסור מה"ת אבל לא החמיר יותר מהרמב"ן ובדבר שאיסורו מדרבנן יש להקל ודלא כהראשונים שהכל דאורייתא. וכ"כ החזו"א סי' קל"ה. ולפ"י הכא דהוי ספק טירחה ודאי מותר מה"ת והוי ספק דרבנן, וכהגר"א וצ"ב דברי המ"ב שהחמיר בסוגיין. והנה רש"י ד"ה כיון פ"י הצד לאסור משום דלא הוי צורך ולאידך גיסא בד"ה איכא פ"י הספק דלמא טירחה יתירה היא, ועי' בנמוק"י דמבואר דהספק בתרויהו, ונמצא דאיכא ספק גם שם אינו צורך וא"כ הוי ספק דבר האבד והוא ספק דאורייתא, כהמ"ב. [אך בלשון הגמ' ל"מ הכי. וכן העיר בחו"ב. וצ"ע].

¹⁰ ולפ"י יתכן דמשו"ה לא אסרו אלא מערוגה נמוכה דטירחתה מרובה אבל בהשקאת שדה אף בדליה שלא בעומק חשיב טירחה.

מלאכה [ופרקמטיא] בדבר האבד ובהרווחה - דף י"א ע"א

שו"ע סי' תקל"ג ס"ג ס"ד - תקל"ז ס"ח - תקל"ט ס"ו

צידת דגים ומליחתן

א. גמ' דף י"א ע"א בדיתא לבאי כוורי אזול כו"ע צוד וכו' שרא להו רבא למימלח מינייהו וכו' כפרקמטיא האבד דמי. ואיכא דאמרי שרא להו רבא למיצד וכו' ומימלח וכו' הני נמי מתאכלי אגב איצצא.

וב' הלשונות חלוקים בדינם בתרתי. לל"ק לא התיר הצידה אלא לצורך המועד ורק על מה שנשאר שאלו על המליחה והתיר משום דבר האבד. אבל לל"ב התיר להם גם כשהצידה אינה לצורך המועד, ועוד דל"ק המליחה מותרת רק משום דהוי דבר האבד, ולל"ב התיר משום דראוי למועד ולא משום דבר האבד.

אמנם עי' ריטב"א דאין מחלוקת לדינא בין ב' הלשונות. וכן משמעות הרי"ף שהביא ב' הלשונות בסתמא. והיינו דבגוונא דל"ב ליכא התירא דדבר האבד, דב"ק שכבר צדו בהיתר לאכול במועד וכבר עומדים ברשותו ממילא גם המליחה מותר שלא יפסדו כדכתבו הראשונים, משא"כ בל"ב שאין הצידה כדי לאכול במועד אלא כדי לכבוש, לא חשיב דבר שברשותו וכיון דמציאה היא לא חשיב דבר האבד אלא הרווחה [עי' להלן בשם הראב"ד], ואין להתיר אלא אם מעיקרא נחשב גם המליחה צורך המועד, ולהכי בעינן שיהא הצידה והמליחה ראויים ליאכל במועד. מיהו צ"ע דמשמע דל"ק לא ס"ל התירא דראוי לאיצצא. אמנם החזו"א סי' קל"ה כתב דגם לל"ב הצידה עבור המועד ובלא"ה אסור [ודלא כמ"א להלן] אלא דקמ"ל דאפשר להתיר גם בלא התירא דדבר האבד. ונפ"מ דל"ק מותר רק מה שודאי לא יאכל במועד דאיכא פסידא ולל"ב אף מה שדעתו לאכול במועד מותר משום דראוי לאיצצא¹¹. אולם העירו דממ"נ אם יאכל היום איכא צורך המועד במליחה ואם יוותר הוי דבר האבד וצ"ל דס"ל דמה שעומד לאכול היום אין להתיר המליחה וצ"ע.

ועי' לעיל דף י' ע"ב ובשו"ע סי' תקל"ג ס"ג שאם ליקט פירות לאכילה מותר לכבוש מה שהותר וזה כל"ק דידן ועיי"ש בביהגר"א דגם ל"ב דסוגיין לא פליג ע"ז אלא משום דמיתאכלא אגב איצצא, ונראה כוונתו דאף לל"ב אם לא הותר אסור אלא רק כשראוי לאכילה ע"י איצצא. ועכ"פ משמע דל"ב לא פליג על התירא דל"ק אלא שמוסיף להתיר אף מחמת שראוי למועד.

ב. והא דשרי משום דראוי לאוכל במועד ע"י איצצא אף שכוונתו לאחר המועד, עי' נמוק"י דהטעם משום הערמה כמו במלאכה ביו"ט דשרי למימלח גרמא גרמא ומשום הערמה דכל חדא חזי ליה. וכ"כ הרמב"ן בפסקי חוה"מ [ד"ה עוד באוכל נפש]. אולם הקשה המ"א תקל"ג סק"ז שהרי בדף י"ב מבואר דאסור לטחון קמח יותר מכדי צרכו ולא שרינן הערמה בחוה"מ¹². ולכך כתב דהכא שרי משום דמה"ת אין עיבוד באוכלין. [וקצ"ע לשון הנמוק"י דהכא איכא מלאכה גמורה].

ולפ"ז בצידה דהוי מלאכה גמורה מה"ת אין להתיר ע"י הערמה, ולא מהני טעם הגמ' אלא למליחה. וצ"ב מ"ט שרי צידה. ואפשר דהכא ליכא איסור צידה כלל דניצודין ועומדין¹³. אולם עי' השלמה וכן במאורות דהצידה אב מלאכה היא. ובמ"א תקל"ג ס"ד כתב דהצידה מותרת משום שבכל צידה יכול לומר שמא ימצא דג משובח יותר. והרעק"א שם הקשה דא"כ הרי הצידה מותרת מעיקר הדין דחשיב שצד לאכול, ואמאי לא אמרו דהמליחה מותרת משום דהוי דבר האבד כמו בל"ק. וכ"ה בחזו"א סי' קל"ה.

ובביהגר"א סי' תקל"ז ס"ח כתב דהצידה מותרת משום דחשיב כדבר האבד, וביאר דדווקא מליחה שיש בה מלאכה וגם טירחה אסור בהרווחה כמש"כ הרא"ש בשם הראב"ד בתי' ב' עי' להלן. [ואף דגם בצידה איכא מלאכה נראה כוונתו דבליכא טירחה שרי עי' להלן]. וגם בשיטה לתלמיד הרי"י מפריש כתב דצידה מותר משום דחשיב דבר האבד, ועי"כ צ"ל דכוונתו כהגר"א דאל"כ גם המליחה חשיב דבר האבד.

¹¹ ובאמת צ"ב לל"ב אמאי שרי למלוח מליחה גמורה דאף דחזי עדיין לאכול היום דמ"מ אין בזה צורך המועד וכיון דלא חשיב דבר האבד לא שרי ולכאורה צ"ל דכיון שהותר מליחה קלה שוב מותר גם מליחה גמורה שלא יפסדו דאין זה תוספת במלאכה, ומעתה צ"ב אמאי לל"ק אסור. ודוחק לומר דבזה פליגי אי איכא איסור יותר כשמולח מליחה גמורה. והראוני בשי' הגריש"א זצ"ל דע"כ יש תועלת במליחה גמורה אף למעט זמן והוי צורך המועד וזהו שהביאה בגמ' להלן שהיו מולחין בשיתין איצצא. ואולי בזה פליגי ב' הלשונות. וצ"ע. שו"ר שעמד בזה בשפ"א עיי"ש.

¹² עי' שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רי"ט בשם התשב"ץ דתלוי אם מלאכות חוה"מ אסור מדאורייתא אסור הערמה אבל אי מדרבנן הוא מותר הערמה. ועוד דן שם להתיר משום הואיל. וצ"ע.

¹³ ומש"כ הנמוק"י שמתו יש שפי' דכוונתו דכבר מתו קודם ותו ליכא צידה ולענ"ד זה צ"ע דא"כ לא שייך כלל לשון צידה [אמנם הראוני בשו"ע סי' תקל"ט דכתב מותר לאספסם ומשמע דבאמת אין כאן צידה כלל אמנם בח"א כלל קי"ב משמע דבאמת ציור אחר הוא], ויותר נראה כוונתו דמתו לאחר הצידה ולכך הוצרכו למלחן.

ג. ולדברי הנמוק"י וכן להמ"א משמע דבעינן שיהא כוונתו לאכול לכל הפחות אחד מהן [ומש"כ המ"א סי' תקל"ז ס"ח דסגי באפשר לאכלן ע"י פמ"ג שם דכוונתו דאיי"צ דעתו לאכול הכל אלא סגי באחד מהם] וכ"כ הבי"מ סי' תקל"ז ס"ח ופי' כן בכוונת השו"ע שם דצד דגים כדי לאוכלן. וכ"כ בביהגר"א סי' תקל"ז דאף ללי"ב בעינן אדעתא לאכילה וע"כ דר"ל לאכילת אחד מהן [דאל"כ מאי נפ"מ בין ל"ק ללי"ב, ודוחק לפרש כוונתו כהחזו"א סי' קל"ה ע"ש]. אמנם בלשון הרמב"ן בהל' חוה"מ ל"מ הכי, ועי' מ"ב סי' תקל"ג סק"ט דמשמע דאיי"צ כוונה להדיא לחוה"מ אלא דסגי אם יש אפשרות שישתמש לצורך המועד דכיון שיש אפשרות שישתמש במועד חשיב לצורך המועד. ולפי"ז אי"ש לשון הרמב"ן, ואפשר דגם למ"א סגי בהכי.

ד. בשיטה שם משמע דבשביל שלא יפסדו אי"צ מליחה גמורה וע"ש דכשצדו באיסור מותר מליחה קלה שלא יפסד עד לאחר המועד. אך אי"כ צ"ב אמאי התירו ללי"ק מליחה גמורה הרי זה לא חשיב דבר האבד ועוד ללי"ב מה מועיל שיכול לאוכלן. ואי דאין איסור במליחה גמורה יותר אי"כ ה"נ כשצד באיסור נתיר מליחה גמורה.

קושית הראב"ד מהירושלמי

ה. הרא"ש הביא קושית הראב"ד דהכא אמרינן דהרווחה לא חשיבא דבר האבד ולא שרינן אלא כשהצידה היתה לצורך המועד או כשהראוי לאכילה במועד, ובירושלמי איתא דמותר לקנות פרקמטיא משיירא וחזינן דעבורי הרווחה מותר דחשיב דבר האבד. [וצ"ב לקושייתו מאי שנא מהשקאת שדה הבעל שאסורה משום הרווחה ולתי' אי"ש ועי' בנמוק"י] ותי' ב' תירוצים. א'. דשאני פרקמטיא דחשיב פסידא ומשום דחיי האדם ופרנסתו תלויים בזה [עי' מ"ב תקל"ט סק"ד], משא"כ במציאה בעלמא שאינה דרך פרנסתו חשיב הרווחה. [והבי"י סי' תקל"ט כתב דפרקמטיא שבנ"א מרויחים בו **דעתם עליו** ומשמע דמשו"ה חשיב שבאו לרשותו]. ב'. דבפרקמטיא שרי דאין האיסור אלא משום דרך חול ולא הוי מלאכה אבל הכא דמלאכה היא לא הותר הרווחה. ולתי' א' משמע דבפרקמטיא אף במלאכה מותר דחשיב דבר האבד. ולאידך גיסא לתי' ב' באופן שאינו מלאכה או טירחה אף במציאה מותר. [ולכאורה הטעם דאע"ג דלא חשיב דבר האבד מ"מ כל דליכא מלאכה או טירחה מותר גם הרווחה. ואי בלא טירחה אף אי איכא מלאכה מותר עי' להלן, אי"כ מבואר כרש"י כתי' דהשקאה בלא טירחה מותר להרווחה]. ויל"ע לתי' א' במי שפרנסתו בכך אי מותר גם ליטול מציאה, ועי' ביאורו"ל סי' תקל"ג דמשמע דמן ההפך לא חשיב פרקמטיא ובערוה"ש כתב דמי שעסקו במכירת דגים מותר לצוד הדגים.

ובנמוק"י הביא רק תי' ב'. מיהו בנמוק"י להלן פ"ב דף ו' א' בדפי הרי"ף "מידי דליכא טירחה כגון מקח וממכר מקרי דבר האבד לפי שכל עסקי סחורה הוא שקונה בשעת הזול ומוכר בשעת היוקר", ומשמע מסו"ד דצירף גם תי' א' וצ"ע. שו"ר שהמ"א סי' תקל"ט סק"ו הביא דברי הנמוק"י [אף שבסי' תקל"ג ו' נקט כתי' ב'] והמחה"ש פי' דב' תירוצים הם. וצ"ע. ועי' להלן.

לתי' ב' דהכא איכא מלאכה וטירחה אי בעינן תירויהו

ו. והנה הרא"ש בתי' ב' כתב דבמו"מ ליכא מלאכה ולא טירחה והכא איכא מלאכה וטירחה. ויל"ע דמתחילה משמע דאי איכא מלאכה או טירחה אסור, ובסו"ד משמע דרק משום שיש גם מלאכה וגם טירחה אסור. ובנמוק"י משמע דהעיקר תלוי אם יש מלאכה אסור משא"כ במו"מ **דלא הוי אלא עובדא דחול**, ורק בסו"ד הוסיף דבמליחה איכא נמי טירחה יתירה. ועי' רמב"ן בתורת האדם ענין האבילות נ"ה שהקשה על הראב"ד, דבמו"מ נמי איכא טורח ומשמע דלראב"ד אסור משום טירחה. אמנם אח"כ כתב הרמב"ן דבמועד אין חילוק בין מלאכה שחייבין עליה בשבת למלאכת פטור ובאינו אבד אסור הכל ומשמע דהראב"ד אסר משום מלאכה, וצ"ע. עי' עוד להלן.

אמנם מדברי הגר"א הנ"ל דבצידה מותר גם הרווחה משום דליכא מלאכה וטירחה משמע דרק כשיש גם טירחה אסור אבל במלאכה לחוד בלא טירחה מותר. ועי'. וכ"כ החזו"א סי' קל"ה ד"ה רא"ש, [ושם פי' דלשון הרא"ש מלאכה היינו עמל וטורח, וצ"ב מאי תרתי מילי **מלאכה וטירחה** דנקט הרא"ש]. וכתב החזו"א דלפי"ז מותר פרקמטיא של בגדים אף שצריך לחתוך לפי מדתו ואיכא מלאכת מחתך וזה שלא כהביאורו"ל סי' תקל"ט [ומקורו במחה"ש שם] שאסור, ולמ"ב משמע דהאיסור תלוי במלאכה מל"ט מלאכות. וכמשמעות הנמוק"י הנ"ל. ובפמ"ג תקל"ג א"א ו' כתב בדעת המ"א דמלאכה דאורייתא אסור אף בלא טירחה אבל במלאכה דרבנן בלא טירחה מותר ובטירחה אסור.

ז. הנמוק"י הביא קושית הראב"ד והוסיף דאין לומר דפרקמטיא שאני דליכא טירחה כמליחה דא"כ אמאי אסור השקאה בבית הבעל. ומזה הכריח דהכא אסור משום דאיכא מלאכה. והנה מליחה אינה טירחה יתירה ממש שהרי בדבר האבד מותר, וע"כ כוונתו דאיכא טירחה ממוצעת ולפי"ז

מש"כ דבהשקאה שאסורה בבית הבעל ליכא טירחה יתירה היינו דטירחתה פחותה ממליחה ומ"מ אסור להרווחה משום דאיכא מלאכה¹⁴. ועוד יש להעיר דכתב דבמו"מ ליכא טירחה ועי' במחה"ש דמ"מ איכא קצת טירחה דזה כל טעם אסור מו"מ. ולפי"ז נמצא דאיכא ד' דרגות בטירחה, טירחה יתירה כהשקאה ממי קילון שאסור בדבר האבד, מליחה, השקאה ממעין שאסורה להרווחה, ומקח וממכר. ודו"ק.

והנה לעיל כתבנו דבנמוק"י משמע דהא דבמליחה לא הותר הרווחה הוא משום המלאכה. אמנם באמת בפ"ב [דף ו'] לא הזכיר המלאכה אלא דבמו"מ ליכא טירחה משא"כ במליחה. ומה נראה דגם טירחה יתירה לחוד אסור כדסבר בתחילה. אלא שהוכיח מהשקאה דגם מלאכה לחוד אסור בהרווחה ומשא"כ במו"מ דליכא לא מלאכה ולא טירחה יתירה וכן משמע ברמב"ן בתוה"א הנ"ל. ולפי"ז איכל"מ דגם במו"מ איכא טירחה כמו בהשקאה ודלא כנ"ל, אלא דבהשקאה איכא נמי מלאכה ולכן אסור משא"כ במו"מ.

ולדברי הגר"א דצידה מותר הרווחה משום דליכא טירחה ואע"ג דאיכא מלאכה צ"ע מ"ש מהשקאה. ואפשר דבהשקאה איכא טירחה קצת משא"כ בצידה ס"ל דליכא טירחה כלל ובזה שרי גם הרווחה [וכרש"י כתי"י דף ו'] וצ"ע.

יש להעיר לראב"ד דפרקמטיא בלא מלאכה מותר אף להרווחה והכא דאיכא מלאכה מותר משום דאיכא פסידא ממש צ"ב לשון הגמ' דמדמי לה לפרקמטיא בדבר האבד דהו"ל למימר דהכא הוי דבר האבד ממש. וכע"ז הקשה הריטב"א בגמ' דף י' ע"ב עי' להלן.

בעיקר דברי הראב"ד שמותר פרקמטיא לעבורי רווחה, הרמב"ן בתוה"א סעי' נ"ה חולק ע"ז ועי' ריטב"א. ועי' להלן.

דעת הפוסקים

ח. בשו"ע סי' תקל"ג ס"ג כתב, פירות שנתבשלו קצת וכו' מותר ללקטן לאכילה ואם ליקטן לאכילה והותרו מותר לכבשן להוציא ליחה מהן שלא יתליעו [ומקורו בגמ' דף י' ע"ב], ואם הוא דבר שאינו נמצא אחר המועד מותר לקנותו "ולכבשו". ובביהגר"א שם כתב דזה רק לתי' א' ברא"ש דפרקמטיא חשיב פסידא ושרי אף במלאכה וכ"ה ברעק"א שם. ועי"ש ברעק"א שתמה אמאי נקט השו"ע כתי' א' והרי בנמוק"י וכן במ"מ פ"ז הכ"ב הביאו רק תי' ב'. ולדברי הגר"א ורעק"א כתב המ"ב דצ"ל דמש"כ השו"ע שם דאסור ללקטן מיירי בפירות הפקר דליכא התירא דפרקמטיא. ותמה על הח"א סי' ק"ו שסתם בזה. ויש להעיר דאם עומד לקנות הפירות לכאורה לא גרע הפקר מקונה ורק אם לא עמד לקנות אסור. וצ"ע.

אולם במ"א שם ס"ק ו' נראה דמפרש דברי השו"ע כתי' ב' דהיכא דאיכא מלאכה אף בפרקמטיא אסור הרווחה ומשו"ה כתב השו"ע דאסור ללקט הפירות, אך תמה הרעק"א דא"כ אמאי מותר לכבשן והרי הוי מלאכה. ועי' בפמ"ג שם דאע"ג דבמליחה איכא מלאכה מ"מ כיון דאינה מה"ת מותר אף הרווחה בתנאי דליכא טירחה. ולכאורה כוונתו ליישב דהכא בכבישה דאינה מלאכה מה"ת כיון דליכא טירחה מותר אף הרווחה. אולם מדברי הביאור"ל שם מבואר דהפמ"ג לא מיישב קושיא זאת. וכנראה דס"ל דבכבישה ג"כ יש בה טירחה כמו במליחה. וכ"מ ברעק"א דה"נ בכבישה איכא טירחה גמורה.

ובביאור"ל נדחק דשמה המחבר ס"ל דמליחה מותר כיון שאין בה מלאכה גמורה דאין עיבוד באוכלין, ובזה מיקל טפי מהראב"ד. וצ"ב דהרי הראב"ד הוכיח דבריו ממליחת דגים דאסורה אי לאו דניצוד לאכילה כמבואר בגמ' ובשו"ע ס"ד. ואי דס"ל כתי' א' דשאני מציאה א"כ אי"צ לתי' ב' וצ"ע¹⁵. שו"ר בחבל יוסף לזקני צ"ל דהנמוק"י לא הביאו תי' הראב"ד מכח הקושיא אלא נקטו רק את סברתו דיש להחמיר במלאכה. עיי"ש. ועי' בשפ"א דף י' ע"ב דהכא מיירי דקונה לצורך תשמישו דחשיב דבר האבד ממש [עי' להלן] וצ"ע דא"כ גם ללקטן יהא מותר ודוחק לומר דמלקטן למכור.

ט. ובשו"ע סי' תקל"ט ס"ט כתב שמי שצריך לקנות יין לכל השנה ולא ימצא אחר המועד מותר לקנות ולתקן החביות. ומקורו ברא"ש פ"ב סי' ט"ו. ולכאורה משמע כתי' א' דהראב"ד דבפרקמטיא שלא ימצא אח"כ חשיב כדבר האבד ומותר לעשות מלאכה. וצ"ע לתי' ב' ועי' מ"ב שם וכ"ה בח"א כלל ק"י"ב דכיון שמותר לקנות מותר גם לתקן ומשמע דר"ל דלכן שרי אף לתי' ב' וצ"ב דהא בסי' תקל"ג ג"כ מותר לקנות ומ"מ נקט המ"ב דלתי' ב' אסור לכבשן [וכ"מ בגמ' בדגים דאם לא צדן לצורך אכילה אסור לצוד ואח"כ לכבשן], ואולי י"ל דהתם שקונה לצורך עצמו עדיף וחשיב ממש כדבר האבד. ועי' להלן.

¹⁴ ויש להעיר מנליה לנמוק"י דבהשקאה אין טירחה כמליחה. ויש שר"ל דבמליחה באמת איכא טירחה יתירה ממש אלא דכיון דמלאכה דרבנן היא מותר כשליקטן לאכילה משום דבר האבד אף דאיכא טירחה יתירה. ולפי"ז שפיר כתב הנמוק"י דהשקאה אין בה טירחה כבמליחה, וצ"ע.

¹⁵ ואולי י"ל דהנה בנמוק"י מבואר דגם מהשקאת בית הבעל מוכח כן דאין להתיר הרווחה. ולזה לא מהני תי' א' דפרקמטיא עדיף ממצאה דגם השקאה להשביח הפירות חשיב כפרקמטיא דזהו כדי חייו ולכך הוכיח דמלאכה גמורה אסור אף בפסידא כפרקמטיא אבל מליחה דאינה מלאכה דאורייתא, בפסידא כפרקמטיא מותר כנ"ל. ודו"ק. והעירני הרש"ב מהביאור"ל סעי' ה' ד"ה מעיר לעיר דאף דהרווחה אסור טירחה מרובה כהשקאת בית הבעל מ"מ בפרקמטיא מותר טירחה מרובה. ומשמע דהשקאה לא חשיב כדי חייו, וצ"ע.

י. ובעיקר שיטת המ"א צ"ע דבסי' תקל"ט ס"ק ט' הביא תי' א', ולפי"ז אף מלאכה היא מותר כתי' א'. [אמנם בלבו"ש משמע דאף לתי' זה דפרקמטיא חשיב דבר האבד אינו ממש כדבר האבד, ולפי"ז איכל"מ דמלאכה אסור]. וע"ע שם סק"ו שהביא דברי הנמוק"י דף ו' ברי"ף הנ"ל ולמשי"כ המח"ש ולבו"ש כוונתו לב' התירושים, ולמשי"כ לעיל בדעת המ"ב דנקטינן כב' התי' לחומרא א"ש. ועי'.

פרקמטיא - ובדבר האבד

דף י' ע"ב – סי' תקל"ט

א. אמר רבא הני תמרי תוחלני מיגזרינהו שרי מייצינהו אסור ר"פ אמר כיון דמיתלעי כפרקמטיא האבד דמי. וטעמא דר"פ הוא כיון שכבר באו לרשותו לצורך אכילה במועד חשיב פסידא וכדין דגים שניצודו לאכילה והותרו שמותר למולחן, וכנ"ל בשו"ע תקל"ג ס"ג. וצ"ב טעמא דרבא דאסר שהרי הוא עצמו התיר בכבישת דגים. והריטב"א בסמוך כתב דר"פ קמ"ל דא"צ פסידא כ"כ ולפי"ז איכל"מ דהיינו טעמא דרבא, וכן תי' הקר"א דאפשר דהכא אין פסידא כ"כ¹⁶. ועי' נמוק"י דרבא אסר משום שיכול להמתין לאחר המועד ומשמע דרבא לא חיישינן שיתלע, וצ"ע.

שם כפרקמטיא האבד דמי. וצ"ב אמאי מדמינן לה לפרקמטיא הרי כל מלאכה מותרת בדבר האבד כדמצינו בהשקאת בית השלחן. ובפרט לראב"ד בתי' ב' דפרקמטיא בלא מלאכה מותר אף הרווחה והכא דמי למליחה דאף מלאכה מותרת, והריטב"א תי' דהכא קמ"ל דאף בפסידא מועטת מותר. [ועדיין לא א"ש לראב"ד הנ"ל דהא פרקמטיא קיל ממלאכה והריטב"א באמת לא ס"ל כהראב"ד אלא כהרמב"ן].

טעם איסור פרקמטיא

ב. גמ' פרקמטיא כל שהוא אסור. בטעם איסור פרקמטיא כתבו הראשונים שהוא משום טירחה. עי' תוס' י"ב ע"ב וכ"כ הרא"ש סי' כ"ג. ועי' תשובת הרא"ש כלל כ"ג דכיון דאיכא טירחה ימנע משמחת יו"ט וגם שמא יקנה ביוקר ויצטער. ובנמוק"י כתב דהאיסור שמא יכתוב וכ"כ המ"מ פ"ז הכ"ב. וי"ל דהנמוק"י לשיטתו דס"ל כהרמב"ן דמלאכת חוה"מ אסורה מה"ת ולכך גם שבותים שמא יכתוב אסור וכ"מ ברמב"ן בתוה"א דכל שאינו דבר האבד אף שבות אסור בחוה"מ, אבל הרא"ש לשיטתו דמלאכת חוה"מ מדרבנן לכך לא גזרו שמא יכתוב אלא רק משום טירחה. ובס' שבילי דוד סי' תקל"ט כתב דלרא"ש לא גזרו שמא יכתוב כיון דבחוה"מ מותר לכתוב חשבונותיו דהוי דבר האבד. ולפי"ז צ"ב דברי הנמוק"י ומשמע דגזרו בשבותים האסורים בשבת אף דבחוה"מ לא שייך הגזירה וצ"ע. ועוד כתב שם דבשבת שלא גזרו משום טירחה ה"ט דדרך קבע באמת אסור מה"ת כמשי"כ הרמב"ן עה"ת ורק בדרך עראי בעינן לאסור משום טירחה. ומשמע דבחוה"מ לא אסרו משום טירחה אלא בדרך קבע וצ"ע. ועי' להלן בדין הלואה לנכרי ברבית.

ג. גמ' ובדבר האבד מותר. ובתוס' כתבו דהיינו דווקא כשיפסיד מהקרן וכ"כ הרא"ש. ומקורו מהירושלמי. אמנם באמת שם נחלקו אמוראים ואיכא מ"ד דמותר אף כשיפסיד רק מהריות. ועי' ביהגר"א סי' תקל"ט שרמו לזה. ועי' ריב"ש סי' ש"כ שפסק כמ"ד דאף שלא יפסיד מהקרן מותר [ועי"ש מה שפי' בירושלמי]. ועי' להלן בדברי הרמב"ן.

וצ"ב לדעת הרא"ש שהרי בסי' כ"ח הביא דברי הראב"ד דפרקמטיא אף עבורי רווחא מותר או משום דפרקמטיא חשיב דבר האבד [דזהו עיקר חיי האדם] או משום דאין בה מלאכה. וא"כ אמאי כתב שרק במקום פסידא מהקרן מותר. ועי' ב"י ד"ה [ואיכא למידק] שהקשה כן ותי' דמייירי ביום השוק שעושין אותו פעם בשבוע ואין ברור שיפסיד דשמא ביום השוק שאחר כן ימצא למכור במחיר יקר. ולפי"ז הא דשרי במקום שמפסיד מהקרן היינו במקום שידע שאחר המועד יקבל מחיר פחות מהקרן. ויל"ע שהרי אם יודע המחיר שיקבל אף אם אינו מפסיד הקרן אלא שיקבל פחות בריוח מותר. שו"ר במ"א ס"ק ז' דספק שיפסיד מהקרן מותר ולפי"ז א"ש דביום השוק שיכול למכור אח"כ אם חושש שימכור פחות מהקרן מותר. [ועי' ח"א כלל ק"ו שלמד מהב"י דספק דבר האבד אסור [ודלא כהמ"א]]. ויש לדחות קצת דהכא לא חשיב כלל דבר האבד כיון דיכול להיות גם שירווח, אבל לשון הבי"א ח"כ, דכיון דלאו דבר האבד ודאי הוא, אסור. מיהו להנ"ל דבספק פסידא מהקרן מותר ע"כ דספק ריוח לא חשיב כ"כ כדבר האבד, שו"ר שכ"כ בביאור"ל ריש סי' תקל"ז וצ"ע שלא הוכיח כן מהא דשרי ספק הפסד מהקרן].

¹⁶ [אולם הקר"א כתב שמדברי הריטב"א ל"מ הכי מדיליף ממליחת דגים דמותר למכור פרקמטיא להרויח אם לא ימצא קונים במחיר זה לאחר המועד כיון שבאו לרשותו חשיב פסידא וא"כ כ"ש הכא דאיכא פסידא מהקרן. ולא נתברר לי כוונתו]

ד. ולדברי התוס' והרא"ש [עפ"י הירושלמי] לכאורה רק במכירה שייך שיפסיד מהקרן דהיינו שאם ימכור פחות מהמחיר שקנה איכא פסידא מהקרן, אבל לקנות לעולם ליכא פסידא מהקרן שהרי יכול שלא לקנות. והא דשרי בירושלמי לקנות משיירא הוא מטעם אחר ע"י בסמוך. אולם בפני משה שם משמע דנקט אף לקנות שייך פסידא מהקרן וצ"ב.

התוס' כתבו דלקנות סחורה שמא תהיה אח"כ ביוקר אסור והיינו דזה רק מניעת ריוח. ולכאורה מבואר דס"ל דלא כהראב"ד אמנם להב"י בדעת הרא"ש דלא התירו אלא בודאי ויום השוק חשיב ספק איכל"מ דגם התוס' אסרי מטעם ספק וכ"מ לשונם **שמא** תהיה יותר ביוקר אבל בודאי מודו וכהרא"ש.

אמנם כתבו תוס' דלקנות יין כשר מותר, וכוונתם שקונה לצורך אחר המועד וכמבואר בשו"ע סי' תקל"ט ס"ט וכ"ה ברא"ש פ"ב סי' ט"ו. [וכן הכריח הקר"א דאל"כ גם הרב ר' יוסף לא היה אוסר בזה]. ואף שתוס' סברי דלהרויח אסור צ"ל כמש"כ הרמב"ן בתוה"א [אות נ"ה] דלצורך תשמישו מותר דזה חשיב דבר האבד דכיון שעומד להוציא כסף לזה חשיב כעומד ליפסד ועכשיו שקונה בזול מונע הפסידא, משא"כ בפרקמטיא שאין צריך לקנות לא חשיב אלא מניעת ריוח. וכ"כ הח"א כלל ק"ו דבתוס' מבואר כהרמב"ן. אמנם אי נימא דהתוס' סברי כהרא"ש י"ל דהכא מיירי בודאי מניעת ריוח ומותר אף לקנות לסחורה.

בדעת הרא"ש

בירושלמי איתא דבשיירא שמוכרים בזול מותר לקנות במועד ומוזה למד הראב"ד הנ"ל דעבורי רווחא חשיב דבר האבד והובא ברא"ש. ולעיל הובא דהרא"ש כתב דמותר למכור ביוקר רק אם חושש שיפסד הקרן וזה לכאורה דלא כהראב"ד. והנה הרא"ש בסי' כ"ג כתב דהתם שרי משום דאינו מצוי וצ"ב. והב"י פי' כנ"ל דכל עבורי רווחא שרי והא דאסור למכור כשאין הפסד בהקרן הוא משום דאין זה ודאי שאח"כ לא יהא ריוח. ולשון הרא"ש דאינו מצוי דחוק לפי"ז. אולם הקר"א דף י"א ע"א הקשה דלפי"ז יהא מותר להלוות לנכרי ברבית דאיכא ודאי פסידא. ולכן פי' דלהרא"ש נמי לא שרי כל עבורי רווחא אלא בכההיא דשיירא שאינו מצוי והיינו משום דאיכא מניעת ריוח הרבה אבל בשביל ריוח מועט לא התירו. וכ"מ בלבוש יו"ד סי' ש"פ דבשיירא הוא הפסד מרובה, [וכן משמעות הב"ח ד"ה אבל יותר אלא שצ"ב דכתב שכן נראה מהב"י¹⁷] והשו"ן שם חולק ופי' הטעם משום דאינו מצוי וכוונתו דאיכא ודאי מניעת ריוח. ובח"א קי"ב א' פי' דבשיירא לא ימצא אח"כ ריוח כלל משא"כ הכא שימצא אלא שלא ירויח כל כך. וצ"ב.

קונה לצורך תשמישו - לשיטת הרמב"ן ולשו"ע

הרמב"ן בתוה"א [עמ' ס' הוצאת זכרון] נקט דמניעת ריוח לא חשיב דבר האבד וכנ"ל ודלא כהראב"ד, והא דבשיירא מותר לקנות מהם פי' שם שהוא רק לצורך תשמישו דכיון שדעתו לקנותו ונזדמן לו עכשיו לקנותו בזול ואח"כ לא יזדמן לו אלא ביוקר **זה ודאי דבר האבד הוא אצלו וכהפסד גמור ומיעוט כיסו הוא אם אתה מונעו עכשיו**. ומבואר מלשונם דחשיב פסידא ממש. ולכאורה כוונתו משום שהכסף עומד ליפסד ממנו וע"י שיקנה עכשיו ימנע ההפסד הוי דבר האבד [ולא אמרינן דכיון שצריך להוציאו הוי רק הרווחה]. ולפי"ז משמע דאף במלאכה גמורה מותר כיון דדבר האבד הוא וכדין השקאת בית השלחין.

ואיכא נפ"מ אף לדידן דנקטינן כהראב"ד ולמ"א נקטינן כתי' ב' דלא הותר מלאכה, מ"מ לצורך תשמישו יהא מותר גם מלאכה. [ואף דלראב"ד אין ראיה מהירושלמי לדין זה י"ל דנקטינן הכי מסברא וכדמשמע בשו"ע שכתב שמותר לקנות יין לצורך שתיתו לכל השנה ע"י בסמוך].

ולעיל הובא מהשו"ע סי' תקל"ט ס"ט דמותר לקנות יין לצורך כל השנה [ואם יעבור המועד לא ימצא כמו שמוצא עתה], ומותר לקנות **ולתקן החביות ולזפתן**. ומשמע כהראב"ד בתי' א' דפרקמטיא מותר להרווחה אף מלאכה. ודלא כהמ"א סי' תקל"ג סק"ו, ושו"ר שכ"כ במנחת פתים שם [ומש"כ הח"א בזה צ"ע כנ"ל ושו"מ בחבל יוסף להחדרי דיעה שם דהתם אפשר לדון על הקניה לחוד כיון דראוי לשתות דלא מוכחא מילתא שאין לו כלים משא"כ בדגים אין ראוי בלי מליחה]. אמנם להנ"ל דלצורך תשמישו חשיב דבר האבד ממש ומותר אף מלאכה [אף לדידן דנקטינן כהראב"ד] א"ש. ועיי"ש בביהגר"א שביאר דברי השו"ע כהרמב"ן וכתב דהכא חשיב כמפסיד הקרן, ומשמע כוונתו כנ"ל דהוי דבר האבד ממש. [ובמ"ב משמע יותר כהח"א]. ובמנחת פתים הביא כע"ז בשם חכ"א ודחה דהרי הרמ"א מתיר באינו מצוי מותר לקנות לצורך הרווחה ומשמע שגם ע"ז קאי ההיתר לתקן החביות, ואינו מוכרח.

¹⁷ שמעתי מהרב מאיר ויליג שליט"א דאין כוונת הב"ח כהקרא"א שלא התירו אלא בהפסד מרובה אלא כמש"כ הב"י דבעינן שיהא ודאי מניעת ריוח ולכן רק כשההפסד מרובה זה אין מצוי שיבוא אח"כ ריוח כזה אבל כשהריוח מועט שפיר י"ל שגם אח"כ ימצא במחיר זה ולכן אין היתר דשיירא.

עוד נפ"מ בספק, דלמש"כ המ"ב דבעבורי רוחא אסור בספק משום דאינו הפסד ממש, אבל בקונה לצורך תשמישו להני"ל ברמב"ן דחשיב פסידא ממש יהא מותר. [הרש"ב שליט"א].

ויש להעיר להני"ל ברמב"ן דלצורך תשמישו מותר אף מלאכה אמאי אסור לצוד דגים למלחן דהתם נמי כיון דלצורך תשמישו הוא חשיב דבר האבד, ומשמע דבמציאה אף לצורך תשמישו אסור, וצ"ב אמאי לא חשיב ביטול כסו. ואפשר דמיירי שאין עומד לקנות דגים, וצ"ע.

אמנם בעיקר הדין, מדברי התוס' בשם ר"י דאסור לקנות יין [לאחר המועד] מבואר דלא ס"ל היתר זה, ועי' ב"י שהביא מכמה ראשונים דפליגי ועי' ביאוריה"ל דלכן אין להתיר אלא בצינעה, ומשמע דאף דנקטינן כהראב"ד להתיר עבורי רוחא בפרקמטיא הכא אסור וגרע מהרווחה דחשיב פסידא משום דהוא כדי חייו משא"כ הכא שאינו לסחורה וזה להיפך מהרמב"ן, אמנם בסעי' ה' מבואר בשו"ע דשיירא מותר אף שלא לצורך תשמישו ומשמע דיותר יש להתיר לצורך תשמישו וצ"ע. עוד עי' במ"ב סי' תקמ"ג סק"ב דאסור אף לשכור עכו"ם לעשות מלאכה אף דאח"כ יצטרך לשלם יותר דמה שאין בידו לא חשיב היזק. ומשמע דעכ"פ במלאכה לא שרינן אף לצורך תשמישו שעומד להוציא מעות על זה ולכאורה זה דלא כהרמב"ן. ואולי דברי הרמב"ן הם דווקא כשעומד להוציא עכשיו המעות אבל אם רק אחר זמן יוציא לא חשיב דעומד ליפסד וצ"ע. כל זה שמעתי מבעל מחבר שמירת המועד כהלכתו. [ולפי"ז א"ש הא דלא הותר צידת דגים למלחן].

הטור סי' תקל"ט ס"ט כתב דלקנות יין מותר רק לצורך תשמישו לכל השנה אבל יותר מצורך שתיתו אסור. וכ"כ בשו"ע שם. אמנם הב"י כתב דיש לדחות דמדי לשיירא שמותר, ובשו"ע סתם כהטור והרמ"א כתב דאם אינו מצוי להרויח מותר, ועי"ש בביהגר"א שצין לההיא דשיירא. ותמהו האחרונים על השו"ע דמדכתב שלא ימצא לאחר המועד כמו שמוצא עתה, משמע דאף שאינו מצוי אסור לצורך סחורה [ודלא כדהשיג בב"י על הטור], וקשה מ"ש מהא דשיירא¹⁸.

והביאור"ל הביא כמה תירוצים. א. הב"ח כתב דהתירא דשיירא הוא רק בריוח מרובה כנ"ל [ועי' מש"כ לעיל בהערה]. ב. הנשמ"א כלל קי"ב כתב דהכא מיירי במצוי לאחר המועד להרויח אלא דאין מצוי להרויח כ"כ ובזה אסור, והרמ"א מיירי דאינו מצוי להרויח כלל ולפי"ז לא פליג הרמ"א על השו"ע. אך הסברא צ"ע דמ"מ גם אם יכול להרויח קצת מ"מ איכא פסידא על השאר, [ולא דמי לסברת התוס' בשם הר"ר יוסף שיכול לקנות אח"כ ביוקר, דהר"י לא התיר אלא אם יפסיד החפץ עצמו, משא"כ לדידן דנקטינן להתיר אף עבורי רוחא מאי נפ"מ], וצ"ע. ג. המאמ"ר כתב דבשיירא לא התירו אלא במינכר מילתא שהוא ריוח שאינו מצוי. ד. בא"ר ובמח"ש כתבו דהשו"ע דאסור מיירי שקונה לעצמו לשנה הבאה וכיון שיכול לקנות בשנה הבאה אסור. אבל להרויח איה"נ מותר.

והעירו בני החבורה דלמש"כ האחרונים דהכא ליכא התירא דשיירא, א"כ אמאי מותר לקנות כדי שתייתו, ומזה משמע דהכא שרי מטעמא דהרמב"ן דלצורך תשמישו חשיב הפסד, וכהגר"א. ונימא דבזה מותר אף בספק דחשיב הפסד, וצ"ע. שו"ר בגנזי חיים שהעיר כן אך תמה גם ע"ד הגר"א דהרי גם בדין הרמב"ן לא שרינן אלא באינו מצוי כדכתב המ"א סעי' י"ב והכא דמצוי הוא מדאסור יותר מכדי שתייתו לא מהני טעמא דהרמב"ן. עי"ש שהוכיח מזה כהרמ"א סעי' י"ב, ועצ"ע.

מכירת פרקמטיא לדעת הרמב"ן

כתב הטור וכ"ה בריב"ש סי' ש"כ שאפי' לרמב"ן דס"ל דעבורי רוחא לא חשיב דבר האבד ואסור לקנות משיירא, כ"ז לקנות אבל למכור מותר, וכ"מ בדברי הרמב"ן שם והרי זה דומה למוכר פרקמטיא שמוזלת לאחר המועד וכ"מ בתחילת דבריו "וכן היודע שתבא שיירא וחושש לפרקמטיאות שהן מוזילות מכור אפי' להרויח ואצ"ל בחושש להפסיד הקרן". ומבואר דבזה מיקל יותר מתוס' והרא"ש דאף שאין מפסיד הקרן היינו מה שקנה מ"מ מותר. [וצ"ע בריב"ש ש"כ מסברא והרי מפורש כן ברמב"ן]. וטעמא דמילתא ביאר הריב"ש דמכירה כיון שכבר בא החפץ לידו ויכול למכרו ביוקר זהו שויו וחשיב כפסידא מהקרן. וכ"כ הפרישה. וכ"כ הריטב"א והוכיח כן מהא דצידת דגים אחר שצד לאכילה חשיב דבר האבד.

¹⁸ ולמש"כ לעיל בדברי המ"א דהשו"ע סי' תקל"ג ס"ל דמלאכה לא הותרה להרווחה והכא שרי אף מלאכה משום דהוי צורך תשמישו י"ל בדוחק דהשו"ע דאסור יותר מכדי שתייתו רק כשצריך לזפת החביות לצורך זה. אך לפי"ז צ"ע אמאי התיר הרמ"א וכבר הבאנו דהמנחת פתים הוכיח מהרמ"א דמותר פרקמטיא להרווחה אף מלאכה.

ולתוס' והרא"ש שלא התירו למכור אלא אם יפסיד מהקרן משמע דאף שכבר קנה לא חשיב פסידא [ולפי"ז יש לדון גם בקונה לצרכו דשמה לדידן לא חשיב פסידא ממש ודלא כהרמב"ן ועי' משי"כ לעיל וצל"ע]¹⁹.

הלואה

בדין הלואה יש לדון בתרתי, א' אי נכלל באיסור פרקמטיא, ב' אי יש להתיר משום דבר האבד. עי' תוס' ד"ה פרקמטיא בשם ר"י דהלואה רבית אינה בכלל איסור פרקמטיא, וכן הביא הרא"ש סי' כ"ד וכן בתשובה כלל כ"ג ד' מיהו כתב דיר"ש נוהגין להחמיר להוציא הרבית של שבוע ראשון לצורך יו"ט וכ"כ בשו"ע סי"ג. אבל בנמוק"י מבואר דהלואה חשיב פרקמטיא אלא שיש להתיר עפ"י הירושלמי דעבורי רווחה חשיב פסידא. והרמב"ן כתב לשיטתו דעבורי רווחה לא חשיב פסידא דה"נ הלואה ברבית אסור. ובתשובת הרא"ש כתב דהלואה אינה בכלל פרקמטיא משום דלית בה טירחה כ"כ. ועי' בפרישה ובפמ"ג ריש סי' תקל"ט דהנמוק"י לשיטתו דאיסור פרקמטיא הוא משום שמא יכתוב א"כ גם הלואה אסור אי לאו דהוי דבר האבד. אמנם יל"ע לאידך גיסא להרא"ש אמאי לא התיר משום דהריבית הוי דבר האבד והכא ודאי איכא מניעת ריוח, ועי' לעיל דהקר"א הוכיח מזה דהרא"ש לא התיר אלא בהפסד גדול שאינו מצוי ודלא כהב"י. ואפשר דריוח של ימי המועד עצמו גם לרא"ש לא חשיב פסידא דהא גופא אסרו חז"ל להריוח מימי המועד. ועי' בסמוך.

הרווחת ימי חוה"מ

הרמב"ן שם הוכיח דעבורי רווחה אסור דהא חמרין וגמלין אסורים להשכיר עצמם במועד אף שמפסידים הריוח של ימים אלו. ולהנ"ל יש לומר דגם הראב"ד מודה בשכר ימי המועד דאין זה פסידא ורק ריוח של כל השנה מותר. [מס' קדושת המועד].

והנה הרמ"א סעי' ה' כתב בשם הכל בו דתגר שקונה מזה ומוכר לזה, מותר למכור משום דבר האבד, [ואף לרא"ש דאסור לקנות אלא אם יפסד הקרן י"ל כהב"י דהיכי דהוי ודאי מניעת ריוח מותר וה"נ הריוח של מה שיקנה וימכור עכשיו הוי ודאי פסידא]. ולפי"ז משמע דאף ריוח של ימי המועד חשיב פסידא, וכן ביאר בערוה"ש דחנוני שקונה ומוכר כל יום הוי פסידא ומה"ט שרי לפתוח החנויות. אמנם המ"א חולק על הרמ"א דא"כ כל חנוני יהא מותר למכור שמפסיד את הימים שמוכר וע"כ כתב שרק בצינעה מותר. וכ"כ בביהגר"א. ואפשר דטעמייהו כנ"ל דריוח של המועד לא חשיב פסידא. ועי' קר"א.

עי' ב"י שיש מתירין מכירה בצינעה. והובא ברמ"א ס"א אלא שכתב להתיר כן רק לריוח מרובה ורק אם יוציא מהריוח לצורך שמחת יו"ט. ועי' בסמוך.

פרקמטיא כדי שיהא לו לצורך המועד בריוח

הראש סי' כ"ג הביא מהירושלמי דמותר למכור בחוה"מ כדי שיוכל לקנות יין משובח שלא היה קונהו בלא זה. והובא בשו"ע ס"ד. אמנם כתב שם – ומקורו במרדכי – שאם הוא עשיר ויש לו גם כדי לקנות בריוח אין להתיר פרקמטיא ע"י שיקנה יין משובח ליו"ט.

אמנם באופן שהצריכו שיקח לשמחת יו"ט רק לצירוף כתבו הפוסקים שמותר אף לעשיר. עי' רמ"א ס"א הנ"ל שהתיר למכור בצינעה בריוח מרובה ויוציא המעות לשמחת יו"ט יותר ממה שהיה דעתו להוציא. וכתב הא"ר וכן בביהגר"א והובא בשעה"צ ו' שבזה מותר אף לעשיר שגם בלא"ה היה יכול לקנות בריוח. וכמו"כ ברא"ש סי' כ"ד ובשו"ע סי"ג שכתבו להחמיר בהלואה משום פרקמטיא והתירו באופן שיטול הרבית של שבוע ראשון לקנות לצורך המועד ברווח. וכתב במ"ב ס"ק מ"ה בשם הא"ר והגר"א דבזה מתירין אף בעשיר כיון שמדינא שרי בלא"ה. וקצ"ע הצירוף.

עי' ברא"ש דמהגמ' להלן דף י"ח ע"ב דאסרינן לכתוב שטרי חוב משמע דהלואה גופא מותר. והוסיף דאין לומר דהתם כשלוה לצורך המועד דהא קתני התם דאם אין מאמינו או שאין לו מה יאכל מותר ומשמע דאינו לצורך המועד. ועי' במ"א סי' תקמ"ד דאף שלוה להרווחה שלא לצורך המועד כיון שלוה במועד מותר לכתוב שטר והיינו עפ"י הרא"ש. וראיית הרא"ש צ"ע דאין לו מה יאכל היינו

¹⁹ אמנם לב"י דהרא"ש אסר רק משום דאין זה ודאי דבר האבד א"ש, אלא דאי נימא דבכה"ג חשיב פסידא ממש וכדמשמע ברמב"ן יהא מוכח כהח"א דגם בכל דבר האבד מותר בספק, ודלא כביאורו"ל סי' תקל"ז דרק הכא מותר משום דעבורי רווחה הוא ודו"ק.

לסופר כדאיתא בגמ' דף י"ג א' [ועיי' רש"י שם דאם אין ללוה מה יאכל הא קתני דאינו מאמינו מותר ואם מאמינו הרי אף דאין לו מה יאכל אי"צ לכתוב שטר] וא"כ איכל"מ דמייירי שלוח לצורך המועד.

עוד יל"ע דאם אינו לצורך המועד אמאי מותר לכתוב שטר, ואף באינו מאמינו מ"מ לא ילוה כיון שצריך לעשות מלאכה דומיא דמוצא דגים שלא התירו לצוד כדי למלוה ואף שהצידה מותרת אין לו למלוה. ומזה משמע כדברי הח"א דכיון שמותר לקנות מותר לכבוש, עיי' מש"כ לעיל. ועיי' בסמוך בשם המנחת פתים וצל"ע.

היתר פרקמטיא כדי שלא יפסיד הקונים - וכשעושה מלאכה

עיי' ברא"ש שהתיר להלוות לנכרי ברבית אם רגילין להלוות לו תמיד כדי שלא ילך לאחרים ויפסיד אותו²⁰, ומזה למדו האחרונים להתיר לפתוח חנויות כדי שלא יפסיד הלוקחות הקבועים שלו. עיי' ביאור"ל ס"ב ד"ה אין באריכות.

אמנם כתב שם בשם הא"ר ומחה"ש דאין להתיר אלא פרקמטיא בלא מלאכה שבה מצינו הרבה קולות בפוסקים אבל מלאכה לא מצינו להתיר, ולכך אם צריך לחתוך בדים וכדו' אין להתיר. ועיקר דבריהם מבואר בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ח"ג סי' ס' דהוא מקור דין זה שלא יפסיד הקונים וכתב להדיא כהאחרונים דמלאכה גמורה לא מתירים²¹.

ובחזו"א סי' קל"ה ד"ה ברא"ש חולק על המחמה"ש והמ"ב, דהראב"ד לא אסר מלאכה אלא כשיש בה עמל וטורח משא"כ בחיתוך²². ועיי' בס' מנחת פתים [נדפס בשו"ע מ"י] דהתיר אף מלאכה גמורה דכל שהותר פרקמטיא הותר מלאכה גמורה וצל"ע אם כוונתו כתי' א' דהראב"ד או דאחר שכבר הותר הפרקמטיא נעשה דבר האבד כעין דברי הח"א במתקן חביות. ונפ"מ אם המוכר כותב החשבונות ועיי'.

קצת בדיני ספק דבר האבד

עיי' לעיל דהמ"א סי' תקל"ז כתב דספק דבר האבד מותר. והח"א הוכיח מהב"י בפרקמטיא דספק אסור. ועיי' מש"כ לעיל מהביאור"ל סי' תקל"ז דהכא אין זה ממש דבר האבד. ועוד כתב שם דהכא שאני דאינו מצוי כ"כ ההפסד אבל כשהוא ספק המצוי מותר.

ועיי' שם דהמחה"ש והפמ"ג כתבו שדין זה תלוי במחלוקת אי איסור מלאכת חוה"מ הוא מדאורייתא או מדרבנן והמ"ב הוכיח דאף למ"ד דהוא מדאורייתא מותר בספק, ועיי' חזו"א סי' קל"ד דספק נמי חשיב כודאי דבר האבד וכוונתו שצריך למלאכה למנוע הפסד וזה גופא שלא יוכל לבא להפסד מתיר לעשות המלאכה.

והט"ז סי' כתב דבספק דבר האבד לא הותר מלאכה אלא רק איסור בעלמא.

להושיב תרנגולים על הבצים

עיי' פסחים נ"ה שאסור להושיב תרנגולת אצל הבצים ומשום איסור טירחה. אבל אם ישבה עליהם ג' ימים מותר כדי שלא יפסדו הבצים מותר [ובתנאי שאין טירחה יתירה כגון להחזיר לאחר שברחה ג' ימים דשוב קשה להחזירה]. ונחלקו בגמ' בישיבה פחות מג' ימים דיכול לאכול הבצים בשעת הדחק וליכא אלא הפסד מועט אי שרי או לא. וכתב הרא"ש שם דמספק יש להקל דאיסור מלאכת חוה"מ מדרבנן. וכ"כ במ"ב סי' תקל"ז ס"ד דהכי משמע בשו"ע, אך כתב דלמאי דנקט להחמיר דמלאכות חוה"מ מה"ת יש להחמיר לאסור בפסידא מועטת. וכעיי' ברעק"א בשו"ע סי' תק"ל. אמנם לרמב"ן שבטירחה יתירה איסורו רק מדרבנן א"כ בספק טירחה

²⁰ וצ"ל שההפסד אינו מצד הממון שירויח ממנו דזה אינו אלא מניעת ריוח אלא הוא משום הפסד האנשים וכמו שעושה פעולה שלא להפסיד מכונה שאפשר להרוויח ממנה כסף. [שמעתי].

²¹ ואין כוונתם רק לת"י ב' דהראב"ד שלא התירו עבורי רווחא אלא בלא מלאכה וכדברי המ"א סי' תקל"ג סק"ו שהרי למאי דנקט המ"ב [ס"ק כ"ג ובסי' תקל"ג] בדעת השו"ע כהגר"א ורעק"א דאפי' מלאכה מותרת, אמאי אסר הכא מלאכה, אלא נראה דכוונתם דהיתר זה לא מצינו שהתירו במלאכה אבל היתר רווחא ממש י"ל דחשיב טפי דבר האבד. וכ"כ במהר"ם מר"ב. [אמנם בס' שבילי דוד ציין למ"א ויל"ד].

²² ואין ראוי דס"ל דהמ"ב החמיר כתי' ב' דהראב"ד דאף למשנ"ת י"ל דאף לת"י א' נקטינן עיקר החילוק אלא דס"ל דבמניעת ריוח חשיב דבר האבד טפי משא"כ הכא דאינו דבר האבד כ"כ מודינן דמלאכה לת"י ב', ולזה כתב דבמלאכה בלא טירחה אין להחמיר בזה וכדמשמע ליה מהראב"ד. ודו"ק.

יתירה הוי ספק דרבנן וכ"כ בבהגר"א סי' תקל"ז ס"ח. ולכאורה הכא נמי אין איסורו אלא משום טירחה דהא ליכא מלאכה ע"י מ"א תקל"ו וא"כ אף דהוי ספק דבר האבד מ"מ כיון דאין איסורו אלא מדרבנן אף לרמב"ן אזלינן לקולא. עוד יל"ע דהמ"ב כתב דבספק דבר האבד אף למ"ד דהוא מה"ת אזלינן לקולא ואפשר דבספיקא דדינא שאני .

עוד כתב הרמ"א דדוקא קודם ג' ימים לבריחה אבל אחר ג' ימים לבריחה אסור, והטעם כתב המ"א משום דאיכא טירחה יותר, ועוד דשמא לא יועיל להחזירה. והרעק"א בשו"ע תמה דהמ"א ס"ל שספק דבר האבד מותר, וה"נ מ"ש. ודוחק לומר דדוקא כשהספק אי איכא הפסד מותר אבל הכא איכא ודאי הפסד וספק שיועיל להציל מההפסד ובזה אסור. עכ"ד.

ובדף ד' ע"ב בספק אם מותר לתקן את האמה שנשאר טפחיים ומשלים לשבעה ע"י שו"ע סי' תקל"ז ס"ח שמותר והוא מהרמב"ם ועיי"ש בשעה"צ דשמא הרמב"ם לשיטתו דמלאכת חוה"מ מדרבנן וכ"מ ברעק"א סי' תק"ל דהוכיח מכאן דהשו"ע ס"ל דמלאכרת חוה"מ מדרבנן ולפי"ז צ"ע דהרמ"א לא השיג ע"ז דהא ס"ל דאיסורו מה"ת. אמנם בביהגר"א שם כתב דגם לרמב"ן א"ש וכוונתו דהכא הוי ודאי דבר האבד וספק טירחה יתירה. והמ"ב גופיה כתב בסי' תק"ל דבספק שלרמב"ן הוא מדרבנן יש להקל וכ"כ החזו"א סי' קל"ד. וצ"ע דברי המ"ב כאן. אמנם שם נתבאר דמרש"י שם משמע דיתכן דהוי טירחה דאיי"צ וא"כ לא הוי דבר האבד, ואפשר דמשו"ה לא ברירא הכי למ"ב.

צרכי רבים ויחיד

דף ד' ע"ב - ה' ע"א

א. גמ' רבי ירמיה שרא וכו' למיכרא נהרא טמימא, רב אשי שרא לבני מחסיא לקדוחי נהר בירן וכו' כיון דרבים שתו מיניה כדרבים נינהו. והטעם דשרי רק לרבים מצינו כמה פירושים, א. משום דקדיחה היינו להרחיב הנקב כדכתב הנמוק"י [וכ"ה ברש"י כת"ל] והיינו חפירה שאסורה ליחיד ע"י להלן. ב. רש"י שלפנינו פי' דקדוחי היינו לפנות שירטון ומשמע דא"י חפירה אלא חטיטה ולדבריו צ"ל דמיירי שלא לצורך המועד ולהכי אסרו ליחיד ע"י להלן, וכ"מ ברא"ש דכולהו מיירי שלא לצורך המועד. ג. בריטב"א כתב דבשל יחיד אסור משום דטירחה יתירה היא [ולכאורה כ"ז בחפירה], ומבואר דטירחה יתירה בשל יחיד אסור.

ופשטות לשון הגמ' דרק רב אשי התיר משום צרכי רבים אבל התירא דרב ירמיה הוא אף ליחיד, וכ"מ ברמב"ם פ"ח ה"ד שסתם בזה. וה"ט כנ"ל דר"א התיר גם חפירה שאסורה ליחיד משא"כ לר"י מיירי בחטיטה דשרי אף ליחיד, כמבואר כ"ז בגמ' להלן. אבל למבואר לדעת רש"י דמיירי שלא לצורך המועד א"כ ה"ה לר"י וכ"מ ברא"ש דכולהו מיירי שלא לצורך המועד, וכ"מ בנמוק"י שכתב "דרי"י התיר אע"פ שהיה נסתם לגמרי מפני צורך הרבים" ור"ל דליחיד האמרין לעיל דאמת המים שנסתמה אסור לחפור וכ"כ תלמיד הר"י מפרש, [אמנם בפי' א' כתב דאף לצרכי יחיד מותר בנהר שהכל יודעים שלא היה מתחילה כן]. ובנמוק"י נסתפק אי ר"א מיירי לצורך המועד ויבואר להלן.

דף ה' ע"א

ב. חטיטה אין חפירה לא וכו' אבל רבים צריכים להם אפי' חפירה מותר. ומבואר בסוגיא ב' נפ"מ בין של יחיד לשל רבים. א'. באין צריך לו - בשל יחיד אף חטיטה אסור ובשל רבים מותר לחטוט. ב'. בצריך לו - בשל יחיד לא הותר חפירה אלא חטיטה ובשל רבים כשצריכים לו מותר אף חפירה.

ופי' צריך לו - שלרבים מותר לחפור וליחיד אסור, ע"י ריטב"א בשם רש"י [וכ"ה ברש"י שבריי"ף] דמיירי שאין להם מה לשתות, אולם הריטב"א וכן הרמב"ן בפסקי חוה"מ [ד"ה וחפירת בורות] סברי דמיירי שיש לו לשתות במועד אלא שרגיל לשתות מבורו ואפי"ה התירו לצורך רבים להרווחה ואפי' מעשה אומן, ובזה לא התירו ליחיד לחפור. אבל אם אין לו לשתות כלל מותר גם ליחיד אף לחפור ואפי' בפרהסיא. והיינו משום דהוא לצורך או"י ומותר אפי' טירחה יתירה וכדמצינו במדלין לירקות, [עיי"ש ברמב"ן בתחילה וכ"כ התוס' לעיל ד' ע"ב].

ולדעת רש"י איכל"מ דאזיל לשיטתו דפי' דמדלין לירקות מותר אף שלא לאוכלן ומיירי בטירחה בינונית כמשנ"ת שם אבל טירחה יתירה אף לאו"י אסור, עוד י"ל דהכא אינו או"י אלא מכשירין ולא שרי בטירחה יתירה וכן צידד הפמ"ג תקל"ז א"א ג'. ועי' בסמוך באו"א.

מעשה אומן במכשירי או"י

ג. ברמב"ן כתב עוד דאם אין לו לשתות אפי' מעשה אומן [כמו חפירה דכתב הראב"ד שזה מעשה אומן] מותר גם ליחיד והיינו משום מכשירי או"י, והראב"ד כתב דליחיד אף שצריך לו אסור מעשה אומן, אמנם יל"פ כוונתו שצריך להרווחה, אבל לאו"י ממש מותר אף מעשה אומן.

ובעיקר דין מכשירי או"י מצינו להלן י' ע"א פלוגתא בגמ' אי שרי לתקן ריחיים בת עינא שהוא מעשה אומן, והרמב"ן פסק דמותר בת עינא ומשום מכשירי או"י שמותר אף מעשה אומן, אבל הרא"ש סי' י"ח הביא בשם הראב"ד דפסק כמ"ד שאסור מעשה אומן, ולפי"ז א"ש הראב"ד הכא שסתם דאף שצריך לו אסור מעשה אומן. והביאו בשם תלמיד הרשב"א בדף י"א ע"א שאסר מעשה אומן וכ"כ המאירי דף י' ע"א בשם יש חולקין אולם כשא"א לאפות בלי זה מותר עיי"ש. ואכמ"ל.

שו"ר בחי' הר"ן לעיל ד' ע"א בדין מדלין לירקות שהקשה מהא דאסרינן חפירה לצורך היחיד ותי' דחפירה היא מעשה אומן. ומבואר דס"ל כרש"י דה"נ מיירי לאו"י ואסור ליחיד משום דלא התירו מעשה אומן אף לאו"י. ולפי"ז א"ש שיטת רש"י הנ"ל דמוקי לסוגיין דאין לו לשתות.

ד. ופי' אין צריך לו דאסור ליחיד - כתב הרמב"ן דהיינו שאין צריך כלל למועד אלא שיהא לו לאחר המועד. ולפי"ז מבואר דלצורך רבים מותר לחטוט אף שלא לצורך המועד וכ"כ הראב"ד הובא ברא"ש והטעם משום דצרכי רבים התירו דאל"כ לא יתקנו לעולם, ורק לחפור אסור משום דמעשה אומן הוא. וכ"כ בנמוק"י בשם הראב"ד.

אולם הריטב"א תמה דשלא לצורך המועד אף בשל רבים אסור דאין היתר לרבים אלא לצורך המועד. ולכך פי' דצריך לו היינו שיהיו קרובים לביתו ואין צריך להם היינו דבדוחק יש לו מים קרוב לו אלא דלהרווחה רוצה עוד מים וזה התירו רק לרבים. [והריטב"א כתב כן בשם הרמב"ן וצ"ע דלפנינו מבואר ברמב"ן כנ"ל וכ"ה להדיא בתוה"א ענין הקבורה סי' ל"ב נדפס במערבא בדף ח' ע"ב].

ה. עוד כתב הרא"ש בשם הראב"ד דמה שהותר לרבים מותר אף במכוון מלאכתו במועד, והטעם משום דאם לא יעשו במועד לא יעשו לעולם. והוכיחו כן מהירושלמי. וכ"כ בשו"ע סי' תקמ"ד, והשו"ע כתב כן רק על חפירה לצורך המועד, אמנם כבר כתב הט"ז ומ"ב שם דקאי גם חטיטה שלא לצורך המועד כדמוכח ברא"ש.

ו. בנמוק"י כתב דהא דשרי לעיל לקדוחי מיירי לצורך המועד ור"ל דאי שלא לצורך המועד אף לרבים אסור לחפור. עוד כתב דאפי' שלא לצורך המועד מותר דהא הוי מעשה אומן משא"כ לקדוחי דאינו מעשה אומן. וכ"כ הרא"ש. אמנם עי' תוס' דף ב' ע"ב דחפירה אסור משום טירחה יתירה וזה דלא כהראב"ד שהתיר אף טירחה יתירה אפי' שלא לצורך המועד, ולדבריהם בטירחה יתירה אף מעשה הדיוט אסור, וע"כ הכא מיירי לצורך המועד כפי' א' בנמוק"י ובזה מותר גם טירחה יתירה.

ונפ"מ בזה גם ליחיד שהתירו לצורך המועד, דלפי' הרא"ש והנמוק"י במסקנא דקדוחי נהרא מיירי שלא לצורך המועד איכל"מ דלצורך המועד אף ליחיד מותר ואע"ג דטירחה יתירה היא כיון דהוא מעשה הדיוט, וכ"כ הרא"ש בסו"ד דגם ליחיד רק במעשה אומן אסור. אבל לפי' א' בנמוק"י וכן לתוס' הנ"ל דלקדוחי נהרא מיירי בלצורך המועד ואפי"ה אסור ליחיד מבואר דאף במעשה הדיוט בטירחה יתירה אסור ליחיד. וכ"כ הקר"א דף ד' ע"ב דלתוס' אין חילוק בין מעשה אומן למעשה הדיוט, ואסור בטירחה יתירה.²³

טעם ההיתר לצרכי רבים

ז. בירושלמי הנ"ל מבואר טעם היתר צרכי רבים דאם לא יעשו כן לא יעשו לעולם [ובמ"ב משמע דטעם הירושלמי הוא רק לבאר מ"ט התירו אף במכוון מלאכתו במועד. אמנם ברא"ש משמע דמה"ט שרי אף שלא לצורך המועד, וכנ"ל]. וצ"ב דבשלמא אי מלאכות חוה"מ מדרבנן י"ל דהתירו לצורך רבים אבל אי מה"ט הוא, אמאי מהני טעם זה דלא יעשו לעולם. ועי' לבוש סי' תקמ"ד דמה"ט חשיב **כדבר האבד**. אולם יל"ע דבדבר האבד מותר אף מעשה אומן וא"כ ה"נ אף שלא לצורך המועד יהא מותר חפירה אף שהיא מעשה אומן. ובפמ"ג משב"ז ב' כתב דחשיב רק **קצת** כדבר האבד וצ"ב. וביותר יל"ע דלצורך המועד לא התירו מעשה אומן והכא לצורך רבים לחוד לא התירו מעשה אומן וכשהוא לצורך המועד התירו אף מעשה אומן, וצ"ב הצירוף.

ועי' שו"ת הרשב"א ח"ד סי' שכ"ו דהיתר צרכי רבים הוא רק לצורך הגוף אבל שאר צרכים לא הותר. והובא ברמ"א. וצ"ע ללבוש דטעמא כהירושלמי משום דחשיב כדבר האבד א"כ אף לצורכי הגוף יהא מותר ובאמת ברשב"א משמע דטעם ההיתר משום חיי נפש אלא שביחיד יכול בלא זה אבל רבים ודאי יש ביניהם יחיד שאינו יכול בלא זה [עי"ש דמיירי לענין בנין מרחץ]. ואולי יש לחלק בין לצורך המועד במעשה אומן לאינו צורך המועד והכי משמע ברשב"א דבמעשה הדיוט מותר אף שלא לצורך הגוף, וצ"ע.

עוד מצינו שביארו הטעם דצרכי רבים חשיב **כצורך מצוה** ולכך מותר לקבל שכר ע"ז, עי' ביאורו"ל סי' תקמ"ד בשם הפמ"ג דמה"ט מותר ליטול שכר ועי' שו"ת ריב"ש סי' תקי"א.

ח. עי' במ"א דרבים שיש להם מנהיג אסורים לעשות מלאכה לצורך הרבים וביאר המ"ב משום דאף לאחר המועד יאמר להם המנהיג לעשות והיינו דכל הטעם דשרי כהירושלמי משום שאם לא יעשה עכשיו לא יעשו לעולם, משא"כ כשיש להם מנהיג. [אמנם למשמעות המ"ב דטעם הירושלמי הוא רק לענין מכוון מלאכתו א"כ לענין שלא לצורך המועד מותר אף כשיש להם מנהיג].

²³ והעירו דהרא"ש בפ"ב כתב דטעם איסור חפירת בורות ליחיד הוא משום טירחה ודלא כדבריו כאן. ובס' קדושת המועד תי' דסבר הרא"ש דחפירת בורות מיירי גם כשצריך להשקות בית השלחין דהוי מכשירי דבר האבד עי"ש ברא"ש דמיירי בדיני דבר האבד, ובזה אף מעשה אומן מותר. ולזה כתב הטעם משום טירחה יתירה. ועצ"ע.

ט. הרמב"ם כתב בכלל היתר צרכי רבים גם דיני ממונות וכתובת שטרי בי"ד ועוד, ומקורו בירושלמי פ"א ה"א וצ"ב אמאי חשיב צרכי רבים הרי זה ליחידים ועי' ריטב"א דף ב' דאין כוונת הירושלמי משום צרכי רבים אלא מטעם אחר ועי' שו"ת הרשב"א הנ"ל. אמנם ברמב"ם מבואר לא כן. ובשו"ת הריב"ש סי' ש"צ **כתב דברים המזדמנים תדיר ויש בהם תיקון המדינה אע"פ שבכל פעם הם פרטיים צרכי רבים מיקרו.**

צורך או"נ

עי' לעיל דהרמב"ן מתיר ליחיד באין לו מה לשתות ולרש"י שהביא הריטב"א משמע דאסור וכ"כ בחי' הר"ן. והמ"מ [הובא בב"י] חולק על הרמב"ן דאם אין לו לשתות אלא במקום רחוק [וגי' הבי"א אלא בדוחק הרבה] אסור, ורק באין לו לשתות כלל מותר. [ולפי"ז יתכן דגם רש"י דאסר מיירי שיכול לשתות בדוחק וצ"ע].

ויש להעיר בעיקר דברי הראשונים דכיון דחשיב כאו"נ אמאי אסור ביכול לשתות ממקו"א והרי באו"נ אף שיש לו לאכול ממקו"א אין מחויב להביא ממקו"א [ועי' ביארה"ל סי' תקמ"ב בשם הרי"ף גיאות לענין פועל שאף שיכול ללוות מותר דשמחתו ליהנות משל עצמו] ואף במכשירין מסקנת הרמב"ן דיכול לחדד סכין אף שיכול לשאול ממקו"א. והובא במ"ב סי' תק"מ ס"ק כ"ח. וברמב"ן איכל"מ דהכא דיכול לשתות מהנהר כדרך כל אדם אלא דנוח לו שיהא בביתו אסור אבל למ"מ דאף ביכול רק בדוחק אסור, צ"ע.

אי בעינן צורך הגוף בהיתר צורך רבים ובצורך היחיד

בשו"ת הרשב"א [הובא לעיל] כתב שהיתר מעשה אומן בצורך רבים היינו רק לצורך הגוף כרחיצה, משא"כ לשאר צרכים, ולכן אסור לבנות ביהכנ"ס לצורך רבים דלא חשיב צורך הגוף.

עוד מבואר ברשב"א דהא דליחיד אסור במעשה אומן אף בצריך לו הוא משום דאינו צורך כ"כ כגון במרחץ שיכול לרחוץ במקו"א או שלא לרחוץ משא"כ רבים א"א שאין שם מי שצריך לרחוץ. ומשמע דאין זה היתר מיוחד לצרכי רבים אלא שברבים ודאי יש יחיד שצריך לרחוץ, ולפי"ז אם יהא ודאי צורך ליחיד יהא מותר. ומצינו ברמב"ן פסקי חוה"מ דלצורך יפוי הגוף כתכשיטי נשים חשיב כאו"נ, ויל"ע אם גם הא דשרי לצורך הגוף הוא משום דחשיב כאו"נ. עי' בהערה ²⁴.

והנה למבואר דליחיד אסור משום דיכול בלא זה א"כ גם מעשה הדיוט יהא אסור דהרי זה שלא לצורך. וכן מבואר בשעה"צ ס"ק ו' דלרשב"א במרחץ של יחיד אסור אף במעשה הדיוט. אולם צ"ע דא"כ הא דשרינן מעשה הדיוט בצריך לו במאי מיירי דאם א"א בלא זה אף מעשה אומן שרי ואי אפשר לו בלא זה אף מעשה הדיוט אסור, וע"כ משמע דכל סברת הרשב"א היא רק כלפי מעשה אומן דבעינן צורך הגוף, אבל להתיר מעשה הדיוט ליחיד סגי בצורך כל דהו" ²⁵ ולכן אף שיכול בלא זה חשיב צורך להתיר מעשה הדיוט, וא"כ יהא מותר בנין מרחץ ליחיד במעשה הדיוט דא"כ לזה צורך הגוף. ודברי המ"ב צ"ע.

ועי' מחה"ש שביאר דברי הרשב"א כהריב"ש סי' ש"צ דהתירו צורך רבים משום דמזדמן הרבה יחידים ולפי"ז ביחיד אף אם יהא צורך הגוף ודאי יהא מותר. מיהו לשון הרשב"א משמע כהמ"ב.

ובמעשה הדיוט דמותר לרבים אף שאין צריכים לו משמע ברשב"א דאפי' באינו צורך הגוף מותר [ובפרט אם אי"צ צורך המועד כלל]. דמה"ט התירו מעשה בי"ד וכדו' לצורך רבים. ויל"ע למשנ"ת דהתירא דרבים הוא משום דודאי איכא יחיד שצריך לו אבל אין זה היתר מיוחד לרבים א"כ אמאי שרי בצורך רבים אף שלא לצורך המועד ומ"ש מיחיד שלא התירו מעשה הדיוט אלא לצורך המועד ומ"ש רבים. ומזה נראה דהיתר מעשה הדיוט לרבים הוא היתר אחר. והיינו מטעמא דהירושלמי וכהלבוש דחשיב [קצת] דבר האבד. [וא"ש דאין הירושלמי סותר לרשב"א].

²⁴ עי' מ"א סי' תקמ"ט שמותר לעשות תנור להחם הבית אף שאין ראוי לאפות בו ובשעה"צ ט"ז הביא בשם שלחן עצי שטים [מלאכת בונה] שמותר אף מעשה אומן משום דהחום צריך לגוף האדם. ומבואר דאף ליחיד מותר. ויל"פ כוונתו משום דחשיב כאו"נ ומצינו ביו"ט דמותר מדורה לצורך חימום דיש שפי' דאף בלי מתוך מותר משום דחשיב כאו"נ. וכ"מ במ"א שצ"ן לריש סי' תקמ"א ושם כתב משום מכשירי או"נ. אולם המ"א צ"ן גם לסי' תקמ"ד ס"ב דהתיר צרכי רבים לצורך הגוף וכ"מ בשלחן עצי שטים שם. ובשעה"צ שם העיר מדברי הרא"ש לפי' המ"א שלא התיר מרחץ מעשה אומן וכתב דאפשר דמשום שהכל חולין אצל צינה עדיף. ומבואר דמדמה זאת לסוגיין והתיר אף ליחיד. וצ"ע. עוד יש להעיר דהשלחן עצי שטים כתב דיפוי הגוף לא חשיב כאו"נ ממש ואסור מעשה הדיוט והכא התיר אף מעשה הדיוט. [וכ"ה בשמירת המועד כהלכתו] וצ"ל דהכא עדיף משום דהכל חולים אצל צינה משא"כ יפוי הגוף הוי כרחיצה דכיון שיכול בלא זה אינו מתיר. ועצ"ע.

²⁵ ולפי"ז הא דבעינן שיהיו צריכים לו להתיר מעשה אומן לרבים ולהתיר ליחיד מעשה הדיוט לאו בחדא מחתא נינהו. ובגוונא דאינו צורך הגוף שוים רבים ויחיד שמותר מעשה הדיוט ואסור מעשה אומן. וצ"ע.

בנין מרחץ לרשב"א ולרא"ש

ובעיקר דין בנין מרחץ עיי' שו"ע סי' תקמ"ד ס"א שמותר לתקן המקואות וזה כהרשב"א דחשיב צורך הגוף ומותר לצורך רבים אף מעשה אומן. אמנם עיי' מ"א דהרא"ש חולק ע"ז ומתיר רק מעשה הדיוט וביאר דאינו צורך המועד ור"ל דאינו צורך הגוף [כ"מ בשעה"צ תק"מ ט"ז]. אולם האחרונים כתבו דאף הרא"ש מודה דאף מעשה אומן מותר. ומחלוקתם בפ"י דברי הרא"ש שהביא הירושלמי שהתירו לבנות מרחץ דבתחילת דבריו כתב דלא דמי כל הני לחפירת בורות דהתם מעשה אומן משא"כ בהנך וא"כ מבואר דרק מעשה הדיוט מותר והיינו כהמ"א אמנם לאידך גיסא בסו"ד כתב דלצורך המועד מותר אף מעשה אומן **כההיא דבני סכונתא דירושלמי** ועיי' בשעה"צ ס"ק ה'. [נתו"ד דהח"א מפרש דמש"כ הרא"ש דמייירי במעשה הדיוט לא קאי על הירושלמי אולם המ"ב מפרש דקאי על הירושלמי אלא דמייירי דאינו צורך המועד כדמוכח בירושלמי וברא"ש אלא דבסו"ד התיר מעשה אומן אם יהא צורך המועד].

בנין ביהכנ"ס כשאין מקום אחר להתפלל בעשרה

במ"ב מבואר דאפי' אם אין להם מקום אחר להתפלל בעשרה אסור מעשה אומן משום דלא חשיב צורך הגוף וגם לא חשיב צורך מצוה. ויל"ע לרמב"ן פ"ר אמור דמשמע דמצות עשה היא להתפלל במועד בעשרה משום מקרא קודש. ועיי' בפמ"ג א"א ד' שהעיר בזה. אמנם בלשון הרשב"א בתשובה כשדן משום צורך מצוה, כתב שיכולים **להתקבץ** במקום אחר משמע שאם אין יכולים להתפלל בעשרה מותר משום צורך מצוה. וצ"ע²⁶.

הגהת ס"ת לקרות בו

בשו"ע סי' תקמ"ה ס"ב כתב שמותר להגיה ס"ת לקרות בו בציבור ומקורו מהרמב"ם פ"ז הי"ג שכתב דאסור שלא לצורך המועד ומשמע דלצורך המועד מותר עיי' בכס"מ ובב"י. והיינו משום צרכי רבים ועיי' במ"א דהוי מעשה אומן ואעפ"כ מותר. והקשה הפמ"ג לדברי הרמ"א בסי' תקמ"ד שפסק כהרשב"א דבעינן צורך הגוף אמאי מותר להגיה בס"ת ומ"ש מבנין ביהכנ"ס שאסור אף שאין להם מקו"א להתפלל בו משום דאינו צורך הגוף, וכ"ה בנשמ"א, ועיי' בהגר"א סי' תקמ"ד א' שבאמת אסור להגיה ס"ת לקרות בו ודלא כהשו"ע. [ומש"כ הרמב"ם שאינו צורך המועד היינו דאף למועד לא חשיב צורך המועד], ומשמע דנקט הכי לדעת הרמ"א וצ"ע סתימת הרמ"א. ולפי"ז משמע דהשו"ע פסק שאין צריך צורך הגוף וכ"כ הנשמ"א בדעת הרא"ש שסתם בזה. אמנם הפמ"ג כתב דצ"ל דס"ת לקרות בו עדיף, וצ"ב. ואפשר משום שיכולים להתפלל ביחידות משא"כ קריאת התורה א"א ביחיד.

גדר צרכי הגוף

לדברי הפמ"ג הנ"ל מבואר דאין צריך דווקא השתמשות בגופו כרחיצה ושתיה וכדו', אלא כל צורך חשוב שנהנה גופו חשיב צורך הגוף. וכ"כ שם במשב"ז תקמ"ה ג' שמותר לכתוב למינוי ש"ץ או רב ואף דבעינן צורך הגוף וצ"ל דחשיב כצורך הגוף. [והתירו"ד סי' פ"ה אוסר לכתוב למינוי רב משום דאינו צורך המועד אבל לא כתב משום דאינו צורך הגוף]

והרמב"ם פ"ז הי"ג כתב שמותר לכתוב גיטי נשים ושוברין ומתנות שכל אלו כצרכי רבים הן ומשמע אף במעשה אומן. ולדברי הגר"א צ"ל דחשיב כצרכי הגוף יותר מכתובת ס"ת ואפשר משום דס"ת אינו אלא צורך מצוה משא"כ כתיבת שטרי ממון.

חפירת קברים

במשנה דף ח' ע"ב איתא דאין חופרין קברים במועד וכו', ועושין נברכת במועד. ופרש"י דמייירי לצורך המתים **שימותו**. וכ"כ הרי"ף דהכא מייירי לקוברן לאחר המועד. וכ"כ הרמב"ן [במלחמות ובתוה"א ענין הקבורה] וביאר שמותר משום צורך רבים, [ומשמע דה"י שייך טעם הירושלמי ויל"ע במסרו לח"ק דהוי כמנהיג דהמ"א אוסר בצרכי רבים עכ"פ שלא לצורך המועד] ומה שאסרו חפירה כתב דהיינו כדן חפירת בורות שאסורה שלא לצורך המועד, ופי' הטעם משום דתחילת מלאכה לא הותר אף לצורך רבים אלא תיקון. ולעיל הובא בטעם איסור חפירה משום מעשה אומן [משא"כ קדוחי נהרא דמעשה הדיוט הוא מותר אף חפירה] כמש"כ הראשונים בשם

²⁶ ופוסקי הזמן אמרו דאע"ג דבנין ביהכנ"ס אסור אבל תיקון ביהכנ"ס שקיים כגון לתקן מזגן מותר דאין זה כדי שיבואו לכאן אלא כדי שיוכלו ליהנות בשיבתם בביהכנ"ס וחשיב הנאת הגוף כחימום ביתו. ועיי'.

הראב"ד וכדכתב הרשב"א דמעשה אומן אסור, או כתוס' דף ב' משום טירחה יתירה, וברמב"ן כאן מבואר דתלוי אם זה תחילת מלאכה וצ"ע.

אבל בעה"מ פי' דבשביל אחר המועד אף לתקן הקברים אסור אלא הכא מיירי לצורך המועד. וכ"כ הראב"ד [הובא בראשונים] ופי' דחפירה אסורה משום טירחה מרובה אבל נברכת ליכא טירחה כ"כ. והיינו דגם לצורך המועד לא התירו טירחה מרובה. אבל הרמב"ן האריך לחלוק על הראב"ד דלצורך המועד לא מצינו חילוק בין טירחה ללא טירחה וודאי מותר אף לחפור קבר. [ובתוה"א הוכיח כן מהא דמדלין לירקות וצ"ע דהתם הוא משום או"י כדביאר בפסקי חוה"מ] ובמלחמות הוסיף שאין לך צורך המועד ודבר האבד יותר מזה שהוא צריך לחיים ולמתים. ויל"ע לרשב"א דבעין צורך הגוף אי הכא חשיב צוה"ג, ואפשר דכיון שהוא צורך חשוב חשיב צוה"ג.

דף ט' ע"ב

תיקון הגוף

א. ועושין אשה תכשיטיה ת"ר אלו הן תכשיטי נשים כוחלת וכו', וכתב הרמב"ן בפסקי חוה"מ כתב דמותר משום דחשיב כאו"י וכ"כ הריטב"א כאן שהוא כעין או"י. והו"ד בביאור"ל סי' תקמ"ו ד"ה כל תכשיטיה. ועיי"ש ברמב"ן דמה"ט מותר גילוח למי שהתירו להסתפר אף במעשה אומן משום דהנאת הגוף היא וחשיב כאו"י וכ"כ הריטב"א דף י"ד ע"א דגילוח מותר אף כדרכו ולהלן שם כתב דחשיב כאו"י. ואולי זו כוונת התוס' שם. [ובביאור"ל סי' תקל"א ד"ה אין מגלחין נתקשה בזה. וצ"ע שהרי הוא עצמו הביא דברי הריטב"א וצ"ל שהיה לו גי' אחרת].

ובדף י' ע"ב אסרין קיטורי בירי משום דסגי לה בלאו הכי, וכתב הריטב"א דאע"ג דבקישוט הגוף התירו אף דסגי לה בלא"ה, זהו בקישוט גופה ממש משא"כ הכא. ומבואר דאם זה כאו"י ממש מותר אף שאפשר בלא זה אבל צורך הגוף בעלמא מתיר דווקא כשא"א בלא זה. וצ"ב. ויל"ד לפי"ז בדברי הרשב"א בצורך הגוף דאסור ליחיד משום דאפשר בלא זה כגון רחיצה שאסורה ליחיד משום שיכול לרחוץ במקו"א, ולהני"ל כ"ז משום דאינו צורך או"י אבל באו"י מותר.

ולהלן בגמ' ס"ד דזקינה אסורה ופרש"י [ד"ה אלא ילדה] דטעם ההיתר משום שמחה ביו"ט [ועיי' לשון הגמ' להלן שמחה היא לאחר זמן] משא"כ בזקינה, ולמסקנא נמי בעינן לה"ט אלא שגם זקינה יש לה שמחה [ועיי' ביאור"ל שצידד דגם למסקנא זקינה אסורה לסוד] ויל"ע אם רש"י דלא כהרמב"ן או דטעם היתר או"י משום שמחה ביו"ט.

ב. בגמ' תניא ר"י אומר אשה לא תסוד מפני שניווול הוא לה ומודה ר"י בסיד שיכול לקפל במועד וכו' שאע"פ שמצירה עכשיו שמחה הוא לאחר זמן. ומשמע דרבנן מתירין אף כשלא תוכל לסלקו במועד וכ"כ הריטב"א. והרמב"ם פ"ז ה"כ פסק כר"י שמותר רק כשתוכל לסלקו במועד וכ"כ בשו"ע סי' תקמ"ו ס"ה, ועיי' מ"מ דאפשר דס"ל דרבנן לא פליגי וכ"כ באר הגולה. אולם בביהגר"א תמה מלשון הגמ' ומודה ר"י וכו' משמע דרבנן פליגי ומתירים אף באופן שלא תוכל לסלקו במועד וכן כתב הריטב"א וכן הקשה הלח"מ]. ולכך כתב דהרמב"ם ס"ל כהירושלמי דאיכא מ"ד דרבנן ור"י פליגי רק כשיכולה לסלקו במועד ור"י אסור אף בזה כיון שעכשיו צער הוא לה [וכמו שהתיר פירעון ביום אידם, ודלא כהבבלי שחילקו בזה]. והרמב"ם פסק כרבנן. [וצ"ע מהברייתא שהוכיח הגר"א דפלוגתתם באין יכולה לסלקו במועד]. ועיי' ביאור"ל שהביא כמה ראשונים שפסקו להקל כרבנן וכפשטות הגמ' דפליגי בזה.

ולפשטות גמ' דידן דרבנן התירו אף שלא תוכל לסלקו במועד, צ"ב הטעם דהרי אין זה לצורך המועד. [ואם ההיתר רק במעשה הדיוט איכל"מ דאיי"צ צורך המועד אלא שלא יהא לצורך אחר המועד אבל בראשונים מבואר דקישוט הגוף חשיב כאו"י ומותר אף מעשה אומן, ואולי י"ל דגם בצורך או"י מותר משום דאין זה מלאכת עבודה ואינה מלאכה אסורה ולכן אף לצורך אחר המועד מותר כל שאין יכול לעשותו לאחר המועד וזהו חידוש]. ועיי' קר"א שעמד בזה וכתב דההיתר משום דעכשיו יש לה שמחה בזה שיהא לה תועלת אחר המועד. ועיי' ריטב"א דרבנן מתירין כיון שלצורך קישוט עביד לה וחשיבות הוא לה ואולי כוונתו כהקר"א וצ"ע.

דף י' ע"א

מעשה הדיוט ומעשה אומן

תפירת בגדים - ובתינוק לצורך המילה

א. ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב וכו'. ע"י שו"ת הריב"ש סי' רכ"ו שמדברי הרמב"ם משמע דאף שצריך לבגד אסור במעשה אומן. [אמנם מצינו במי שנקרעו מנעליו שאם ימשוך ללבשם יקרעו לגמרי מותר לתקן משום דבר האבד כמש"כ הט"ז סי' תקמ"א ולא אמרין שלא ילבשם ע"י להלך ושוב ראיתי במאמ"ר שם דאסר מה"ט וצל"ע]. והנה הריב"ש שם כתב שאסור לתפור בגד לתינוק לצורך המילה במעשה אומן, דלא התירו תפירת בגדים אלא במעשה הדיוט ובתו"ד כתב דאין להתיר משום כבוד אביו, דאפשר להשתמש בבגד ישן או לכרוך בשיראין. ומשמע שאם אין לו בגד אחר מותר משום כבוד אביו, ורק אם יכול לתקן במעשה הדיוט אסור במעשה אומן. ולפי"ז כ"ש לצורך חלובש עצמו אם אין לו בגד ואין יכול לשאול מותר לתקן. אולם יש לדחות דיכול להשאר בביתו משא"כ במילה הוי כבוד הבריות. [ומ"מ מבואר מדבריו דמעשה הדיוט מותר אף שיכול לכרוך בשיראין. ובשעה"צ תקמ"א ב' הביא מהפמ"ג סי' תקמ"ד שאף מעשה הדיוט אסור מטעם הנ"ל שאין זה צורך המועד. וצ"ע דבריה"ש מבואר שמעשה הדיוט מותר. והמ"ב לשיטתו שאסר גם בנין מרחץ במעשה הדיוט מטעם הנ"ל שיכול בלא זה. וצל"ע].

ועי' ט"ז סי' תקמ"א ג' דהיכי שאין לו בגדים כלל מותר לתפור אף בלא שינוי משום דהוי דבר האבד. ועי' שיטה לר"י מפריש לקמן ע"ב דהא דשרי באומן בשינוי הוא רק בתפירה שצריך לבגדים דגנאי הוא לו בבגדים קרועים.

ב. יל"ע אם דווקא כשיכול לעשות במעשה הדיוט אסור או דמיירי אף שאינו יכול במעשה הדיוט ואפי"ה אין צורך היחיד מתיר מעשה אומן דלא חשיב כאו"י. [ולצד א' צ"ל דבצורך רבים ואוכ"נ אף שיכול לעשות במעשה הדיוט מותר מעשה אומן, אולם בדבר האבד לר"י להלך י"ב ב' מותר בלא שינוי, ולהרמב"ם אליבא דהכס"מ אם אפשר בשינוי צריך לשנות, והרי התם מותר מעשה אומן ולמשמעות התוס' דמעשה הדיוט היינו שינוי ע"כ דמותר מעשה אומן רק כשא"א במעשה הדיוט, ולפי"ז מוכרח דהכא דאסרו מעשה אומן מיירי אף דא"א במעשה הדיוט]. ובריה"ש שם כתב עוד דאין להתיר לעשות בגדים לתינוק משום כבוד אביו, דהא אפשר במעשה הדיוט, אמנם משמע שם דגם בלא זה אסר עיי"ש וצל"ע.

ג. בגמ' היכי דמי הדיוט וכו' כל שאינו יכול להוציא מלא מחט ריב"ח אמר כל שאינו יכול לכוון אימרא בחפת חלוקו. ולהלכה כתב הרא"ש דאזלינן לחומרא בתרווייהו, ואין מתירין כדרכו אלא מי שודאי אינו אומן לא בזה ולא בזה. ועוד נחלקו בגמ' בדין אומן שצריך שינוי מהו השינוי. ופסק הרא"ש דבעינן שתי השינויים. ומבואר דס"ל דפליגי לדינא והחמיר בתרווייהו.

וכתב בביהגר"א דהכא לא אזלינן לקולא אף דמדרבנן הוא כנ"ל וכוונתו לדבריו בסי' תקל"ח ס"א בהא דמיקל השו"ע דזופתין כוזא וגם זופתין חביטא דמספק מקילינן בשניהם, והקשה הגר"א וכן המ"א שם דלא אמרין ספק לקולא בכה"ג דממ"נ אחד מהם אסור כדברי הר"ן בפסחים. וה"נ א"א להקל בשניהם. ואף דהכא מיירי בב' אנשים צ"ל דמ"מ א"א לפסוק פסק לקולא בתרווייהו. מיהו לשו"ע שם שמיקל בשניהם צ"ב מ"ש הכא.

והרמב"ם כתב בסתמא דכל שאינו מהיר במלאכתו מותר ואומן מהיר אסור וכ"ה בשו"ע תקמ"א ס"ה. והב"י נקט דמשמע אפי' בדבר אחד שאינו מהיר חשיב כהדיוט, וביאר דס"ל דלא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא. וכן נקט בדין שינוי דסגי באחד מהם. אולם בביהגר"א פי' להיפך דבסי' אחד חשיב אומן לחומרא וכהרא"ש וכ"כ המ"ב ס"ק י"ד. ובשו"ע נקט לשון הרמב"ם ומ"מ באומן שצריך שינוי פי' להדיא דבעינן תרווייהו ולהגר"א דנקטינן לחומרא בב' הנידונין כהרא"ש א"ש. אבל לב"י צ"ב מ"ש דבנידון מהו אומן נקט לקולא ובנידון מהו שינוי נקט לחומרא. ובאמת המ"א והגר"א פי' דברי השו"ע כהרא"ש, ומשמע דבשו"ע לא ס"ל דיוק הנ"ל בלשון הרמב"ם וצ"ע.

המלאכות שהותר מעשה הדיוט

ד. בהיתר תפירה במעשה הדיוט או לאומן בשינוי, נחלקו הראשונים אם הוא בכל המלאכות או רק בתפירה. עי' רמב"ם פ"ז ה"ה דכתב כן לענין תפירה ובנין. ועי' אורחות חיים חוה"מ ס"ג דבכל המלאכות הותר כן להדיוט באותה מלאכה. ובחינוך שכתב בשם מורו שלא רצה להקל בכתיבה.

ובגמ' פסחים איתא דמותר לתפור בערב פסח משום דמצינו היתר בחוה"מ דההדיוט תופר כדרכו, ועי' להלך דף י"ג. ואי נימא דבכל המלאכות הותר מעשה הדיוט קשה אמאי לא התירו כל המלאכות בע"פ. [נועי' ריטב"א להלך דף י"ג במסקנת הגמ' דלא התירו ב"ד כל

מלאכה שהותרה בחוה"מ אלא רק מלאכה שצריכה בחוה"מ. ולפי"ז ל"ק]. ועי' ביאור"ל סי' תקמ"א שהקשה כן על תיקון מנעלים דאמאי הוצרכה הגמ' לטעמא דמצינו כן בעולי רגלים תיפול דמותר בהדיוט כדרכו. ומזה הוכיח דאף שלאומן מותר בשינוי [כמש"כ השי"ג בשם ריא"ז] מ"מ להדיוט כדרכו לא הותר. [ולהלן יתבאר סברת הביאור"ל] וכבר עמד בזה בשבלי הלקט סי' רכ"ז ונתקשה בטעמא דמילתא²⁷. אמנם במ"א ס"ק ז' כתב בשם רי"ו נ"ד ח"ה שמותר אף בהדיוט וצ"ע שלא הזכירו המ"ב. ועי' קר"א.

יסוד ההיתר במעשה הדיוט

ה. בתוס' ד"ה ההדיוט וכו' נראה דווקא לצורך המועד אבל בחנם למה יתירו אפי' ע"י שינוי. ומשמע דהיה צד להתיר אף שלא לצורך המועד, [וכ"מ בשבלי הלקט רכ"ה]. וע"כ דמעשה הדיוט הוא סיבה להתיר מצד עצמו, אלא שכתבו דמסתבר דבעינן נמי צורך המועד. ומשמע שגם למסקנתם ההיתר הוא משום מעשה הדיוט אלא דכיון שיכול לעשותו לאחר המועד אין להתיר לעשות בחינם ונפ"מ דאף לצורך אחר המועד אם א"א לעשות אחר המועד מותר. אמנם לרמב"ן דצורך המועד מדאורייתא מותר אף במעשה אומן ע"כ דצורך המועד הוא המתיר. [והארכנו בזה בסוגיא דצורך הרבים].

אולם העירו דבתורא"ש ל"מ הכי דנתקשה דבשבת לא מצינו היתר למעשה הדיוט וחייב חטאת וע"כ דהכא מיירי בצורך המועד. ולדבריו צורך המועד הוא המתיר. ועי' היטיב בשיטה דהקשה כתורא"ש ותי' דמלאכת חוה"מ מדרבנן היא ואין תלוי במלאכת מחשבת והכא מותר משום דצורך המועד הוא ויל"ע בכוונתו. אמנם במאירי משמע לדינא דמעשה הדיוט מותר אף שלא לצורך המועד ועי"ש בהגהות.

ו. והנה בהיתר מעשה הדיוט יל"ע אם משום דמשנה או משום דאינו מלאכה חשובה. [ונפ"מ בהרבה מלאכות שהתירו דאינם מעשה אומן אף דאין בהם שינוי וצ"ע] ומתוס' דכתבו אבל בחינם למה יתירו אפי' בשינוי משמע דמעשה הדיוט משום שינוי הוא [ודוחק לומר דקאי רק על אומן בשינוי] אמנם בתורא"ש נראה דלא חשיב שינוי כדהקשה דבשבת חייב חטאת, וכ"מ בשיטה שם דאינו משום שינוי אלא דאינו מלאכה חשובה²⁸ ולכן הקשה דבשבת חייב חטאת. וכ"מ לשון המאירי דההיתר משום דאינה מלאכה חשובה. אמנם בפ"י ר"ש בן היתום מבואר דהוא משום שינוי.

ובביאור"ל ד"ה ואם היה וכו' הנ"ל שהוכיח מהגמ' פסחים שבמנעלים לא הותר להדיוט לתפור כדרכו, ביאר הטעם משום דליכא שינוי מאומן, ומשמע דההיתר משום שינוי דומיא דאומן שמשנה. אך יל"ע מהרא"ש שהתיר חפירה במעשה הדיוט ולכאורה התם אין זה שינוי ומותר. ובאמת הבאנו לעיל מהשבלי הלקט שעמד בקושית הביאור"ל ולא תי' וכן המ"א בשם רי"ו ס"ל דאף במנעלים מותר להדיוט כדרכו, ואפשר דס"ל דלא איכפ"ל דליכא שינוי, וצ"ע. עוד עי' מ"ב תק"מ סק"ז לענין נטילת גבשושית דשרי משום צורך המועד וכתב [עפ"י הפמ"ג] דאע"ג דבמלאכה גמורה צריך שינוי הכא מותר משום דאין בו טורח, ומשמע דאי איכא טורח אסור אף דלא הוי מעשה אומן. [ואפשר דיש מלאכות שגם כשהדיוט עושה אותם חשיבי מעשה אומנות דהיינו שמדקדק בהם היטיב ובזה אסור אי ליכא שינוי, ויל"פ כן בתפירת מנעלים אבל נטילת גבשושית לכאורה אינו כן ועי' ²⁹].

ואפשר דבזה תלוי נידון הנ"ל אי ההיתר משום צורך המועד או משום דמעשה הדיוט מתיר בפ"ע, דאי משום שינוי הוא א"ש טפי דזה מתיר בפ"ע ולא משום צורך המועד, אבל להתורא"ש דס"ל דלאו משום שינוי הוא ס"ל דהמתיר הוא משום צורך המועד. אמנם במאירי ל"מ הכי דכתב דהמתיר משום דאינו מלאכה חשובה ואפי"ה משמע מדבריו כנ"ל דאף שאינו לצורך המועד מותר. ודו"ק.

²⁷ [וכע"ז הוכיחו הראשונים משם דלכל אדם אסור לתקן מנעליו והו"ד להלן. אלא דהמ"ב קשיא ליה דמ"מ הרי באומן התירו בשינוי וה"נ נימא בהדיוט כדרכו] ובשבלי הלקט הביא בשם ר"ת דהתיר גם תיקון מנעלים משום דחשיב כדבר האבד ולפי"ז יהא מותר אף מעשה אומן. ולדבריו ודאי קשה מהגמ' שם ועי' להלן.

²⁸ וראיתי עוד בס' קדושת המועד דהביא מהשיטה בע"ב דמעשה הדיוט עדיף משינוי דקיטורי בירי לא התירו באומן בשינוי ורק בתפירה שהיא צורך גדול מותר ואילו במעשה הדיוט מבואר בגמ' דשרי. ולפי"ז ע"כ דקולא דמעשה הדיוט היא דאינה מלאכה חשובה.

²⁹ והנה יש להעיר אמאי אמרו בגמ' פסחים דמותר תפירה ב"ד כיון שמצינו דההדיוט תופר כדרכו ולא אמרו דמצינו דאומן מכליב ואי דזה עדיף דאף להדיוט שרי מ"מ קשה לביאור"ל דבתיקון מנעלים אין להתיר מעשה הדיוט מ"מ משכח"ל אומן מכליב ואי"צ למימר דמצינו כן בעולי רגלים. וע"כ דמאומן מכליב ליכא למילף דהתם משום שינוי הוא ורק ממעשה הדיוט דמותר כדרכו ילפינן להתיר ב"ד דמעשה הדיוט אינו משום שינוי. ושו"ר דמפרש כן בריטב"א דף י"ג דמשינוי לא יפינן ואף המ"ב גופיה כ"כ בביאור"ל סי' תקל"א עי"ש. ולפי"ז קשה למאי דמשמע במ"ב דלהדיוט כדרכו נמי מטעם שינוי הוא איך ילפינן מינה להתיר ב"ד. וע"כ דגם למ"ב הדיוט אינו ממש שינוי וצריך לחלק בין הדברים.

עוד ע"י במור וקציעה תחילת ס"י ש"ו בתו"ד דהיתר מעשה הדיוט [בכתיבה] אינו משום שינוי כלאחר יד דבשבת חייב עליה. אלא דלא אסרו מעשה אומן אלא משום טירחה יתירה משא"כ במעשה הדיוט, וע"י להלן דכ"מ בביהגר"א.

תיקון מנעלים [ודין הפסד מועט אי חשיב דבר האבד]

ז. שם בתוס' והיכא דבגדיו או מנעליו מקורעין ואם יניח אותן לאחר המועד יתקלקלו ראיתי רבותי שאין מקילין וכו' ושמא לא היו חושבין אותו לדבר האבד או שמא אין כל דבר האבד מותר בלא שינוי. והתוס' הוכיחו כן מהגמ' פסחים נ"ה שרק לעולי רגלים התירו.

וע"י ברא"ש דפי' דלא חשיב דבר האבד דבשביל מעט תוספת בקלקול לא מקרי דבר האבד. וכ"כ הטור תקמ"א. ולפי"ז משמע דהפסד קטן לא חשיב דבר האבד, וכע"ז בדף ז' ע"א דלא התירו לבנות כותל שנפרץ משום גנבים אלא בכותל חצר דהוי הפסד מרובה ולא בכותל גינה. וע"י פמ"ג תקמ"א סק"ז וכ"כ המ"ב שם ס"ק ב'. וע"ע בריטב"א דף י' ע"ב לענין כבישת תמרים דאע"ג דחשיב הפסד קצת מותר ודלא כמ"ד דאין זופתין כוזא וצלי"ע. אמנם הרמב"ן בתוה"א נ"ה כתב עפ"י הירושלמי דבדבר האבד בין רב בין מעט מותר. וע"ע בפסחים נ"ד ע"ב פלוגתא אי שרי להושיב תרנגולת שברחה היכא דלא ישהב ג' ימים דליכא פסידא כ"כ ולהלכה כתב בשו"ע סו"ס תקל"ו דשרי [ומשמע אף בלא שינוי]. וצלי"ע. וע"כ צ"ל דהכא גרע מהפסד מועט דהחפץ אינו נפסד אלא מתקלקל קצת והוי הפסד רק באיכות.

אמנם כתב הרמ"א וכ"ה ברי"ו דמ"מ בשינוי מותר לתקן המנעלים והיינו דהפסד קצת מותר בשינוי, וכן נראה בצד ב' בתוס' דידן³⁰. וכן משמע במתני' לעיל מקרין את הפירצה ואסרינן לבנות כדרכו ומוקמינן לה בכותל גינה, ואפ"ה מקרין את הפירצה. וכמש"כ הפמ"ג והמ"ב ס"י תקמ"מ שם. [אמנם להנ"ל דהכא שאני דאינו אלא קלקול באיכות אין רא"י משם וצלי"ע]. ויש להאריך בזה בריש פ"ב.

במ"ב כתב דכ"ז בצריך למועד דאלי"כ יניחם ולא ישתמש בהם ולא חשיב דבר האבד. ויל"ע באופן שיש לו עוד מנעלים אלא שאלו עדיפי אי חשיב צורך המועד להתיר במעשה הדיוט וצלי"ע.

ולדברי הרא"ש באופן שיתקלקלו המנעלים לגמרי מותר דהוי הפסד מרובה וכ"כ הט"ז תקמ"א ס"ק א' ע"ש במאמ"ר³¹. אולם הא"ר אסר גם במתקלקלים לגמרי משום דיכול לעשות בשינוי והובא בשעה"צ ס"ק ט"ז.

ובתוס' בפסחים פ"י טעם האיסור משום דיכול לקנות מנעלים חדשים, וצ"ל דכוונתם שיכול לקנות חדשים ואת הישנים יתקן לאחר המועד וישמור את החדשים לאח"כ³². ולדבריהם אף כשיתקלקלו לגמרי אסור לתקן דיכול לקנות מנעלים חדשים. אמנם לרא"ש משמע דלא ס"ל טעם התוס'. אמנם בשעה"צ שם כתב על דברי הט"ז דאם יכולים לקנות מנעלים חדשים ודאי אסור, והיינו דנקטינן לשני הטעמים. ומשמע דס"ל דלא פליג הרא"ש על תוס' אלא שהוסיף עוד דאף שאין יכולים לקנות מנעלים עדיין אסור מטעם הנ"ל דלא חשיב פסידא.

ובגמ' שם מבואר דגם לעולי רגלים לא התירו אלא תיקון דסוף מלאכה הוא אבל לעשות חדשים אסור, ויל"ע אם אין להם מנעלים כלל אם אסור לעשות חדשים, ובפשוטו מותר כנ"ל דאין לך צורך המועד גדול מזה שאין יכול ללכת, וע"כ דיש להם מנעלים וא"כ צ"ב אמאי התירו לתקן. ואולי אין זה נח כ"כ לעלות אם מנעלים קרועים. וע"י בריב"ש ס"י רכ"ו דהוכיח מהא דאסור לעשות מנעלים חדשים שלא התירו לצורך מצוה מעשה אומן, ויל"ע אם תתבטל המצוה אי שרי. ועי' כל בו סוף ס"י מ"ח.

ובעיקר הדין ע"י מרדכי ס"י תתמ"ד דראב"ה התיר כשנקרעו במועד, והא דעולי רגלים כתב דיש דוחקין דלאו דווקא עולי רגלים אלא אורחא דמילתא נקט. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ז ס"י רצ"ד דטעם האיסור לתקן משום דהוי יכולים לתקן קודם המועד משא"כ בעולי רגלים לא היו יכולים לתקן קודם המועד, [ומזה הוכיח דמכוון מלאכתו במועד אסור אף בצורך המועד ודלא כהראב"ד] ולפי"ז בנקרעו בחוה"מ מותר לכל אדם וכראב"ה.

דבר האבד כשיכול לשנות

³⁰ וי"ל עוד דהטעם משום צורך המועד דמותר בשינוי, אך יל"ד דהרי יכול ללבוש כך כיון שלא יקרעו לגמרי. וע"ע בביאור"ל שם וצ"ע.

³¹ וע"ש עוד שיש לאסור משום שיכול להשאר בביתו ולא לנעול המנעלים. ונסתפקנו בזה לעיל. וצ"ע.

³² ולפי"ז בקטנים שגדלים ואם ישמרו את המנעלים לא יוכלו להשתמש ואם יקנה חדשים הוי פסידא מותר לתקן את הישנים. משא"כ לרא"ש. ויש שפי' דזה לא חשיב פסידא כיון דסו"ס קונה לצורך תשמישו וצ"ע הסברא.

ט. בדברי הא"ר דכשיכול לשנות אסור לעשות כדרכו, משמע דס"ל דדבר האבד כשיכול לעשות בשינוי צריך לשנות, וכ"כ הב"י בדעת הרמב"ם, דע"י בשו"ע ריש סי' תקל"ז דדבר האבד מותר בלא שינוי, ובגליון רעק"א הביא מהב"י סוף הסי' דלדעת הרמב"ם כשאפשר לשנות צריך לשנות [וביאר כן בדברי הגמ' דף י"ב דמי שאין לו מה יאכל מותר לקצור כדרכו ובלבד שלא ידוש בפרות ודלא כרש"י שפירש טעמא משום דאושא מילתא עיי"ש³³]. וע"י ב"י סי' תקמ"ה ס"ד שהקשה על הרוקח שהצריך שינוי בכתבת חשבונותיו אף דהוי דבר האבד, והט"ז כתב דלק"מ דס"ל כהרמב"ם הנ"ל והו"ד בשעה"צ שם ס"ק כ"ג.

אמנם מהב"י שם משמע דלהלכה ס"ל דא"י"צ לשנות וכ"נ דעת ה"ט"ז גופיה שהתיר לתקן מנעלים כשיתקלקלו ומשמע אף שאפשר לשנות מותר ודלא כהא"ר וזה דלא כהרמב"ם והרוקח. [ואפשר דס"ל שלא יהא טוב כמו בכדרכו]. וכ"מ בשעה"צ סי' תקל"ז ס"ק מ"ח דלהלכה מפרשין הגמ' דף י"ב דלא כהרמב"ם וע"י מ"ב סי' תקמ"ב סק"ו ושעה"צ שם. ולפי"ז צ"ע דברי הא"ר והמ"ב שאסרו תיקון מנעלים כשאפשר לשנות. ואולי יש לחלק דהכא ההפסד רק אם ילבש ולא חשיב כ"כ כדבר האבד לפנינו וכיון שיכול לעשות בשינוי למנוע הקלקול לא חשיב דבר האבד וצ"ע. שו"ר בב"י סו"ס תקמ"א בדברי התוס' שבדבר האבד א"י"צ לשנות הביא לדבריו הנ"ל עפ"י הרמב"ם דכשאינן הפסד בשינוי צריך לשנות.

מעשה הדיוט ומעשה אומן [ב]

גדר השינוי באומן

י. כתב הרמ"א סעי' ה' דלא מהני שינוי במעשה התפירה כגון שיתפוס בידו אלא בעין שינוי הניכר כלומר בתוצאה ומקורו בתרוה"ד סי' פ"ז וכתב דאע"ג דבכתיבה כתב מהר"ח או"ז דמהני שינוי במעשה הכתיבה שיתפוס הקולמוס בין אצבעותיו אף שאין ניכר זאת בכתב כ"ז בכתיבה דאינה כ"כ מעשה אומן דהכל יודעים לכתוב מעשה אומן משא"כ בתפירה. וצ"ב החילוק³⁴.

ולדינא גם בכתיבה כתב השו"ע סי' תקמ"ה ס"ז דלא מהני שינוי כה"ג. ועיי"ש בביהגר"א דהאיסור משום טירחה. ומשמע דס"ל דהיתר מעשה הדיוט או אומן מכיליב הוא משום דאיכא מיעוט טירחה וכל האיסור מעשה אומן הוא משום הטירחה [וכע"ז במור וקציעה סי' ש"ו הובא לעיל]. וכנראה כוונתו דאומן מדקדק בעשייתו וזהו הטירחה ובהדיוט או אומן שמכיליב מותר משום דאינו מדקדק כ"כ וליכא טירחה, משא"כ בשינוי שתופס בידו אינו ממעט בטירחה וצ"ע. אמנם לדעת התרוה"ד נראה דאיסור מעשה אומן אינו משום הטירחה אלא משום דהוי מעשה חשוב וכנ"ל.

מסרגין את המיטות

י"א. מסקינן בגמ' דמסרגין היינו שתי וערב ואפי"ה מותר לר"מ. והתוס' הקשו איך מותר בלא שינוי. וכוונתם שהרי זה מעשה אומן. והרא"ש תי' דחשיב דבר האבד. וצ"ב. [ועיי' בריטב"א לעיל ט' ע"ב דמותר לתקן הבית מפני דליפת גשמים משום דאין אדם דר בדירה סרוחה ועוד שאין לך דבר האבד גדול מזה. וע"י ביאור"ל סי' תקל"א לענין גילוח למי שהיה אנוס דהחשיבוהו כדבר האבד]. אמנם הב"י סי' תקמ"א כתב בשם ר"יו דסירוג המטה חשיב מעשה הדיוט. וכ"כ הרמב"ן בפסקי חוה"מ ד"ה קצרו. [וע"י לשון השו"ע תק"מ ס"ו]. וכ"מ להלן בע"ב שמותר לבנות איצטבא והיינו לישן עליה, ופי' הרמב"ן והו"ד בנמוק"י דרק מעשה הדיוט מותר. והרי בסירוג קי"ל כר"מ דשרי, וע"כ משמע דהכא נמי הוי מעשה הדיוט. וע"י שיטה לר"י מפרש דהכא הוי צורך יו"ט שישכב בנחת וגם אומנות לא הוי. [אלא שמדבריו משמע שזה רק בצירוף שהוא צורך חשוב, אך צ"ע דכיון דמייירי במעשה הדיוט אמאי צריך לזה]. והנה הב"ח ריש סי' תקמ"א בדיון פורסין את המצודות

³³ והנה הגמ' מדמה לר' יוסי שהתיר בדבר האבד דא"י"צ לשנות ועיי' אמרו [לפי הנ"ל] דכשאפשר בשינוי צריך לשנות, וצ"ע דבגמ' מייירי באין לו מה יאכל ולהרמב"ם היינו שקוצר בשביל לאכול ואף שיכול לקנות מותר וע"כ משום דחשיב כאו"נ כיון שקוצר לאכילה, וקשה מה הראי' מר"י לאין לו מה יאכל וע"י חזו"א סי' קל"ה שהעיר כן. ומשמע דמדמינן לדבר האבד לר"י דאף שמותר כדרכו מ"מ כשאפשר לשנות צריך לשנות. אולם ה"ט"ז כתב דלצורך שמחת יו"ט מותר אף בלא שינוי וע"כ משום דמ"מ חשיב אוכ"נ. וצ"ע דמ"ש מאין לו מה יאכל. שו"ר שכן הקשה בשבילי דוד סי' תקמ"ה.

³⁴ ואולי כוונתו לנידון לעיל אי מעשה אומן האוסר או דמעשה הדיוט הוא המתיר וס"ל דבתפירה הוי מעשה חשוב שאסר דבעינן שינוי שלא יהא מעשה חשוב משא"כ בכתיבה אין זה מעשה חשוב אלא דמ"מ אין זה מעשה הדיוט ובעינן שינוי כל דהו ועצ"ע.

במעשה הדיוט הקשה דהא בעינן שינוי ותי' דהכא חשיב כדבר האבד כההיא דמסרגין את המיטות. ומבואר דמפרש דברי הרא"ש אף אי מיירי במעשה הדיוט דמ"מ בעינן שינוי, וצ"ע. אך קשה דאי חשיב דבר האבד אף באומן מותר. ובריו' מבואר להדיא שבא ליישב קושיית הרא"ש דא"צ לומר דהוי דבה"א. וצ"ע.

צורך שינה אי חשיב צורך הגוף

י"ב. והנה ברשב"א בתשובה שכו' בדין מרחץ [הו"ד בסוגיא דחפירת בורות], משמע דלצורך הגוף כשא"א בלא זה מותר אף מעשה אומן, ולכאורה גם צורך שינה חשיב צורך הגוף, ואולי זו כוונת הרא"ש דמשו"ה חשיב כדבר האבד. אולם לראשונים דהכא שרי רק במעשה הדיוט וכן להלן בבנין איצטבא דמותר רק מעשה הדיוט אף דמיירי אף לישן, עי' שו"ע סי' תק"מ ס"ו, ועי"ש במ"ב דהטעם משום דאינו צורך או"י. לכאורה משמע דסברי דאין להתיר מעשה אומן לצורך הגוף [ולא דמי לתנור לחימום הבית דחשיב כאו"י משום דהכל חולים אצל צינה] אמנם י"ל דהכא אפשר לישן בלא זה כדאמרין בגמ' דאפשר למלווי במאני. ועי' בריטב"א בהא דאין מפשילין חבלים דס"ד דהכא עדיף מסירוג משום דא"א בלאו הכי משא"כ בסירוג דאפשר בלא"ה, וקמ"ל דאסור. ומשמע דקמ"ל דאף שא"א בלאו הכי אסור. וצ"ע. ועי' להלן בשם שלחן עצי שטים דמשמע דבאמת הכא הוי כמכשירי או"י.

ולדעת ר"י דאין מסרגין אלא ממתחין, פליגי בגמ' אי מתיר שתי בלא ערב או רק למתח הרפוי. והקשה הקר"א לדברי הרא"ש דהכא חשיב דבר האבד א"כ אמאי ר"י אוסר בלא שינוי הרי בעלמא ר"י הוא המיקל בדבר האבד דשרי בלא שינוי. והכריח דר"י ס"ל דלא חשיב דבר האבד. [ולנה"ל ר"י פליג בדין צורך הגוף]. ומ"מ למ"ד דשתי בלא ערב נמי אסור קשה דלכאורה זה חשיב שינוי ולצורך המועד מותר בשינוי [ואי נימא דבעינן שינוי במעשה עצמו י"ל ולהלן ע"ב ל"מ הכי דבנין בלא טיח חשיב שינוי] וביותר קשה לראשונים דהכא הוי מעשה הדיוט. ועי' שיטה לרי"מ דטעמיה דר"י משום עובדא דחול.

ועיקר מחלוקת הראשונים אי סירוג חשיב מעשה אומן או מעשה הדיוט צ"ב, ואפשר דפליגי בנידון הנ"ל אי בעינן שינוי מדרך האומן או דכל שגם הדיוט עושה כן הרי זה מעשה הדיוט, עי' לעיל בדברי המ"ב בתיקון מנעלים דאסור במעשה הדיוט כיון דלא חשיב שינוי.

י"ג. שם ושום שאין מפשילין את החבלים מתחילה. ופרש"י שאין גודלין את החבלין, ועי' נשמ"א כלל ק"י דטעם האיסור משום טירחה יתירה. וכ"כ בפי' ר"ש בן היתום. ולפ"י משמע דס"ל דלצורך המועד אסור בטירחה יתירה כהפמ"ג תקל"ז ג' ודלא כשיטת ריב"ב סוף פ"א דהא הכא הוי נמי צורך המועד. ולעיל בחפירת בורות הובא דתלוי בפלוגתת הראשונים באיסור חפירת בור ליחיד אי משום טירחה יתירה או משום מעשה אומן³⁵.

ובשלחן עצי שטים סוף מלאכת קושר כתב דחשיב מעשה אומן ולא הותר במכשירין שאפשר מעיו"ט ומשמע דחשיב מכשירי או"י אלא דכיון שאפשר מעיו"ט אסור. [ועי' שעה"צ סי' תק"מ ס"ק כ"ג]. אמנם זה א"ש רק לשיטות דסירוג לא חשיב מעשה אומן אבל להנ"ל בתוס' דחשיב כמעשה אומן ואפי"ה שרי א"א לומר כדבריו.

והטור פ"י דהכוונה דאין משחילין מתחילה שרק אם כבר היו מושחלין ומסדרן מותר. ועי' ב"י שאף להטור אם היו פעם אחת בתוך הנקבים ואח"כ הוסיפו מותר להחזירם. והמאמ"ר חולק ע"ז והובא בשעה"צ שם ס"ק ט'. [ולב"י אליבא דהטור משמע דאין האיסור משום טירחה יתירה אלא רק משום תחילת מלאכה וצ"ע].

י"ד. בגמ' מקשינן למ"ד דממתחין היינו שאם היה רפוי ממתחו דא"כ קשה מהברייתא ד"א דאף אין ממתחין. ופרש"י דהא ליכא מלאכה, ומתריצין דכיון שאפשר למלווי במאני לא טרחין, ופרש"י דהוי טירחה שלא לצורך. ולכאורה ר"ל דאסור משום טירחה אף בלא מלאכה, והתוס' דף י"ב נסתפקו בזה ולא הוכיחו מכאן ומשמע דהכא איכא מלאכה משום תיקון מנא [הגר"א גרבוז]. ואפשר דגם רש"י מודה דאיכא מלאכה אלא דלענין חוה"מ לא חשיבא מלאכה אלא כשיש בה טירחה, וצ"ע.

ולתי' הגמ' דאפשר למלווי במאני יל"ע דמ"מ הרי טורח לצורך המועד ובשלמא אומן דבעינן צורך הגוף איכל"מ דכל שאפשר בלא זה לא חשיב צורך הגוף כל כך אבל במעשה הדיוט הרי סגי בצורך כל דהו והכא אית ליה צורך ואמנם למ"ב שגם במעשה הדיוט אם אפשר באו"א אסור א"ש, וצ"ע.

³⁵ ויש שתי' דהכא הוי טירחה יתירה וגם מעשה אומן ולרא"ש התיירו מעשה אומן רק משום דחשיב כדבר האבד ובהו הרי אסור טירחה יתירה ואי משום צורך המועד הרי זה לא מתיר מעשה אומן. [עי' בס' שלמי יוסף שהאריכו בזה].

תוס' ד"ה ממתוחי נמי לא, בלא"ה הו"מ לאקשווי וכו'. צ"ע א"כ איך יתורץ קושיא זו למסקנא. ועי' רש"ש קר"א והגהות מהר"י מוילנא.

בנית תנור וריחים

בנין תנור

א. מתני' מעמידין תנור וכירים וריחים במועד. ופרש"י שעושין התנור מתחילה. אבל התוס' פי' דמעמידין היינו דוקא העמדה ולא בנין מתחילה אלא דהתנור עשוי כבר ומעמידו לחברו לקרקע. והוכיחו כן מהברייתא להלן י"א דאמרין ושון דאין גודלין את התנור מתחילה. אמנם מבואר שם דרק בימות הגשמים שהתנור לא יהא מוכן במועד אסור כיון שאינו לצורך המועד אבל בימות החמה שיתייבש במועד מותר, וע"כ דתוס' מפרשים דמתני' נמי מיירי בימות הגשמים ועי' ביהגר"א סי' תק"מ דהברייתא קיימא על מתני' וכ"כ בשיטה. ולפי"ז מבואר דהעמדת התנור מותרת אף בימות הגשמים, וכ"כ בשו"ע סי' תק"מ ס"ז וצ"ל הטעם משום דבשביל העמדה בעלמא יתייבש בתוך המועד וכ"כ הט"ז שם. [ועי"ש שנתקשה בלשון השו"ע דל"מ הכי, ואמנם בא"ר ונה"ש פי' דהעמדה מותרת אף שלא לצורך המועד וצ"ב. ועי' בשעה"צ בשם האחרונים דגם כוונת השו"ע כהט"ז ודלא כהא"ר].

אבל לרש"י שמותר אף לבנות ע"כ המשנה מיירי הכא בימות החמה וכ"ה ברש"י על הרי"ף שהוסיף כדאמרין לקמן רבא שרי למיגדל תנורי שצריך למועד. [ולדבריו הברייתא לא קיימא על המשנה וכ"כ שם בדף י"א על הברייתא דשון שאין גודלין את התנור דלא ידענא אהיכי קאי. ועי' תורא"ש וכן בשיטת ריב"ב דקאי על ברייתא דר"א וחכמים דפליגי אי מותר לגמור ועי' אמרו דלכו"ע אסור לבנות מתחילה]. ולפי"ז נמצא דאין פלוגתא לדינא בין רש"י לתוס', אלא דפליגי אי מיירי בימות החמה או בימות הגשמים [אמנם לא"ר דהעמדה שריא אף שלא לצורך המועד, ודאי דכ"ז רק לתוס'].

ב. והא דשרי בנין התנור לצורך המועד כדאמרין דגודלין את התנור, כתב הרמב"ן בפסקי חוה"מ דמיירי אף במעשה אומן [והב"ח סי' תק"מ ציין לרש"י סוכה דף ל"ז דסתם גודלין היינו אומן] ומותר משום דמכשירי אוכ"י הוא. אולם בחי' הר"ן דף ד' [בדין מדלין את הירקות] מבואר דמעשה אומן אסור עכ"פ במכשירי אוכ"י. ולפי"ז צ"ל דהא דגודלין תנור מיירי במעשה הדיוט. וכ"כ הריטב"א והריב"ב, וכ"כ המאירי כאן דהתם מיירי במעשה הדיוט³⁶. אלא שלדבריו אם אינו מוצא לאפות מותר לבנות דמודה לרמב"ן שמכשירי אוכ"י מותר אף מעשה אומן וכן מפורש בדבריו בדף י"ט אלא דכשאפשר בלא זה אסור [דלא חשיב מכשירין]. אבל לר"ן משמע דבכל גווני אסור מעשה אומן. ובחי' תלמיד הרשב"א בדף י"א מפורש בשם הראב"ד דאף לאכילה לא התירו מעשה אומן עכ"פ במכשירי אוכ"י ועי"ז הביא את הרמב"ן דבמכשירי אוכ"י מותר מעשה אומן. ועי"ע בשיטה שם.

והנה הרמב"ן כתב בתו"ד דשרי אף לגמור כל מלאכתן מטעם הנ"ל דמכשירי אוכ"י הוא. אולם בברייתא נחלקו תנאי אי מותר לגמור מלאכתן. ועי' בשיטה דטעמא דלא יגמור משום שצריך שינוי. וצ"ב לדברי הרמב"ן דהעמדת התנור מעשה אומן הוא ואפי"ה שרי משום מכשירי אוכ"י א"כ מ"ט דמאן דאסור לגמור מלאכתן. ואולי ס"ל דזה אי"צ לאוכ"י דיכול לגמור לאחר המועד.

בנין ריחים

ג. במשנה גרסינן מעמידין תנור וכירים וריחים, ולפרש"י דמעמידים היינו בונים לפי"ז גם ריחים מותר לבנות. אמנם עי' תורא"ש בשם רש"י [וכ"ה ברש"י כתי"י] דמעמידין ריחים היינו להעמידן במקום קביעותן ובתנור היינו לבנותן לכתחילה. והתורא"ש תמה עי"ז אמאי מפרש לשון העמדה בשני ענינים וע"כ פי' דגם בתנור אין בונים לכתחילה ומשום דמיירי בימות הגשמים. וכנ"ל בתוס'. והריטב"א [דף ט' ע"ב] כתב דלא גרסינן כלל במשנה ריחים, ועי' בהערה³⁷.

ועכ"פ משמע מדבריהם דפשיטא להו דבבנין ריחים בנין מתחילה אסור. ואף דבתנור אסור רק כשאינו ראוי למועד אבל בריחים אסור אף כשיהא ראוי במועד. והריטב"א ביאר הטעם משום דריחים לא חשיב מכשירי אוכ"י אלא מכשירי מכשירין. ומ"מ גם לריטב"א לא

³⁶ ובתוס' בפי' ב' כתבו דלת"ק אין מכבשין את הרחיים וילפינן לה מדאמר מעמידין משמע אבל בנין גמור אסור, ולכאורה לפי"ז גם בתנור דומיא דרחיים אסור והיינו אף בימות החמה שיהא ראוי לצורך המועד, וצ"ע.

³⁷ [וברש"י שלפנינו נמי ליתא ריחים. ובברייתא בגמ' לא תני ריחים, אמנם הרעק"א בגהש"ס גרס ריחים וכ"מ בשיטה עי"ש. וכן הכריח הקר"א מר"י דאמר מעמידין את החדשה וכו' דע"כ קאי על ריחים. אמנם הברייתא ע"כ מיירי בהעמדה בעלמא אבל בנין אסור שהרי ס"ל דאף אין מכבשין את החדשה, וצ"ע לרש"י דבמתני' מיירי אף בבנין].

אסרו אלא מעשה אומן וכדלהלן. מיהו לתנא דברייתא דגומרין מלאכתן משמע דגם בנין גמור מותר אע"ג דהברייתא ודאי מיירי אף בריחים כדהוכיח הקר"א מר"י דמכבשין את הישנה דע"כ היינו ריחים, ועי"ש בקר"א שתמה בזה. וצ"ע.

אמנם בדעת הרמב"ם כתב הריטב"א דע"כ גרס במשנה ריחים מדהתיר לכבוש ריחים בכל גווני [וס"ל דמעמידין אף בריחים מיירי אפי' בנין]. וכ"כ הרמב"ן דמותר לבנות ריחים משום דמכשירי אוכ"נ הוא. ואמנם גם הרמב"ן להלן [סוד"ה קצרו של דבר] כתב דמכשירי מכשירין אסור מעשה אומן ומה"ט אסרו עשיית ערוגות [ולגירסת זכרון עשיית איזלי - מצודות דגים - וכ"כ המ"א סי' תקמ"א ס"ק א'], ועי"כ דס"ל דריחים חשיב מכשירין ולא מכשירי מכשירין.

ובגמ' להלן ע"ב אמרין דשרי למבני ריחיא ומבואר דמותר לבנות. וכן הוכיח הקר"א. ועי' רש"י שהרי"ף והרא"ש לא גרסי לה וכ"מ מתוס' והיינו מדאסרו לבנות. והריטב"א עמד בזה ותי' דלא אסרו לבנות אלא כשאפשר לו להסתפק בשל רבים אבל בא"א מותר, וצ"ע דכיון דלאו מכשירין הוא אמאי שרי דהא לצורך המועד לא התירו מעשה אומן. ואפשר דנידון כצורך הגוף דכשא"א בענין אחר מותר וצ"ע. עוד תי' דמיירי לצורך רבים. ובמאירי כתב דמבני ריחיא היינו להעמיד מקום מושבם, עי"ש. ועי"ע בשיטה דהא דשרי לאוקמי ריחיא היינו כמ"ד דשרי לגמור.

ד. שם ר"י אומר אין מכבשין את הריחים בתחילה ובגמ' אמרין דלר"י מכבשין את הישנה וי"א אין מכבשין כל עיקר. ולדעת ת"ק דמתני' מצינו ג' פירושים. התוס' בפי' א' פי' דס"ל דאף מכבשין את החדשה, וכ"כ הרא"ש בשם הראב"ד וכ"כ הריטב"א לדעת הרמב"ם וכנ"ל. ועי"ע בשיטה לר"י מפריש שבזה פליגי תנאי אי גומרין מלאכתן ועי' קר"א. ובפי' ב' כתבו להיפך דלת"ק אין מכבשין אף את הישנה ופי' דזה נלמד מהא דתנן מעמידין וכו' ומשמע דבנין גמור אסור [וכשיטתם לעיל דלא כרש"י³⁸]. ובמאירי כתב דת"ק לא מיירי כלל במכבשין.

ובגמ' מאי מכבשין רב יהודה אמר מנקה ריחיא רב יחיאל אמר בת עינא. ופירש הרא"ש בשם הראב"ד דלרב יהודה דווקא ניקור מותר משום דמעשה הדיוט הוא, משא"כ בת עינא דמעשה אומן הוא אסור. ומשמע דאף לת"ק דשרי ניקור בחדשה מ"מ בת עינא אסור. ועי"כ דניקור אף בחדשה חשיב מעשה הדיוט, ולפי"ז צ"ב אמאי לר"י בחדשה אסור ואפשר משום טירחה יתירה ועי' להלן. ובשיטה כתב דחדשה יש בה אומנות וטירחה אבל ישנה אין בה אומנות וטירחה, וכ"מ במאירי דרך בישנה חשיב מעשה הדיוט דאיי"צ אלא ניקור מעט, ולפי"ז צ"ב טעמא דת"ק דמתיר חדשה דמ"ש מבת עינא, וצ"ל דבזה פליגי ולת"ק חשיב מעשה הדיוט, ועי'.

עוד יל"ע לרב יחיאל דמכבשין היינו בת עינא ולרא"ש היינו מעשה אומן ואפי"ה לת"ק מותר א"כ אמאי אין בונים בתחילה כמבואר לעיל. ועוד דאף לר"י דמתיר רק בישנה משמע דהוי מעשה אומן ואפי"ה שרי [וכ"מ בתורא"ש דאף למ"ד דשרי בת עינא חשיב מעשה אומן]. ועי"כ משום דחשיב מכשירי אוכ"נ ואמאי אין בונין. [ובאמת הריטב"א נקט דלדעת הרמב"ם דמכבשין בחדשה ה"ה דבנין לכתחילה, וכן משמע ברמב"ן אבל לשא"ר קשה, אמנם לפמ"ג דאסר טירחה יתירה אף במכשירי אוכ"נ [ודלא כהרמב"ן] איכל"מ דהכא טירחה יתירה היא אבל דבריו צ"ע מהא דבנין תנור וכדבסמוך. וצ"ל דבנין מתחילה חמיר טפי ואף במכשירי אוכ"נ. וצ"ע.

פסק ההלכה

ה. כתב הרא"ש בשם הראב"ד דהלכה כרב יהודה דבת עינא אסור כדמשמע מדברי רב חמא דלא התיר אלא ניקור ריחיא, אבל ניקור רחייא אף בחדשה מותר כת"ק. אמנם הריטב"א [לשיטתו דלא גרס במתני' רחיים ות"ק נמי לא התיר מכבשין בחדשה] פי' דטעמא דרב חמא שהתיר ניקור אף בחדשה משום דמפרש כמ"ד דפליגי בבת עינא ובזה אסר ר"י בחדשה אבל בניקור לכו"ע שרי אף בחדשה.

אבל הרמב"ם והרמב"ן בפסקי חוה"מ כתבו דלהלכה אף בת עינא מותר וכ"כ המאירי וכ"כ בשו"ע סי' תק"מ ס"ז. ועי' ביהגר"א דס"ל כרב יהודה דשרי אף בבת עינא וכת"ק דשרי אף בחדשה [וכהרא"ש דת"ק פליג לקולא]. ועי"ש ברמב"ן דהטעם משום דאף מעשה אומן מותר במכשירי אוכ"נ ולדבריו משמע דאף חדשה מותר כדכתב שם דאף בנין בתחילה מותר. [אולם למאירי דחדשה אסור משום דמעשה אומן הוא ע"כ דבת עינא בישנה מעשה הדיוט הוא. ולאידך גיסא לרא"ש אף שפסק דבת עינא אסור משום מעשה אומן מ"מ בניקור מותר אף בחדשה, ועי"כ דלא חשיב מעשה אומן].

טירחה יתירה במכשירי אוכ"נ

³⁸ לפי א' צ"ע מנלן דת"ק מתיר לכבש דהרי גם לפי א' מעמידין היינו רק העמדה אבל בנין גמור אסור כדהוכיחו מהגמ' להלן.

ו. עיי' פמ"ג סי' תקל"ז ג' דמכשירי או"נ אסור בטירחה יתירה, אולם מהרמב"ן שאף בנין הריחים מותר מבואר דגם במכשירין מותר טירחה יתירה, וכ"ה להדיא שם ד"ה קצרו של דבר או"נ ומכשירי אוכ"נ **כולן מותרין בטריח ובמלאכת אומן**. ועיי' מ"ב ס"ק ט"ו שהוכיח מהרמב"ן דלא כהפמ"ג. ולכאורה מוכח כן מהגמ' דגודלין את התנור כשיתייבש במועד. וצל"ע. [ועיי' לעיל דבניקור ריחים לר"י דאסר בחדשה וברא"ש משמע דחשיב מעשה הדיוט וע"כ משום דהוי טירחה יתירה. אולם התם מעשה אומן אסור וע"כ דלאו מכשירי או"נ הוא].

תיקון הסוס לצורך רכיבה

א. גמ' סוס שרוכב עליו וכו' מותר ליטול ציפרנים. ועיי' תוס' שכל זה רק לצורך המועד. ונראה דראייתם מדחמרא דריחא אסור ופרש"י דבסוס שצריך לו הרבה משא"כ בחמור שאין צריך לטחון הרבה במועד ויכול לילך בלא ליטול צפרניו. וכתבו התוס' מכאן משמע שאסור לרכוב בחינם ומשמע דעצם הרכיבה אסור והיינו כדאסרינן בשבת משום שבות [עיי' ביצה ל"ו ב' ועיי' ב"י סי' רמ"ו מהרא"ש בשם הירושלמי דאסור משום שבייתת בהמתו]. אולם הב"י סי' תקל"ו כתב עפ"י הרא"ש דהרכיבה עצמה מותרת ורק התיקון אסור שלא לצורך המועד. וכ"ה ברמ"א ומ"ב שם. [ועיי' ביאוריה"ל דשו"ט בדין מחמר דאסור אלא שלמעשה יש להקל לדין שאין לנו רה"ר]. אך צ"ב הוכחת התוס' מסוגיין דאסור לרכוב בחינם שהרי הכא הנידון משום המלאכה. ועיי' בב"י שלצורך טיול מותר תיקון ורק בחינם אסור ועיי' ערוה"ש שתמה מהו בחינם הרי ע"כ אית ליה הנאה מזה והוי כטיול.

ב. כתבו התוס' בע"ב והרא"ש דה"נ שרי לתקן הברזלים שתחת רגליו, אמנם השבלי הלקט סי' רכ"ג נסתפק בזה אי חשיב צורך דשמא אפשר ללכת בלא הברזלים [ולשונו משמע דהוי ספק הפסד ולפ"ז מבואר דספק דבר האבד אסור].

ויל"ע בהיתר תיקון צפרנים וכן הברזלים אי מיירי במעשה אומן או מעשה הדיוט. ובשבלי הלקט שם הביא בשם ר"י להתיר באומן גוי ומשמע דהיתר הגמ' אף במעשה אומן. ולאידך גיסא עיי' באשכול ה' מו"ק עמ' 146 שהביא כל דיני הגמ' וכתב דנראה שכל הני במעשה הדיוט. [וקצת משמע הכי בתוס' שהוצרכו לחדש דהכא מיירי לצורך המועד ואולי הגמ' מיירי בכל גוונין]. ועיי' בס' חוט שני פ"ח ס"א ובס' אור לציון ח"ג פכ"ד ה' שנקטו בפשיטות דמיירי במעשה אומן. ועיי' להלן.

ג. והנה בטעם ההיתר לתקן הצפרנים [או הברזלים] כתב רש"י שאם לא יתקן לא מצי אזיל, וכ"מ בשיטה שאם לא יתקן צפרניו הוא נופל ומשמע דההיתר משום צורך המועד כדי שיוכל לרכוב, וכן משמע ברא"ש לענין תיקון הברזלים משום שאין יכול ללכת בלא הברזלים. ולפ"ז לכאורה אין להתיר אלא מעשה הדיוט. אולם התוס' כתבו שיתקלקל ומשמע דהטעם משום שלא יתקלקל הסוס והיינו משום דבר האבד. וכן ביאר הריטב"א [גם בתיקון הצפרנים] משום דהוי דבר האבד. ולפ"ז מותר אף במעשה אומן. ובשיטה בדין תיקון הברזלים כתב כב' הפירושים, [אמנם בתיקון הצפרנים כתב שאם לא יתקנם יפול].

אולם יל"ע דכיון שהצורך ללכת אינו מתיר התיקון במעשה אומן נימא שלא ילך עם הסוס, וצ"ל דכיון שצורך המועד הוא מותר ללכת וממילא הוי דבר האבד. וכן מצינו לעיל בתיקון מנעלים שלובש אותם לצורך המועד דאם יתקלקלו לגמרי וגם אין יכול לקנות חדשים מותר. עיי' ט"ז ומ"ב סי' תקמ"א. עוד הביאו מהרמ"א סי' תקמ"ה ס"ו דאע"פ שאין כותבין שט"ח במועד מ"מ אם הלוח צריך למעות שרי לכתוב שט"ח ואע"פ דלצורך הלואה לא הותר מעשה אומן מ"מ כשהלואה עצמה אינה מלאכה מותר אף לכתוב שטר. ועיי' שם במ"ב דאפי' שההלואה היא שלא לצורך המועד מותר. ועיי' מנחת פתים סי' תקל"ט ס"ט שהתיר בפרקמטיא לצורך המועד אף אם יצטרך לעשות מלאכה ודלא כהאחרונים, וציון לדין רכיבה. אולם הסברא צ"ב.

עוד יל"ע דלפי' הני"ל מיירי דווקא כשיכול ללכת בלא תיקון אלא שאם לא יתקן הברזלים יתקלקלו רגלי הסוס. אבל אם בלא התיקון לא ילך ל"ש שייך היתר זה דהרי לא יתקלקלו ואי משום צורך המועד הרי זה לא מתיר מעשה אומן. אולם בשיטה להלן מבואר דמיירי שהולך למקום רחוק שאין יכול לילך ברגליו. וצ"ע.

ד. ובשיטה משמע שגם לפי' שלא יכול לרכוב חשיב כדבר האבד. [וכ"מ מהמשך דבריו עיי' בסמוך] ולפ"ז גם לרש"י מותר אף מעשה אומן. ויל"פ הטעם דכיון שאם ילך ברגליו יתעייפו רגליו או שיחלה חשיב צורך הגוף [כעין רפואה]. אלא שלפ"ז אם הולך למקום רחוק שא"א ללכת ברגליו אלא עם הסוס יהא אסור לתקן שהרי אין התיקון למנוע קלקול גופו אלא כדי שיוכל ללכת וזה אינו מתיר מעשה

אומן. אמנם בשיטה מבואר להיפך שלא התירו אלא בהולך למקום רחוק [עיי' בסמוך]. ועוד יל"פ שהצורך ללכת זה גופא חשיב דבר האבד דומיא דסירוג מיטות שכתב הרא"ש דחשיב כדבר האבד והיינו משום דצורך גדול שא"א בלי זה חשיב כדבר האבד. ולפי"ז רק אם יש לו צורך חשוב ללכת מותר. וצ"ע.

דברי הרא"ש דהתיקון מותר רק למי שאין יכול ללכת ברגליו

ה. כתב הרא"ש דהיתר תיקון לצורך רכיבה הוא רק כשלא ניסה [שלא התרגל] ללכת ברגליו או שאין יכול ללכת ברגליו אבל אם יכול לילך ברגליו אסור וכ"כ בשו"ע. וצ"ב דמ"מ יותר קל לו לרכוב על הסוס ואמאי לא חשיב צורך המועד [ולדברי המ"ב שאף צורך המועד אסור כשאפשר באו"א] כמו ברחיצה ובתיקון בגדין לצורך המילה א"ש. אולם מצינו בכמה דוכתי שמותר אף שיכול באו"א ובפרט שהרי הרכיבה היא למעט בטירחה³⁹. ובשיטה ביאר ד"ז דכשיכול לילך לא חשיב דבר האבד. ויל"פ כנ"ל דמייירי במעשה אומן ומותר רק משום צורך הגוף כדי שיוכל ללכת משא"כ כשיכול ללכת אינו צורך חשוב להתיר מעשה אומן. וגם לפי א' שם דע"י שהולך מתקלקל הסוס והוי דבר האבד, י"ל דכיון שיכול לילך ברגליו אין היתר ללכת ולעשותו דבר האבד. ועצ"ע. ונפ"מ בכ"ז בתיקון רכב במעשה אומן⁴⁰.

ו. ר"י שרי וכו' ולמבני אוריא, עי' נמוק"י בשם הרמב"ן דמייירי במעשה הדיוט וכ"ה בשו"ע סי' תקמ"ב ס"ה ובמ"ב שם ס"ק ט"ז דכיון שאינו לצורך או"י לא הותר מעשה אומן. ולא דמי לדברים הנ"ל דחשיבי דבר האבד. אמנם עי' ב"י בשם רי"ו דטעם ההיתר לעשות אורייתא משום דבר האבד ולפי"ז מותר אף מעשה אומן. ועי' בפסקי חוה"מ לרמב"ן דכלל זה עם הדברים המותרים במעשה אומן וצ"ע. ועי' להלן.

ובשו"ע מפרש דאורייתא היינו אבוס אבל רש"י מפרש דהיינו רפת בקר ועי' בטור בשם ר"פ שחולק דלא הותר אלא להעמיד האבוס אבל בנין גמור של רפת אסור וכ"כ בשיטה. [ולרש"י אקריטא הוא אבוס אבל הר"פ יפרש כתוס' דאקריטא הוא ספסל] וכמו"כ להלן דשרי רבא למבני איצטבא פרש"י דהוא בנין אבנים וכ"כ הרא"ש והר"פ חולק שרק בשל עץ מותר דאינו בנין גמור. [ובשיטה נקט בזה כרש"י אף שברפת של בקר אסור]. ובב"י משמע שגם לרש"י לא הותר אלא מעשה הדיוט וכ"ה במ"ב ס"ק י"ז. ולפי"ז הר"פ אוסר בנין של אבנים אפי' במעשה הדיוט. וצ"ל דבנין גמור גרע וכן מצינו בבנין רחים שהותר לכבש במעשה אומן ומ"מ בנין גמור אסור וצ"ע. אמנם עי' קר"א שחולק דאיצטבא לצורך ישיבה עליו או לישן הוי קרוב לאו"י ואף מעשה אומן מותר וכוונתו דחשיב צורך הגוף. ולראשונים דאסור משמע דלצורך שינה לא חשיב צורך הגוף.

סירוק הסוס [מלאכה לצורך הבהמה]

ז. מבואר בגמ' דמותר לסרוק הסוס, ועי' תוס' דלרש"י היינו קרצוף וקמ"ל דאע"ג דמשיר שיער מותר. והתוס' חלקו עליו דאף ביו"ט מותר והיינו משום דאינו מתכוון [ועי' גליון הש"ס שתי' דהכא רב אמר לה וס"ל דדבר שאינו מתכוון אסור ועי' מרדכי סי' תתמ"ה]. ועי' מייירי באו"א והיינו כמש"כ הראשונים דמייירי בסירוק השיער ליפוטו דבזה הוא פ"ר שתולש השיער, עי' מאירי. ולטעם זה בפשטות מותר רק מעשה הדיוט, אבל אי מייירי בקירצוף יתכן דחשיב כרפואה דהוי כדבר האבד ואף מעשה אומן מותר, וגם י"ל דחשיב כצורך הגוף וכ"כ הקר"א דמותר אף מעשה אומן משום צער בע"ח, [וכמדומה שזהו רק בקירצוף משא"כ יפוי בעלמא] ועי' בסמוך.

בטעם ההיתר יל"ע אי משום צורך הבהמה דשרי במועד [משא"כ ביו"ט], או משום צורך הבעלים. המאירי פ"י שעושה כן כדי ליפוטו [וכ"ה בשו"ע] אע"ג דאין בזה פסידא, והתירו משום דאם לא יסרק אינו חשוב אצל בנ"א, ומבואר דההיתר משום צורך הבעלים והיינו דמראה בזה חשיבות, ועי' מ"ב ס"י תקל"ו דמותר משום צורך הרכיבה ומשמע משום צורך האדם. אמנם הר"י מלוניל פ"י שהסוס נהנה מזה וכן משמע בשיטה שסורקין שער צואריהם וקולעין להנאתם [ולא משמע דכוונתו להנאת הבעלים]. ולפי"ז מבואר דצורך הבהמה מותר. ועי' בשיטה להלן בהיתר השוואת הקרקע דאמרינן דאדעתא דבי דרי מותר ופי' שם שהוא לצורך בהמותיו כדי שישכבו שם

³⁹ הרב א. כימגורף שליט"א תי' דהמ"ב מייירי בתיקון קבוע כבנין מרחץ ותפירת בגד דלא חשיב שעשייתו לצורך המועד אלא כשא"א בלא"ה אבל אם אפשר בלא"ה חשיב עיקר התיקון שלא לצורך המועד אלא לצורך השימוש הקבוע ולכן אסור אף מעשה הדיוט. וה"נ בדברי הרא"ש דכשיכול לילך ברגליו נחשב התיקון לצורך הסוס ולא לצורך שימוש המועד. ולפי"ז תיקון רכב אף במעשה הדיוט לא הותר אלא אם אין יכול לילך ברגליו. ויל"ע אי יל"פ גם בתיקון האוכף דמהני אף לאחר המועד.

⁴⁰ ולהנ"ל יל"ד באופן שצריך ליסוע למקום רחוק שלא יסע אם לא יתקן דלכאורה אין זה תיקון לצורך דבר האבד אלא לצורך המועד. וגם אין זה לצורך גופו שלא יתקלקל. ורק אי נימא דעצם ההליכה חשיב צורך הגוף מותר וזה דווקא בצורך חשוב וצ"ע. ועי' בס' חוט שני דאוסר תיקון אופנים לילדים במעשה אומן, שאין התיקון כדי שלא יתקלקלו רגליו אלא כדי שיוכל ליסוע לתענוג וזה אינו צורך חשוב להתיר מעשה אומן, וזה תלוי בהנ"ל.

בנחת שצורך יו"ט הוא בשביל בהמותיו, [ודוחק לומר דאם לא ישכבו בנחת יהא לו הפסד]. וכ"מ בקר"א הנ"ל דסירוק הסוס מותר אף מעשה אומן משום צער בע"ח דומיא דהקזת דם [דמשמע דהוי מעשה אומן], והיינו לצורך הבהמה.

אמנם פשטות הראשונים דכתבו דתיקון צפרנים מותר משום צורך הבעלים דחשיב דבר האבד משמע דמשום צורך הבהמה אין להתיר ואולי יש לדחות דהתם משום דמיירי במעשה אומן ולכך הוצרכו לומר דהוי דבר האבד.

ועי' נשמ"א כלל ק"ו י"א שהוכיח מדברי השיטמ"ק ביצה י"ט דבעינן קרא להתיר הקרבת נז"נ בחוה"מ שלא לצורך [אכילה] ומשמע דמיעוטא דלכם ולא לגבוה נאמר גם בחוה"מ וה"נ מיעוטא דלכם ולא לנכרי ועי' מ"ב תקל"א ס"ק ט"ו דאסור לגלח העכו"ם [אא"כ אין לו מה יאכל], ולפי"ז ה"נ ממעטינן לכם ולא לבהמה. אמנם עי' בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ה שהביא בשם הראב"ד בכת"י דמותר מלאכה לצורך הבהמה, אמנם כמדומה דיש לדחות דכוונת הראב"ד דמותר משום צורך הבעלים וצ"ע שם. ועי' להלן בדין הקזת דם.

ובתיקון אורייתא עי' לעיל מהנמוק"י בשם הרמב"ן דלא שרי רק מעשה הדיוט וכן הוא בשו"ע, וגם לרי"ו דשרי אף מעשה אומן הוא רק משום דבר האבד. אמנם להנ"ל מהשיטה דההיתר משום צורך הבהמה עצמה שתוכל לשכב בנחת, יל"ע אם כלפי הבהמה חשיב צורך הגוף שלא יהא לה צער ומותר אף מעשה אומן כדכתב הריטב"א דף י"א דכשדולף הבית שרי מעשה אומן דאין אדם דר בדירה סרוחה. ולפי"ז מהראשונים דלא התירו מעשה אומן יהא ראי' דאין ההיתר משום צורך הבהמה אלא משום צורך הבעלים דהוי כשאר צורך המועד. אך יל"ד דגם צורך הבהמה אינו כצורך הגוף וכדמצינו דאיצטבא לישן עליה אסור מעשה אומן אמנם שם יכול לישן על הקרקע משא"כ הכא. וצ"ע.

בנין איצטבא

הרמב"ן [הו"ד לעיל] כתב דבנין איצבא מותר רק מעשה הדיוט שרק באוכ"נ מותר מעשה אומן, וכתב הנמוק"י דלדבריו הא דשרי בכותל חצר שנפל לבנות כדרכו הוא מפני ששמירת ביתו עשאוהו **כאוכל נפש לפי שהוא דבר האבד**. וצ"ב אמאי הוצרך לומר שעשאוהו כאוכ"נ תיפול"ל דמותר מדינא דדבר האבד כפשוטו שלא יגנוב ממנו, ואפשר שבא להתיר אף טירחה יתירה שאסורה בדבר האבד ולכך פי' דהכא חשיב כאוכ"נ, אך הא גופא טעמא בעי מ"ש מכל דבר האבד, ואפשר דאבידת עיקר דירתו חשיב כאוכ"נ. וצ"ע⁴¹.

רפואת בהמה

גמ' מקיזין דם מבהמה ואין מונעין רפואה מבהמה בחולו של מועד. עי' תוס' דמיירי אף שיש בה מלאכה דאם אין בה מלאכה אף בשבת מותר דלא גזרו משום שחיקת סממנים בבהמה [והיינו דלא חששו שיבוא לשחוק סממנים לצורך בהמה]⁴².

ועי' בריטב"א דטעם ההיתר משום דבר האבד ולפי"ז מותר אף מעשה אומן⁴³. ומשמע משום צורך הבעלים שלא תפסד בהמתו [ולא משום צורך הבהמה וכנ"ל]. אולם לפי"ז במקום חולי שאין בו הפסד לבעלים יהא אסור. אבל להנ"ל בשם הראב"ד והקר"א שמותר משום צורך הבהמה א"כ יהא מותר אף במקום צער בעלמא ועכ"פ במקום חולי. אמנם משום צורך הבהמה לכאורה אין להתיר אלא מעשה הדיוט אא"כ חשיב כצורך הגוף.

רפואת אדם במועד

הרי"ף והרא"ש הביאו מהתוספתא **בראשונה היו אומרים אין שותין מי זבלין וכו' במועד עד שבא ר"ע ולימד דשותין וכו'**. ועי' בשו"ע סי' תקל"ב ס"ב כל רפואה מותר בחול במועד, וכתב המ"א פי' שמותר לשתות דבר שהוא לרפואה ומשמע דביו"ט אסור עכ"ד. [ועי' אבני"ז שצ"ד שהאריך בזה בדין רפואה ביו"ט]. ולכאורה משמע שרק לשתות מותר וקמ"ל דלא גזרו שמא ישחוק סממנים אבל מלאכה אסור. אולם הפמ"ג שם ובנשמ"א כלל ק"י כתבו דודאי בחוה"מ מותר אף מלאכה דהוי צורך המועד והוכיחו כן מהא דמקיזין דם מבהמה וכ"ש רפואת אדם [הנשמ"א תמה על המ"א והפמ"ג פי' דהמ"א אתי לאפוקי יו"ט דאף לשתות אסור] וכ"כ בקר"א וכ"מ

⁴¹ ובעיקר דבריו משמע דלולי הרמב"ן היה מפרש דאף שלא לאוכ"נ מותר לצורך המועד אף מעשה אומן ולפי"ז הא דשרי מעשה הדיוט הוא אף שלא לצורך המועד וצ"ע דכל הסוגיא מבואר הרבה דברים שלא התירו אלא מעשה הדיוט אע"ג דצורך המועד הם.

⁴² וראיתי להעיר על התוס' אמאי הוצרכו להוכיח דרפואת בהמה מותר אף מלאכה הרי מוכח כן מהקזת דם. אמנם בשיטה כתב, דאין מונעין רפואה מיירי אפי' במלאכה דומיא דרישא דמקיזין את הדם דאי לא הו"א מלאכה מאי ריביתא דשרי הא אפי' בשבת שרי ומשמע דאיכא חידוש מסויים מלבד היתר הקזה ולזה הוסיף שהיתר זה ג"כ במלאכה וצ"ב. ועי' בתורא"ש. ועי' להלן.

⁴³ ואמנם בנמוק"י כתב בכסוכסי קרמי דשרי משום דהוי כדבר האבד אע"ג דשרי רק מעשה הדיוט וצ"ע.

במאירי. ונראה דכוונתם דאף מעשה אומן מותר דאי במעשה הדיוט פשיטא דלא גרע משאר צורך המועד ומש"כ הפמ"ג דהוי צורך המועד היינו צורך הגוף. [והא דילפי האחרונים מהקזת דם דבהמה צ"ל דהתם נמי מעשה אומן הוא].

ולחנ"ל דאף מלאכה מותרת לרפואה הקשו האחרונים מאי ס"ד דבריינא דאסור לשתות לרפואה דהא פשיטא דל"ש לגזור שמא ישחוק סממנים שהרי מותר לשחוק. ועי' נשמ"א שם דהכא קמ"ל דאף לבריא מותר. ובמור וקציעה כתב דקמ"ל דאף שעכשיו מצטער מותר וכע"ז כתב הקר"א. ועי' אבני"ז סי' שצ"ה שהביא קושיא זו מהשפ"א [ושם ביאר הקושיא בכמה אופנים] ותי' דהכא קמ"ל דאפי' שלא יתרפא אלא לאחר המועד מותר משום דבר האבד וזהו שאמרו עושין כל רפואה **במועד** ולא אמרו לצורך המועד, ומשמע דשרי בכה"ג אף מלאכה. [ואולי זהו הרבותא בסיפא על הא דמקזין דם, עי' בהערה הנ"ל].

ובגדר רפואה, עי' מ"ב שמותר לחולה שאין בו סכנה ובביאור"ל סי' תקל"א הוסיף אף כשמצטער כל גופו דחשוב כחולה שאין בו סכנה כמבואר בסי' שכ"ח. ולפי"ז משמע דלא הותר במקום צער גרידא. ובנשמ"א כתב דאין לך דבר האבד גדול מזה, ולפי"ז נמי לא מיירי במקום צער גרידא⁴⁴ [ומש"כ בשש"כ סי' ס"ו הערה צ"א תמוה]. ובמאירי כתב דאף הבריא מותר לשמירת בריאותו [ועי' מ"ב סי' תס"ח דהתיר הקזת דם אף לבריא]. אמנם י"ל דזה רק כדי שלא יחלה אבל למנוע צער איכ"מ שאסור. [ומהנשמ"א דפי' דשותין רפואה היינו לבריא משמע דאסור מלאכה לא הותר לשמור בריאותו, ויל"ע].

אמנם למש"כ הראשונים שהתירו בצורך הגוף כשא"א בלאו הכי, לכאורה גם למניעת צער מותר, אמנם מצינו בראשונים בסמוך דלצורך שינה לא התירו לעשות איצטבא במעשה אומן. וצ"ע. ועי' שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ה ג' שהתיר אף במקום מיחוש בעלמא דכ"מ סתימת הפוסקים בסי' תקל"ב והעיר על המ"ב. וצ"ע.

כסכוס קירמי

גמ' רבא שרי לכסכוס קירמי מ"ט מעשה הדיוט הוא. ופרש"י דהיינו גיהוץ. ולהלן קיטורי בירי אסור מ"ט מעשה אומן הוא ומשמע דה"נ הוא גיהוץ אלא שזהו מעשה אומן שמתקן קמטים ולא הותר אלא להחליק הבגד. והרמב"ם פ"ח הי"ד פי' דכסכוס היינו לרכך הבגד לאחר הכיבוס וכ"כ הריטב"א וביאר דקמ"ל דאפי' לאולודי חיוורא ור"ל שכוונתו ללבן הבגד מותר וכ"מ בשו"ע סי' תקמ"א סי"ג כדי **ללבן** ולרכך, אבל לרכך לחוד פשיטא דאפי' בשבת מותר, וכ"כ הפמ"ג ועי' שעה"צ שהפמ"ג [שכתב כן מדנפשיה] לא ראה דברי הריטב"א. אמנם בשיטה מבואר דבשבת אסור אף ריכוך לאחר שליבן.

ובשו"ע סי' תקמ"א סי"ג הביא כפי' הרמב"ם והרמ"א הביא כפרש"י, ומשמע דנקטינן כתרווייהו. ולפרש"י והרמ"א בפשוטו גיהוץ שלנו מותר דמעשה הדיוט הוא אא"כ עושה קפלים דהיינו קיטורי בירי. וכ"כ בערוה"ש להתיר. וכ"מ במ"ב דאף שבשו"ע כתב להחליק בידים לאו דווקא הוא אלא אף בכל כלי מותר. אמנם הביאו בשם החזו"א שאסור ויל"ע אי זה מדינא.

קיטורי בירי

אמר רב חסדא קיטורי בירי אסור מ"ט מעשה אומן הוא. עי' ריטב"א דטעמא דאסור משום דאפשר בלא"ה ולא דמי לקישוט הגוף **דבגופה ממש הוא.** ומבואר מדבריו תרתי דמעשה הדיוט מותר אף באפשר בלא"ה [ודלא כנראה במ"ב בדין מרחץ ובגד לתינוק למילה]. וגם משמע דאם א"א בלא"ה מותר אף מעשה אומן ואף דאינו בגופה ממש, ולפי"ז כ"ש תפירת בגדים כשא"א בלא"ה נמי מותר מעשה אומן, ולעיל דאסרינן בלא שינוי צ"ל דיכול ללבוש בגד אחר ועי' לעיל דכ"מ בט"ז, והמאמ"ר פקפק דאפשר להשאר בבית וצ"ע בשו"ת ריב"ש סי' רכ"ו שמהרמב"ם משמע דאף שצריך לו בהכרח אסור לתפור בגד וי"ל. [ושם אסר לתפור בגד לצורך המילה משום דיכול ללבוש שיראין].

⁴⁴ ובפרט אי נימא דבהמה מותר רק במקום הפסד הבעלים א"כ אין ראי' אלא במקום דאיכא הפסד גופו ולא במקום צער בעלמא. ובאמת גם במקום חולי אין ראי' מבהמה דאין בזה הפסד לבעלים אבל אי שרי משום צורך הבהמה א"ש. וצ"ע.

וטעם הריטב"א צ"ל דכשא"א בלא"ה חשיב צורך הגוף, וכע"ז הבאנו לעיל מהרא"ש בדין סירוג מיטות דחשיב דבר האבד והיינו משום צורך השינה⁴⁵. ועי' לעיל בשם שו"ת הרשב"א סי' שכ"ו לענין מרחץ.

בשיטה לר"י מפריש כתב דהכא לא התירו בשינוי כתפירת בגדים דהתם צורך גדול הוא דגנאי הוא לילך בבגדים קרועים משא"כ הכא. ומ"מ מבואר דאם היה מעשה הדיוט היה מותר. וע"כ דאינו מדין שינוי [והארכנו בזה במקומו].

פסיק רישיה בחוה"מ

אמר רבא מאן דמתקיל ארעא אדעתא דבי דרי שרי אדעתא דארעא אסור היכי דמי וכו' שקל מוליא ושדא בנצא אדעתא דארעא. ועי"ש עוד אופנים. וכתב הריטב"א וכ"ה בנמוק"י דאפי' שבאמת כוונתו לבי דרי מ"מ כיון דמחזי דעביד אדעתא דארעא אסור.

ופשטות הגמ' דכשניכר שמיישר הקרקע בשביל הדישה ואינו מכוון לקרקע אף שבאמת מועיל גם לקרקע מ"מ כיון שכוונתו לדישה מותר, אע"ג דפסיק רישיה הוא. וכן בשאר האופנים בגמ' ועי' שו"ע סי' תקל"ז ס"ח ומ"ב שם. והטעם י"ל דהיכי דעביד לצורך המועד לא איכפ"ל שעושה עוד מלאכה דכל זה נכלל בצורך המועד וכגון בנידו"ד שמיישר הקרקע בשביל הגורן ומוכר שיעשה גם חרישה הרי החרשה ג"כ נעשית לצורך המועד. וכן לעיל בסירוק הסוס פי' הראשונים דמייירי בפסיק רישיה שמשייר השיער ואפי"ה מותר לסרוק כדי ליפותו ומשום דחשיב צורך המועד ואע"ג דא"צ לתלוש השיער מ"מ כיון דעביד לצורך המועד הכל נכלל בצורך המועד. [אמנם שם י"ל דלעולם בסירוק הסוס נתלש השיער ודאי דנכלל בהיתר דצורך המועד]⁴⁶. ועי' בשש"כ פס"ו הערה קפ"א בשם הגרש"ז דיתכן שאם אפשר לעשות המלאכה לצורך המועד בלא לעשות המלאכה השניה אסור. [אמנם בס' תורת המועד הוכיח מהא דפשח דיקלא מהאי גיסא ומהאי גיסא דאסור רק משום דניכר שעושה אדעתא דארעא אבל משום פסיק רישיה לא אסור. ויל"ע].

ובאופן שמכוון גם לדבר האסור כתב המ"ב שאסור וכן הוא פשטות הגמ' כאן דמכוון לארעא אסור אף אם מועיל גם לבי דרי, אמנם עי' בשיטה ד' ע"ב ד"ה מאי מדלין דנראה שמותר. ועי"ש בתורא"ש וצל"ע.

⁴⁵ ויש מהמחברים שכתבו דצורך הגוף חשיב כאו"י כמבואר ברמב"ן ובריטב"א בקישוט הגוף. אולם בריטב"א מבואר דקישוט הגוף הוא בגופה ממש ולכן מותר אף באפשר בלא"ה משא"כ צורך הגוף וא"כ י"ל דצורך הגוף אינו כאו"י. ויתכן נפ"מ במכוון מלאכתו במועד דבגופה ממש משמע בריטב"א דמותר כאו"י אבל בצורך הגוף י"ל דאף בא"א בלא"ה אינו כאו"י [וזה דלא כהשש"כ סי' ס"ו הערה קצ"ט]. וצל"ע.

⁴⁶ ועי' בס' שמירת המועד פ"א הי"א די"ל דכיון שטירתו לצורך המועד ממילא המלאכה שנעשית שלא לצורך המועד אין בה טירחה. אך לפי"ז יקשה מסירוק הסוס דגם אם לא חשיב צורך המועד יהא מותר דתלישת השיער אין בה תוספת טירחה.

רב שרא למיגדל אוהרי וכו' אבל איזלי אסור מ"ט מעשה אומן הוא. והקשה המ"א ריש סי' תקמ"א דהא מכשירי או"נ הוא ותי' דהכא לאו מכשירין הוא ופי' המ"ב דמכשירין היינו רק שמכשירו לאכילה. וכע"ז ברמב"ן בפסקי חוה"מ [לגירסת זכרון] שכתב דאיזלי הן מכשירי מכשירין, ואף דברחיים סובר הרמב"ן דמותר מעשה אומן דחשיב מכשירין וכ"פ השו"ע, צ"ל דמצודות דגים אין זה אלא לגרום שיבואו הדגים לכאן. אך צ"ב מ"ש מחפירת בורות שאם אין לו מים דכתב הרמב"ן דמותר משום אוכ"נ. ויש לחלק.

אמנם להלן שרינן למיגדל מהולתא והיינו נפה וכתב הרמב"ן [שם ד"ה וכן] דמיירי במעשה אומן. וצ"ב מ"ש ממצודות דגים. וצ"ל דבמצודות אין האוכל מוכן משא"כ בנפה שמתעסק באוכל מוכן לאכילה.

ובעיקר דין מיגדל תנורא, הובא לעיל דהרמב"ן התיר אף מעשה אומן אבל הריטב"א וכן בריב"ב פי' דמיירי במעשה הדיוט וצ"ב דהא חשיב מכשירין ודווקא ברחיים סובר הריטב"א דחשיב מכשירי מכשירין אבל בתנור הרי תנן דמעמידין ופי' שם דחשיב מכשירי אוכ"נ. שו"ר שדברי הריטב"א שם קיימי על מתני' גודלין תנור ופי' דשרי כדרכו ובטירחה ובלא שינוי, וכדרכו היינו מעשה אומן וא"כ סותר משנתו ואפשר דכוונתו כשאפשר במעשה הדיוט [אך לכאורה זה תלוי במחלוקת ר"י ור"י בפ"ב] וצ"ע. ובמאירי כתב דמיירי במעשה הדיוט אולם כתב שכשאינן לו במה לאפות מותר ואולי גם שא"ר נתכוונו לזה. אך בריטב"א לא משמע הכי דהרי גם ברחיים כתב דלא אסור אלא כשיכול ליקח רחיים של רבים אבל כשא"א מותר לבנות רחיים והיינו דשרי בדף י' ע"ב לבנות רחיים, וא"כ משמע דבתנור מותר אף בלא זה וצ"ע.

שם ושיון שאין גודלין תנור לכתחילה, בנמוק"י כתב דקאי על המשנה דר"י וחכמים אמרו שמעמידים את התנור וקמ"ל דאין גודלין והיינו דמעמידים ואין בונים. ועי' לעיל דף י' ע"א דכ"מ בתוס' שם ובביהגר"א דקאי על מתני'. ולרש"י שם דמעמידין היינו בונים לא קאי על המשנה וכ"מ ברש"י על הרי"ף שכתב לא ידענא אהיכי קאי, ועי' ריטב"א.

מתני' עושין מעקה לגג וכו' מעשה הדיוט. עי' ריטב"א ותורא"ש בשם הראב"ד דלא מיירי לצורך מצות מעקה דא"כ אף מעשה אומן מותר, אולם בביאור"ל ריש סי' תק"מ כתב שמסתימת הפוסקים משמע דאף לצורך מצות מעקה לא התירו מעשה הדיוט. וכ"כ המאירי דהכא מיירי באיכא מצות מעקה, ויל"פ משום דלצורך המצוה סגי במעשה הדיוט ולכן לא התירו. וכע"ז בשיטה. עיי"ש. וצריך להאריך בזה בדין צרכי מצוה. והעירו דאף בלא המצוה אמאי לא חשיב נתיר משום סכנה ויהא מותר אף מעשה אומן עי' דף ז' ולכה"פ משום דבר האבד נתיר מעשה אומן. וראיתי שבס' עמק ברכה עמד בזה ולא ראיתי עדיין.

שם שפין את הסדקין ומעגלין אותן ביד וברגל אבל לא במחלצים. רש"י פירש דמיירי בסדקי התנור, ועי' ר"ש בן היתום שהקשה לפרש"י דהרי אף לעשות תנור מותר כשיהא מוכן למועד וכ"ש לתקן הסדקים ומאי קמ"ל. [אמנם אי לעיל מיירי במעשה הדיוט י"ל קצת]. ואפשר דהכא קמ"ל דאף תיקון שאין מוכרח כ"כ מותר. וצ"ע. אבל רש"י ברי"ף ושאר"י פי' דמיירי בסדקי הגג וכ"ה בשו"ע [אולם לעיל דף ה' איתא דחוטטין את הבורות ולא שפין את סדקיהן דחשיב אומנות ועיי"ש ברשבה"ל].

והנה בפשוטו מדאסרו לשון במחלצים משמע דהכא ההיתר משום צורך המועד ולא הותר רק במעשה הדיוט, וכל הנידון במעגילה הוא אם נחשב מעשה אומן. אולם ר"י כתב דבמעגילה מותר משום דהוי דבר האבד [עי' להלן], וכן מבואר ברש"י שברי"ף דהתירא דמתני' משום דירדו גשמים **ואיכא פסידא** וצ"ב א"כ אמאי מחלצים אסור. ובארץ צבי [בס' מצבת משה] ביאר עפ"י מש"כ הנמוק"י דאיכא טירחה יתירה ולכן אסור אף במקום פסידא. אולם בשיטה כתב כרש"י שברי"ף דאיכא פסידא וכתב ובלבד שלא יהא מעשה אומן. ואפשר דחשיב דבר האבד קצת דצריך שינוי ומעגילה הוי כלי אומן בשינוי דהדרך יותר במחלצים. וצ"ע.⁴⁷

עי' ריטב"א לעיל דף ט' ע"ב דמיירי שחושש מגשמים אבל אם כבר באו גשמים מותר כדרכו שאין אדם דר בדירה סרוחה ועוד דאין לך דבר האבד גדול מזה כלומר שהבית יתקלקל ומותר אף במעשה אומן. אבל התירא דמתני' שעדיין לא ירדו גשמים הוא רק משום צורך המועד ודלא כרש"י שברי"ף.

⁴⁷ ואולי י"ל דהכא איכא טירחה דאסור בדבר האבד אלא דכיון שהוא גם צורך המועד מותר אבל זה רק במעשה הדיוט אבל במעשה אומן דבעינן להיתר דבר האבד אין להתיר בטירחה ואע"ג דהוא צורך המועד ולא אמרינן דצורך המועד מתיר טירחה ודבר האבד מתיר מעשה אומן אלא כיון דאיכא לשתי החסרונות גרע עי' בס' שלמי יוסף שהאריכו ביסוד זה. ועצ"ע.

ומש"כ הריטב"א דאין אדם דר בדירה סרוחה מבואר דלצורך מוכרח התיירו מעשה אומן וכעין צורך הגוף שהתירו. [אמנם אין רא"י דחשיב כאו"נ להתיר אף טירחה יתירה או מכוון מלאכתו במועד].

שם במשנה ובלבד שלא יכוון מלאכתו במועד. ובמ"ב סי' תק"מ ט' הוכיח מזה דבצורך המועד אסור לכוון מלאכתו במועד משא"כ באוכ"נ. והיינו דמפרש דקאי גם על רישא דמתני' במעקה דשרי במעשה הדיוט משום צורך המועד או על שפין את סדקין. ועי' רא"ש סי' ט' דתיקון צפרי הסוס אסור לכוון מלאכתו במועד ומשמע דלצורך המועד אסור לכוון מלאכתו, אמנם אי נימא דהתם ההיתר משום דבר האבד אין רא"י, ועוד עי"ש בסי' ו' דצרכי רבים מותר אף במכוון מלאכתו במועד ומשמע שם דמיירי אף לצורך המועד ואפי"ה אם אינו צורך רבים אסור, עי"ש. אולם מצינו דיש מהראשונים דסברי דאף בהיתר מעשה הדיוט לצורך המועד מותר לכוון מלאכתו במועד. עי' מכתם סוף המסכת ושו"ת הרשב"א סי' רכ"ו בשם הראב"ד. ולדבריהם צ"ל דהמשנה קאי רק על הסיפא ועי' רש"י כת"י שכתב ובלבד שלא יכוון וכו' אם נשברו מעיו"ט.

בגמ' השתא במעגילה אמרת שרי ביד וברגל מבעיא ומסקינן כעין מעגילה אבל לא במחלצים. ומשמע דבמעגילה אסור וכ"כ הראשונים ועי' שו"ע. אך הקשה הריטב"א דא"כ אמאי קתני אבל לא במחלצים הול"ל אבל לא במעגילה דהא במחלצים הוי יותר אומנות כדפרש"י, וכן משמע לס"ד דמותר מעגילה אף שמחלצים אסור. והריטב"א תי, דמה שאמרו אבל לא במחלצים היינו ביד כעין מחלצים ואפי"ה אסור. עוד תי' הריטב"א דכוונת הגמ' דמעגילה כעין יד מותר ולפי"ז גם למסקנא דווקא במחלצים אסור אבל מעגילה מותר. ועי' ב"י שכ"כ הרי"ן, והב"י תמה מהגמ' דמבואר דמעגילה אסור ולריטב"א אי"ש⁴⁸.

אמנם ברש"י כת"י כתב דמעגילה הוי אומנות טפי ממחלצים ועי"ע בנמוק"י במשנה [לעיל ד' בדפי הרי"ף] דמלחציים אסור וכ"ש **במעגילה שהיא מלאכת אומן וטירחה יתירתא.** אך צ"ע דבס"ד דגמ' ל"מ הכי, ועי' קר"א. ושו"ר בשיטה בשם הרב יחיאל דפי' כרש"י ט' כת"י, וכתב דה"ה דהו"מ למיפרך דכיון דשרי במעגילה כ"ש במחלצים. וצ"ע⁴⁹.

הרמב"ם פ"ז ה"ה כתב דגם ביד כעין מחלצים מותר וזה דלא כהריטב"א בדעת רש"י. וצ"ע דאי ס"ל דבמחלצים הוא יותר ממעגילה אמאי לא אמרו בגמ' ביד כעין מחלצים, ואי ס"ל כרש"י כת"י דמחלצים הוא פחות ממעגילה אמאי לא כתב דאף כעין מעגילה מותר.

⁴⁸ וי"ל גם לתי' א' דהריטב"א דסיפא היינו ביד כעין מחלצים וא"כ מה שאמרו דמיירי ביד כעין מעגילה הוא משום הסיפא דאף ביד כעין מחלצים אסור אבל במעגילה ממש מותר.

⁴⁹ אמנם מתחילת דברי הנמוק"י נראה דבמחלצים הוי יותר כלי אומנות, ואפשר דעיקר כוונתו דבמעגילה הוי טירחה יתירה אף שמחלצים איכא אומנות טפי. ולפי"ז י"ל דמתחילה ס"ד מעגילה מותר כיון דהוי פחות אומנות ממחלצים ולמסקנא מ"מ אסור כיון דאיכא טירחה יתירה. ושוב מצאתי כן בס' נחל"ד.

נטילת שכר במלאכת חוה"מ

דף י"ב ע"א – דף י"ט ע"א, רא"ש וריטב"א דף י"ב נמוק"י שם ושם. שו"ע סי' תקמ"ב ס"א וביאורו"ל שם ובסו"ס תקמ"א.

א. גמ' דף י"ב ע"א, רב חמא שרא לאבונגרי דבי ריש גלותא למיעבד עבידתא כו' כיון דאגר לא שקלי שרשווי הוא דקא משרשו להו. ומבואר דאם היו נוטלים שכר היה אסור. וכתב הרא"ש [וכן נראה ברש"י כאן] דמייירי במלאכה המותרת במועד משום צורך המועד דאלי"כ אף בחינם אסור, אלא דהכא שמעינן דאסור ליטול שכר עבור המלאכה אלא דקמ"ל דמה שמרויחים שאוכלים עמו לא חשיב שכר. והוסיף הרא"ש שכ"מ בגמ' להלן י"ט כותב אדם תפילין לעצמו ולאחרים בטובה והיינו בחינם ולא בשכר, וכדברי רש"י שם וכ"כ בשיטה שם. וכ"כ המרדכי, וכן מסקנת הריטב"א בשם רבינו ידידיה [עיי"ש דשרי משום דאינם נוטלים שכר אלא מנכין בחובן]. וכ"כ בחי' הר"ן. וכן נקט השו"ע סי' תקמ"ב ס"א להלכה.

אמנם הריטב"א הביא ד"מ דמייירי בפועלים נכרים שעושין מלאכה בקבלנות שלא לצורך המועד והנידון משום איסור מלאכה בקיבולת ע"י בסוגיא שם, וקמ"ל דהכא שרי משום שמנכין השכר בחובן, אבל הריטב"א דחה פי' זה דא"כ הול"ל דשרי לריש גלותא, דלפועלים עצמם מאי נפ"מ דנכרים הם. ובנמוק"י פי' דהפועלים של ריש גלותא לא עשו מלאכה אלא שסייעו ביד הפועלים הנכרים שעשו בקבלנות שלא לצורך המועד. [ולפי"ז איכל"מ דבני ריש גלותא היו ישראלים ואעפ"כ מותר שלא עשו מלאכה, אבל הנמוק"י כתב דנכרים היו וצ"ע. ועי' בפמ"ג משב"ז תקמ"ב שהביא עוד פי' דמייירי בפועל ישראל שאין לו מה יאכל ובני ריש גלותא סייעו בעדו לזרז המלאכה ועי"ז ישתכר יותר וזו כוונת הגמ' **שרשו**]. אולם עדיין יש רא"י מהגמ' דף י"ט כדהוכיח הרא"ש דאסור לכתוב לאחרים בשכר וכ"כ הנמוק"י בדף י"ט. וכן הוכיח בביאורו"ל סו"ס תקמ"א. ובאמת גם לנמוק"י כאן שמעינן איסור ליטול שכר כדמשמע דאם היו עושין כן בשכר אסור, וזהו שכתב שם דשכירות חשיב מלאכה, אלא דמגמ' דידן אין רא"י דאפי' במלאכה המותרת אסור, ועי"ע להלן.

ב. בנו"ב מהדו"ת ק"ד כתב דהא דאסרינן ליטול שכר מייירי שלא לצורך המועד וכשאין מלאכה ממש, אבל במלאכה לצורך המועד שהמלאכה מותרת מותר ליטול שכר. עיי"ש שנסתייע מהש"ג בשם הריא"ז [ועי' להלן בדברי הכל בו]. וכתב שגם השו"ע ס"ל הכי והא דאסר במלאכות המותרות כוונתו שאינם מלאכות ממש. והביאורו"ל תמה דהרי מקור השו"ע הוא מהרא"ש דמייירי אף במלאכה כהא דתיקון הספסלים ועי"כ דההיתר משום צורך המועד ואפי"ה אסור ליטול שכר. אמנם לפי הנמוק"י יש לקיים דברי הנו"ב וכנ"ל דגם לדבריו משמע דיש לאסור משום נטילת השכר אלא דלא מייירי במלאכה המותרת במועד. [ומ"מ הנמוק"י עצמו ס"ל שגם במלאכה המותרת אסור כדהביא בכתיבה וכמבואר בשו"ע. וזו קושיית הביאורו"ל]. ועכ"פ בדעת השו"ע נקט המ"ב דלא כהנו"ב.

ג. כתב הריטב"א דכל האיסור דוקא כשיכול לעשות המלאכה אצל אחרים [כלומר בחינם או אצל עכו"ם בשכר], אבל אם אין מי שיעשה בחינם מותר לעשות בשכר. ויל"פ שאם יכול למצוא בחינם בזה מוגדר שעשייתו עבור השכר אבל כשאין מוצא בחינם גם כשנוטל שכר חשיב עיקר העשיה לצורך המועד או הדבר האבד. [ומה"ט בדבי ריש גלותא שלא נטלו שכר אע"פ שהרויחו שאכלו עמם מ"מ אין זה נחשב מלאכה עבור שכר אלא שיש לו ריוח בזה ודו"ק]. וכעיי"ז עי' בחי' הר"ן דלא אסרו אלא כשאינו צריך לספסלים אלא להרווחה, ועי' בסמוך. ועי' ביאורו"ל שסמך על הריטב"א בצירוף התירים אחרים.

ד. הב"י סו"ס תקמ"א הביא מהכל בו סי' ס' דמותר לתפור להדיוט כדרכו לצורך המועד **ואפי' בשכר**, וכ"כ בשלטי גבורים בשם הריא"ז. והב"י כתב דטעות הוא דהא אסרינן לעשות בשכר אף לצורך המועד. אמנם כתבו האחרונים דלפי' שהביא הריטב"א וכן לנמוק"י אין רא"י מסוגיין. אולם הביאורו"ל שם הביא מהברכי יוסף שדחה תי' זה דמ"מ יש רא"י לזה מהא דכתיבה מותרת רק לעצמו או לאחרים בטובה אבל לא בשכר וכדמוכח בנמוק"י גופיה דנקט לאיסור אף דלפירושו בסוגיין אין רא"י. ועי' מש"כ לעיל.

ובנה"ש סי' תקמ"ב עמד בזה ודחה דהתם הוא לצורך אחר המועד דס"ל דחוה"מ לאו זמן תפילין הוא [אלא שמותר לכתוב משום מצות תפילין] ומשו"ה אסור ליטול שכר. ובא"ר כתב דבגד שהוא צורך יו"ט עדיף וגם דהתם בתפילין הוא מעשה אומן וצ"ב מאי נפ"מ דמ"מ הרי המלאכה מותרת משום צורך מצוה ואעפ"כ אסור ליטול שכר ע"ז וה"נ במעשה הדיוט לצורך המועד, וכ"ה בביאורו"ל ועי"ע

שם⁵⁰. והב"ח פי' דהכל בו מיירי בפועל שאין לו מה יאכל. אך תמהו האחרונים דא"כ אף לאומן מותר לתפור כדרכו ולא רק להדיוט. ובדרכי משה סי' תקמ"ב פי' דמיירי בדבר האבד וכ"כ הט"ז, וזם בזה תמהו האחרונים דא"כ אף לאומן כדרכו מותר דקי"ל כר"י שאייצ שינוי. [ועי' בשעה"צ סי' תקמ"ב דהפמ"ג פי' דס"ל להט"ז שגם בדבר האבד צריך שינוי, עיי"ש שתמה ע"ז. וצ"ע].

עוד תי' בא"ר ובנה"ש דהכא מיירי באפשר בלא המלאכה ותיקון הספסלים מיירי דיש לו עוד ספסלים, אבל כשמוכר למלאכה אין חייב לעשות בעצמו. וזה כעין דברי הריטב"א וכ"כ הקר"א. ועיי"ש בסי' תקמ"א שהוכיח שמותר לצורך המועד אף בשכר, מהא דשרי רבא לאמי תנוראה שהוא אומן לגדול תנור ומסתמא נטל שכר, וכן התירו חטיטת בורות ובפשוטו צריך לזה פועלים בשכר.

בטעם האיסור ליטול שכר

ה. בטעם האיסור ליטול שכר כתב הרא"ש משום עובדא דחול ומשמע דעצם הפעולה בשכר אסור, וכ"כ המרדכי. ולפי"ז משמע דאף אם אין עושה מלאכה אסור. אולם רש"י בסוגיין כתב בהא דשרינן הכא כשאין נוטלים שכר אלא שנותנים להם לאכול עמהם **ולא חשיב מלאכה** ומשמע דכשנוטל שכר חשיב מלאכה, אבל בלא מלאכה אין איסור ליטול שכר. ומש"כ דבלא שכר לא חשיב מלאכה יל"פ דכיון שעושה לצורך המועד אינה מלאכה ומשא"כ כשעושה בשכר נחשב עיקר המלאכה עבור השכר ולא לצורך המועד⁵¹. ובקר"א נראה דמפרש דאין כוונת רש"י משום המלאכה אלא שנטילת השכר משוי לה מלאכה ולפי"ז משמע דאפי' בלא מלאכה אסור [ונמצא לדינא כהרא"ש מטעם אחר], וזה כעין משנ"ת בנמוק"י ובנו"ב. [אמנם לדברי הנו"ב במלאכה לצורך המועד קיל טפי משום צורך המועד ומותר ליטול שכר ודווקא כשאין זה צורך המועד אלא שהתירו כשאינה מלאכה אסור בשכר, ואמנם זה דלא כפרש"י דהכא הוי לצורך המועד ואעפ"כ אסור וצ"ע].

⁵⁰ וצ"ל דהיכי דשרי אף במעשה אומן הוי מלאכה המותרת משא"כ כשלא הותר אלא מעשה הדיוט או אומן בשינוי ההיתר הוא משום השינוי אבל המלאכה אסורה, ולכך אסור ליטול עליה שכר. ועי' להלן בדברי הט"ז סוף סי' תקמ"א.

⁵¹ ויש להוסיף עפ"י דברי רש"י עה"ת דממלאכת עבודה יליף להתיר דבר האבד שאינו מלאכת עבודה, וה"נ איכל"מ בצורך המועד דאינה מלאכת עבודה אלא מלאכת המועד וכשעושה בשכר נחשב מלאכת עבודה.

נטילת שכר [ב]

ו. לעיל הובא פי' הנמוק"י דהכא מיירי שהפועלים של ריש גלותא היו נכרים והם עצמם לא עשו מלאכה אלא שסייעו לפועלים כדי למחר מלאכתם. והנה עיי' שכתב שעל ידם נתרבה שכר הפועלים [שהספיקו לעשות יותר מלאכה] ואעפ"כ הותר להם משום שהם לא קיבלו שכר אלא ריוח בעלמא. וכן הדגיש רי"ו דאע"ג שעל ידם נתרבה שכר הפועלים מותר כיון שהם לא קיבלו שכר. ומשמע דאם היו נוטלים שכר על זה היה אסור משום שנתרבה השכר של הפועלים, וצ"ב דלכאורה האיסור משום שהם עושים פעולה בשכר [אף שאינה מלאכה], ומאי נפ"מ במה שעל ידם נתרבה השכר של הפועלים העושים במלאכה, שהרי להם מותר לעשות מלאכה משום דהם קבלנים או מטעם אחר. וצ"ל דאין האיסור בנטילת השכר אלא במלאכה שנעשית לשם שכר וכעין מש"כ הקר"א דע"י השכר הוי מלאכה חשובה, ועדיין צע"ג.

ז. בחי' הר"ן הקשה אמאי אסור לפועל לעשות בשכר הרי בעה"ב צריך למלאכה, ומי"ש ממו"מ שאם הלוקח צריך למקח מותר המוכר למכור לו, וכן להיפך אם המוכר צריך למעות מותר לקנות ממנו. עיי' שכתב בתי' א' דמיירי שלא היו צריכין לספסלים כ"כ אלא להרווחה. וזה כעין הריטב"א דכשא"א בלא זה מותר ליקח פועל בשכר, אך צ"ב תי' דמ"מ כיון שמותר לו וחשיב צורך המועד, ממילא יהא מותר לפועל⁵². ועיי' שם בתי' ב' צ"ב.

שכר בדבר האבד [ובדברי הגר"א]

ח. כתב הרמ"א סי' תקמ"ב בדבר האבד מותר לפועל ליטול שכר. ועיי' בדרכי משה שפי' כן דברי הכל בו דמיירי בדבר האבד וכ"כ הט"ז, אלא שתמחו על זה דאי מיירי בדבר האבד אמאי כתב הכל בו דשרי בהדיט כדרכו הא אף לאומן מותר. והובא לעיל. ועיי' בסמוך מש"כ הפמ"ג.

ויל"ב מי"ש דבר האבד מצורך המועד. ואפשר דצורך המועד מתיר רק משום דלא חשיב מלאכת חוה"מ כיון שמטרתו לצורך המועד ובזה תלוי בכוונה, אבל דבר האבד דין דחוייה היא ולכן אף דחשיב מלאכה מותר דצורך חשוב דוחה איסור מלאכת חוה"מ. ולכן גם בשכר מותר דלא איכפ"ל דהוי מלאכה. אמנם זהו רק לטעם הריטב"א דלא חשיב צורך המועד אבל לטעם הרא"ש משום עובדא דחול צ"ל דדבר האבד הקילו טפי והתירו גם איסור עובדא דחול לצורך דבר האבד. שו"ר בס' שבילי דוד כללי חוה"מ ז' דלגבי דבר האבד כחול שוויוהו רבנן ולא איכפ"ל בעובדא דחול משא"כ לצורך המועד לאו כחול הוא.

אולם בעיקר הדין עיי' בריטב"א שמבואר שאף בדבר האבד אסור ליטול שכר, אלא שלשיטתו כ"ז כשאפשר לעשות בחינם וכנ"ל. וכבר עמד בזה בבאור"ל ד"ה ודבר האבד, וציין גם לרי"ו שאסר אף בדבר האבד.

בביהגר"א הוכיח כהרמ"א מהא דמותר ליתן מלאכתו לפועל אין לו מה יאכל אף שהמלאכה אינה לצורך המועד והתירו לבעה"ב בשביל הפועל והי"נ פועל עושה בשביל בעה"ב. ולכאורה כוונתו דמה שהותר לצרכו הותר לאחרים עבורו וכקושיית הר"ן, אך א"כ אמאי לא הוכיח ממה שמותר בחינם⁵³. ועיי' דר"ל דמה שהותר לו מותר לאחרים בשכר, ומאי ראי' שהרי לעצמו נמי לא הותר אלא משום דאינו נוטל שכר אבל כשנוטל שכר הרי זה סיבה בפ"ע לאיסור משום עובדא דחול או מטעם אחר. ובעינן הוכחה דבדבר האבד לא חשו לאיסור זה. גם צ"ב דה"נ נימא בצורך המועד דמותר לפועל בשביל בעה"ב.

ואפשר דהוכחת הגר"א היא משום שגם בפועל שאין לו מה יאכל ההיתר משום דחשיב כדבר האבד כלפי הפועל [עיי' שכתב בנמוק"י] וחזינן דמותר לצורך הפועל אף שבעה"ב אינו עושה לצורך דבר האבד אלא עבור הריוח של המלאכה מ"מ מותר דאיי"צ כוונה למניעת ההפסד. [ולפי"ז סובר הגר"א דהאיסור משום דחשיב שלא צורך המועד ובדבר האבד אף בלא כוונה מותר] ויש עוד להאריך בזה.

ט. עוד הוכיח הגר"א מאבל שאחרים עושין בשבילו והיינו משום דאצלו הוא דבר האבד ומסתמא הם עושים בשכר. ובקר"א תמה דאיסור ליטול שכר הוא משום הפועל וא"כ התם הרי הפועל אינו אבל ומהיכי תיתי לאסור עליו ליטול שכר. ומשמע דס"ל להגר"א

⁵² וכנראה דאין קושייתו דהמלאכה מותרת לגמרי וממילא מותר גם לפועל ליטול שכר אלא דצורך המועד דוחה את איסור המלאכה, אלא דקשיא ליה דהי"נ במו"מ איכא איסור פרקמטיא ואפי"ה התירו גם למוכר לצורך הלוקח אע"פ שכוונתו לשכר, ולזה תי' דלא התירו איסור זה אלא כשא"א בלא זה משא"כ להרווחה, ועצ"ע.

⁵³ שו"ר דכדרי הגר"א איתא בב"י סו"ס תקל"ז מרי"ו בשם הראב"ד דלפועל מותר עבור בעה"ב כשם שלבעה"ב מותר עבור הפועל שאין לו מה יאכל ומשמע דהוכיח גם על בחינם, אולם בביהגר"א ל"מ הכי. וצ"ע.

דהאיסור גם מחמת הבעלים השוכר את הפועל ומשום המלאכה עצמה שנעשית עבור שכן, וכן משמע בנמוק"י דאף כשהפועלים נכרים אסור מחמת הבעלים והיינו כדכתב בדף י"ט דהשכירות כמלאכה.

בדברי הט"ז

י. בדברי הכל בו דמותר להדיט כדרכו לצורך המועד אף בשכר ע"י ט"ז סו"ס תקמ"א שהקשה דהרי השו"ע כתב בסי' תקמ"ב דמלאכות המותרות מותר בחינם לאחרים וא"כ משמע דדוקא מלאכות המותרות כדרכם מותר בחינם, כלומר לאחרים בחינם [כדביאר הפמ"ג תקמ"ב א'] אך תמחו האחרונים דגם להדיט כדרכו חשיב מלאכות המותרות, ועי' פמ"ג סי' תקמ"ב א' דכוונת הט"ז דדוקא אם מותר אף באומן כדרכו חשיב מלאכה המותרת אבל אם מותר רק בשינוי לא חשיב מלאכה המותרת, והא דשרינן בסוגיין כשאין נוטלים שכר היינו באוכ"נ דתיקון השולחנות לצורך האכילה חשיב כאוכ"נ⁵⁴.

וביאר הדברים צ"ל דהיכי דשרי כדרכו ע"כ שהמלאכה לא נחשבת מלאכת המועד ובה הוא דשרי אף לאחרים עבורו דלא חשיב מלאכת איסור כלל [ומ"מ בשכר אסור דהשכר עצמו הוא סיבה לאסור] אבל היכי דשרי רק בשינוי ע"כ שהמלאכה בעצמותה אסורה אלא דבשינוי הקילו וסובר הט"ז שבכה"ג לא התירו לאחרים אף בחינם. אמנם האחרונים לא ס"ל חידוש זה.

והט"ז הכריח מזה כהרמ"א דהכל בו מיירי בצורך המועד שמותר אף כדרכו וכגון שנקרע הבגד לגמרי ואין לו מה ללבוש וחשיב כדבר האבד. ובה התיר הכל בו בשכר כמש"כ הרמ"א, אולם קשה כנ"ל שהרי הכל בו כתב דמותר רק להדיט כדרכו, ואי בדבר האבד הרי אף האומן מותר כדרכו. ותי' הפמ"ג שם דס"ל לט"ז דאף שבחינם מותר אף כדרכו מ"מ בשכר לא הותר אלא בשינוי. וצ"ע דכיון שדבר האבד מתיר ליטול שכר אמאי מותר רק בשינוי. וכנראה דצ"ל דהא דשרי ליטול שכר הוא קולא ולא התירו אלא בשינוי. [ועי' שעה"צ ז' שלחלכה ודאי נקטינן דלא כהט"ז].

אוכל נפש

י"א. עי' ביאור"ל ד"ה אפילו שבאוכל נפש מותר לעשות בשכר והכריח כן דאל"כ כל ההתירים לאוכ"נ יהא צריך לעשות בעצמו וזו לא שמענו. וצ"ע דה"נ נימא בשאר מלאכות המותרות לצורך המועד. ובאמת האחרונים כתבו כן דמה"ט מותר ליטול שכר במלאכות המותרות. אך למאי דק"ל שאסור ה"נ נימא באוכ"נ. אמנם לדברי הפמ"ג בדעת הט"ז דתיקון השלחנות דמותר בחינם הוא משום דחשיב כאוכ"נ מבואר דבשכר אסור אף דחשיב אוכ"נ, ובלא"ה הביא הביאור"ל כן מהפמ"ג דהתיר באוכ"נ רק לצורך מצוה.

ועיקר הסברה להתיר באוכ"נ עי' שם בביאור"ל שצידד דדמי לדבר האבד, ולדבריו שם דנקט כטעם הרא"ש משום עובדא דחול צ"ל דאוכ"נ נמי הקילו בו להתיר איסור עובדא דחול. אמנם להנ"ל בריטב"א דבעינן כוונה לצורך המועד ה"נ נימא באוכ"נ. וצ"ל דאף דאוכ"נ הותרה הוא מ"מ גם כשא"א להתיר מצד המלאכה מ"מ דוחה את איסור מלאכה דומיא דדבר האבד דאף אי חשיב מלאכה האסורה מ"מ צורך האוכ"נ דוחה את האיסור. [נעוד אפשר דבאוכ"נ אף שאינו עושה לצורך האוכ"נ חשיב אוכ"נ כדמצינו ביו"ט דאמרין הואיל].

לצורך מצוה ולצורך רבים

י"ב. עי' בגמ' לעיל ו' ע"א דמקשה אמאי יוצאין על הכלאים, ומפרשינן משום דמוזלי גבן. ובנמוק"י פי' דאין הקושיא משום איסור דהא ליכא מלאכה [כנראה משום דאיי"צ לגופה או משום מקלקל] ולא טירחה, אלא קושית הגמ' אמאי הוצרכו לצאת דווקא בחוה"מ. אמנם יש מפרשים כוונת הגמ' משום איסור מלאכה ועי' אמרו משום דמוזלי גבן.

ובתוס' שם הקשו איך מותר לשכור פועלים ותי' משום צורך מצוה התירו. והט"ז סי' תקמ"ד פי' קושייתם איך התירו המלאכה, ועי' תי' משום צורך מצוה, [אך זה דלא כמשמעות הגמ' דהיתר המלאכה הוא משום דמוזלי גבן] ובמחה"ש חולק דהיתר למלאכה הוא משום צרכי רבים אלא קושייתם משום איסור נטילת שכר דצרכי רבים אף שהתירו מ"מ אסור ליטול שכר, ועי' ביאור"ל שם, אולם הפמ"ג התיר גם צרכי רבים נטילת שכר, משום דדמי לצורך מצוה. ויל"ע מהא דכותב תפילין אסור על דעת למכור ומשום דנוטל שכר

⁵⁴ אמנם זה דלא כהביאור"ל שצידד דלאוכ"נ מותר אף ליטול שכר. עי' בסמוך.

והרי זה צורך מצוה. ובקושי התוסי' אי סברי כהנמוק"י נמצא דאף אם אין איסור מלאכה איכא איסור ליטול שער, [וכעין מש"כ הנו"ב⁵⁵]. ובפשטות זה כהרא"ש דטעמא משום עובדא דחול, ולכן אף בלא מלאכה אסור.

מחלוקת ר' יהודה ור' יוסי בדבר האבד דף י"א ע"ב - י"ב ע"א - ומשנה דף ו' ע"ב וגמ' שם

א. במשנה ריש פ"ב מי שהפך את זיתיו ר' יהודה אומר טוען קורה ראשונה ור"י אומר גומר כדרכו. וביאור מחלוקתם מצינו כמה פ"י. **א.** לדעת ר' יוסי שמתיר לגמור משום דאיכא הפסד מועט ולפ"י ר' יהודה אוסר דס"ל דהפסד מועט לא חשיב דבר האבד. וכ"ה בירושלמי, אמנם הירושלמי מקשה דלהלן בברייתא לענין אבל מתיר ר' יהודה לזרוע שדה כדי לאשוויי אפלא חרפא, ולכך מסיק בירושלמי דטעמיה משום דחייש להערמה דיכוון מלאכתו למועד ויאמר שזה דבר האבד משא"כ באבל ע"י"ש. וכן כתב הרמב"ן בתוה"א [הובא כאן]. **ב.** בתורא"ש כתב כנ"ל דר"י מתיר לגמור משום הפסד מועט אולם בטעמא דר' יהודה פ"י משום דמצריך שינוי כדאיתא בגמ' בע"א דר' יהודה ס"ל דבעינן שינוי, והא גופא שאינו גומר חשיב שינוי. ומשמע דר"י מודה דהפסד מועט נמי חשיב דבר האבד וצ"ע איך מפרש כן בדברי הירושלמי. **ג.** רש"י בכת"י כתב דטעמא דר' יהודה דאסור לגמור משום דליכא הפסד וכן משמע בחי' הר"ן. ובתורא"ש הקשה ע"ז דא"כ אמאי ר' יוסי מתיר לגמור, וצ"ל כמש"כ בשיטה לר"י"מ דר"י ס"ל דכיון שהתחיל בהיתר מותר לגמור, וכ"כ ר"י מלוניל ור"י הובא בדרכ"מ סי' תקל"ז. ובגליון הרעק"א סי' תקל"ח פ"י כן גם בדעת השו"ע⁵⁶. ד. בשיטה שם נראה דגם ר' יהודה מודה דכיון שהתחיל בהיתר מותר לגמור אלא שצריך שינוי.

ב. ובגמ' לעיל ע"א מבואר דפליגי אי בעינן שינוי ולפ"י הרמב"ן דטעמא דר' יהודה משום דהפסד מועט לא חשיב דבר האבד וכן לפ"י רש"י כת"י דליכא הפסד, צ"ב מנלן דר' יהודה מצריך שינוי. ועי' קר"א שהכריח מזה דהבבלי פליג על הירושלמי. אמנם עי' ריטב"א שתי' דילפינן לה מהא דאמר ר' יוסי גומר כדרכו דמשמע דר' יהודה לא שרי כדרכו, וכ"כ המאירי, ולפ"י פליגי בתרתי.

ולהלן י"ב ע"א נחלקו ביין אי שרי לגוף ואמרו בגמ' דצריכי ב' הפלוגות משום דהתם ליכא פסידא כ"כ משא"כ הכא, ומשמע דקמ"ל דלר' יוסי מותר משום דחשיב הפסד וכ"מ שם להלן בדין שיכר אבל לא משום דמותר לגמור אף בלא הפסד, וצ"ע לראשונים הנ"ל. ואולי התם הצריכותא מפלוגתא השניה בדין שינוי דטעמא דר' יהודה התם הוא משום שינוי וכ"מ מרש"י דעושה למודים דרך עראי, אך סתמת הגמ' צ"ע. ועי' חי' הר"ן ותורא"ש שם. וצ"ע⁵⁷.

ג. בריטב"א כתב דטעמא דר' יהודה דאוסר לגמור משום דליכא אלא הפסד מועט ואח"כ כתב דר"י אוסר לגמור משום דבעינן שינוי ולכאורה הוא פ"י אחר. אמנם ע"י"ש שכתב דלהכי לא שרי לגמור דא"א בלא שינוי ואנן בעינן שינוי, ומשמע דלא כהתורא"ש דהא גופא שאינו גומר הוי שינוי אלא דכיון שצריך שינוי ואם יגמור אין יכול לשנות להכי לא יגמור. ולפ"י בקורה ראשונה ליכא שינוי ואעפ"כ מותר, וי"ל דרק בהפסד מועט בעינן שינוי אבל בהפסד מרובה אי"צ שינוי. אולם העירו מהריטב"א דף י"ג דהקשה אמאי לא התירו לבנות ב"ד משום דמצינו היתר במועד, ותי' דקיימא כר' יהודה דצריך שינוי. ולפ"י משמע דאף בהפסד מרובה בעינן שינוי. ואפשר דכוונת הריטב"א דבקורה ראשונה מיירי בשינוי [וכצ"ל לפי ב' בריטב"א והמאירי דמהא דאמר ר"י גומר כדרכו משמע דלר' יהודה צריך שינוי] אלא דלגמור אסור דלא משכח"ל שינוי. וע"ע להלן בדין כותל חצר שנפל.

⁵⁵ והנה במ"ב ביאר דברי השו"ע דמלאכות המותרות אסור ליטול שער היינו במלאכות גמורות או בטירחה דמותר בצורך המועד וצ"י בשעה"צ לנו"ב ומשמע דגם לדעת הנוב"י שאסר ליטול שער אף בלא מלאכה הוא משום דאיכא טירחה. אך צ"ע דיסוד הנו"ב דלצורך המועד דהמלאכה מותרת מותר גם ליטול שער, וא"כ היכי דאיכא טירחה ומותר לצורך המועד לדברי הנו"ב הרי גם בשכר מותר וע"כ הנו"ב מיירי דאין בזה איסור טירחה ומותר אף שלא לצורך המועד ובוה אסרו בשכר.

⁵⁶ ראיתי להעיר דהרמ"א סי' תקל"ז ס"א הביא מהכל בו דהיכי דאפשר למעט בטירחה ימעט, ולפ"י כ"ש שלא יגמור. אולם איכל"מ דכיון שמתחילה היה בהיתר לא חשיב שעושה עוד איסור. וצ"ע.

⁵⁷ ובאמת קצ"ע דהריטב"א כתב דהרא"י דפליגי בדין שינוי הוא מלשון המשנה והול"ל דיליף לה מהתם ואולי יש לפרש דס"ל דליכא הפסד כלל והא דשרי לעשות לימודים משום דאין זה מלאכה כלל. וצ"ע.

ד. יש להקשות לר' יהודה דמצריך שינוי אמאי מותר במשנה דף ב' להשקות בית השלחין כדרכו ומוקמין התם כר"י. ואי נימא דלא הצריכו שינוי אלא באפשר בשינוי א"ש. אולם לתורא"ש שאם לא יגמור איכא הפסד קצת ואפי"ה אסור משום דבעינן שינוי הדק"ל ואולי זה רק בהפסד מועט אבל בהפסד מרובה הא דבעינן שינוי הוא רק בליכא פסידא אם לא ישנה וצ"ע.

ועי' תורי"ד שהקשה להיפך לר"י דאינו מצריך שינוי אמאי אסור להשקות ממי קילון. וצ"ב דהא התם משום טירחה יתירה ועי' היטב שם דנראה דהיינו הך וצ"ע.

לאשווי אפלא חרפא

ה. למבואר בירושלמי משמע דלדידן דקי"ל כר"י דאף הפסד מועט חשיב דבר האבד ודאי דשרי לאשוויי אפלא חרפא וכ"כ הרמב"ן הנ"ל. אולם הר"י פסק דלאשוויי אפלא חרפא לא חשיב דבר האבד ואסור. וצ"ל דס"ל דזה חשיב הרווחה ולא הפסד מועט וא"כ אף לר' יוסי אסור. [ואמנם לר' יהודה ע"כ צ"ל דחשיב הפסד דליכא למימר דחשיב הרווחה שהרי במשנה דף ב' אסרינן להשקות בית הבעל משום דליכא אלא הרווחה ומוקמין כר"י].

צדין את האישות [ודין הפסד מועט לר"י]

ו. במשנה לעיל דף ו' ע"ב פליגי אם מותר לצוד את האישות כדרכו דת"ק מתיר אף בשדה בית הבעל כדרכו, וחכמים מתירים רק בשדה אילן דאיכא פסידא רבה אבל בשדה בית הבעל אסור כדרכו והיינו משום דהוי הפסד מועט ולגירסת הגמ' משמע דחכמים היינו ר' יהודה. ולפי"ז מבואר דאף לרבי יהודה מותר מלאכה משום הפסד פורתא אלא דס"ל דצריך שינוי ובשדה האילן דאיכא הפסד מרובה מותר אף בלא שינוי. וזה דלא כב' הפי' דר"י אסור או משום דהפסד מועט אינו דבר האבד או משום דמצריך שינוי אף בהפסד גמור. ויש שתי' דהיכי דא"א בשינוי מודה ר"י דמותר כדרכו בהפסד מרובה, והכא יכול לשנות. [ולפי"ז ר' יוסי מתיר אף כשיכול לשנות וזה דלא כפי' הרמב"ם בגמ' להלן י"ב ע"ב דהיכי דאפשר בשינוי מודה ר"י וכ"כ בחי' הר"ן שם. וצ"ת]. אמנם לדברי הריטב"א הנ"ל א"ש דהא דבעי ר' יהודה שינוי הוא רק בגמר מלאכה דליכא הפסד מרובה אבל בהפסד גמור אי"צ שינוי.

אמנם הרמב"ם פ"ח ה"ה פסק להלכה כחכמים דבשדה בית הבעל מותר בשינוי, ועי"ש בכ"מ דגורס במשנה חכמים ולא ר"י, וע"כ דס"ל דמתני' אף למאי דקי"ל כר' יוסי דא"צ שינוי. ולפי"ז מבואר דר' יוסי מודה בהפסד מועט שצריך שינוי. ועי' תוס' דף י' א' או שמה אין כל דבר האבד מותר בלא שינוי.

ועי' בגמ' דף י"ב ע"א בדין תיקון חבית של שיכר דס"ד דאף לר' יוסי אסור דשאני מיין דאיכא פסידא רבה קמ"ל דבשיכר נמי איכא פסידא. ויל"פ דקמ"ל דאף בהפסד מועט מותר בלא שינוי וכן הביאו בשם רבי נטרונאי גאון סי' קס"ד, אמנם הר"ח שם פי' דאיכא פסידא טובא ומשמע דבהפסד מועט אסור אף לר"י עכ"פ בלא שינוי וכנ"ל לדעת הרמב"ם.

ועוד שם פליגי אי זופתין חביתא או זופתין כוזתא, ולמ"ד דאין זופתין כוזתא משום דליכא הפסד מרובה ומ"מ קי"ל דזופתין כוזתא ומשמע דאף כדרכו מותר. ועי' להלן.

מקרינ את הפירצה

ז. עוד שם ומקרינ את הפירצה, ופי' בגמ' דדוקא מקרינ אבל אין בונין כדרכו, ועי"ש בגמ' דמיירי בכותל גינה ופרש"י דליכא הפסד כ"כ ומותר רק בשינוי, אבל בכותל חצר דיש לחוש לגנבים מותר כדרכו. ולראשונים דר' יהודה אסור בהפסד מועט לגמרי ובהפסד מרובה נמי צריך שינוי, לכאורה צ"ל דקאי כר' יוסי ומודה בהפסד מועט שצריך שינוי, וזה א"ש לרמב"ם דאף ר' יוסי מודה בהפסד מועט שצריך שינוי. וכ"כ הפמ"ג סי' תק"מ א"א ז'. ולפי"ז הא דמתיר ר"י הכא לגמור בלא שינוי, צ"ל כר"י דכיון שהתחיל בהיתר מותר לגמור אף בלא שינוי אבל בעלמא בהפסד מועט צריך שינוי אף לר' יוסי.

אולם לדברי הריטב"א ותורא"ש דטעמא דר' יוסי משום דהפסד מועט חשיב דבר האבד ומותר אף בלא שינוי, לכאורה צ"ל שגם דין זה דמקרינ את הפירצה ולא בונין הוא רק לדעת ר' יהודה אבל ר"י מתיר אף בכותל גינה בלא שינוי. אך בריטב"א שם משמע איפכא

שנסתפק אם הא דשרי בכותל חצר כדרכו קאי גם לר' יהודה ומבואר דכר' יוסי ודאי אתיא וא"כ משמע דבהפסד מועט אף לדידיה אסור כדרכו וצריך שינוי. וצ"ע מ"ש מהא דגומר כדרכו.

אמנם עי' ברא"ש פ"ב סי' ד' בשם הראב"ד שהביא דברים האסורים משום טירחה יתירה וכלל בתו"ד בנין פירצה דאסור כדרכו, וכ"מ בתוה"א לרמב"ן [נדפס בדף י"א ע"ב] דלאבל מותר ע"י אחרים אף בטירחא יתירה, ולכן **בונה את הפירצה כדרכו**. ולפ"ז אין הטעם משום שינוי. והא דשרי בכותל חצר טירחה יתירה צ"ל דבהפסד גדול מאוד מותר אף טירחה יתירה כהראב"ד דמשערין ההפסד כנגד הטירחא, וכ"כ הפמ"ג שם. ובנמוק"י כתב דכותל גינה אין צריך לו אלא רק לצניעותא ואי"צ יותר מהוצא ודפנא, ולפ"ז ההיתר משום צורך המועד ומשו"ה צריך שינוי ועוד דכיון שלבנות כדרכו אינו צורך המועד אסור ועי' בשיטה, [ועי' לבו"ש סי' תק"מ], וכ"כ בקר"א דף י"ב ע"א.

ועיקר ספק הריטב"א אי גם לר' יהודה מותר כותל חצר כדרכו, משמע דמספק"ל אם בהפסד מרובה מודה ר' יהודה דאי"צ שינוי. ועי' מש"כ לעיל מהריטב"א דף י"ג וצ"ע. ועוד ילי"ע מהגמ' לעיל ע"א בהא דמתקנין את המנעול ואמרינן דלר' יהודה בעינן שינוי, ולכאורה הוא ככותל חצר שנפל דחשיב הפסד מרובה. וי"ל.

זופתין כוזא וחביתא

אמר שמואל זופתין כוזא ואין זופתין חביתא ורב דימי אמר זופתין חביתא ואין זופתין כוזא מר חייש לפסידא ומר חייש לטירחא. והראשונים הביאו מהראב"ד שהקשה איך התירו חביתא הרי טירחה יתירה לא התירו בדבר האבד. ותי' דשקלו הפסד כנגד הריח וכשהריח שקול כנגד הטירחא מותר. עי' נמוק"י ריש מכילתין. והריטב"א תי' דדוקא במחובר אסרו טירחה יתירה כיון שאין ברור שיהא הצלה מההפסד משא"כ בתלוש דודאי איכא הצלה מהפסד מותר אף בטירחא יתירה. וכן כתב החינוך מצי'

הרמב"ם פ"ח ה"ד פסק לקולא בתרווייהו. והקשה הריטב"א אמאי פסק בשניהם להקל עי"ש. ותי' דהרמב"ם יליף דזופתין חביתא מהא דשרינן לגוף חבית של שיכר והא דזופתין כוזתא הוא מדשרי רבא [לעיל דף י' ע"ב] פרקמטיא בדבר האבד אף דהוא הפסד מועט.

והב"י סי' תקל"ח כתב דפסק כתרומתו משום דמלאכת חוה"מ מדרבנן וספיקו לקולא. ועי' מ"א וביהגר"א שם שהקשו דבתרתי דסדרי לא אזלינן בספק לקולא. אולם בגנזי חיים [חבל יוסף] וכן באור גדול על המשניות תמהו על קושייתם דלכאורה שתי מחלוקות נפרדות הם ויתכן דשתיהן אמת דהפסד מועט מותר וגם טירחה מותרת. ואמאי הוי תרתי דסדרי. וצ"ע.

דף י"ב ע"ב

אין לו מה יאכל קוצר וכו'

גמ' אם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר ודש וזורה ובורר וטוחן. והנה בפשוטו ההיתר משום אוכ"י, וצ"ב דאף אם יש לו מה יאכל יהא מותר דומיא דאוכ"י ב"ט שמותר לבשל אף אם יש לו מה יאכל. ודוחק לומר דאתי לאפוקי שיש לו קמח אחר לאפות בו, אבל אם יש לו דבר אחר לאכול מותר⁵⁸.

ועי' ריטב"א דטחינה לחוד מותר אף להרווחה [וכדמשמע בסמוך בסוגיא דהערמה] אבל הכא לא הותר אלא למי שאין לו מה יאכל ובצמצום. ועי' מ"ב דגם ברמב"ם משמע דלא התירו הכא להרווחה מדכתב שקוצר **כדי צרכו** והיינו דאמרינן אין לו מה יאכל. אך צ"ב הטעם דמ"ש מכל אוכ"י.

והריטב"א ביאר משום דהכא איכא כמה מלאכות, וצ"ב. ואפשר דכיון שעושה כמה מלאכות הוי כמלאכת עבודה, ולפ"ז י"ל דאין ההיתר משום אוכ"י אלא משום צורך המועד, וזה רק למי שאין לו מה יאכל, ועוד י"ל דהוי צורך חשוב והוי כדין דבר האבד, ואמנם

⁵⁸ ואין לומר דהכא קיימינן לר' יוסי דאסר מחובר בדבר האבד ונימא דה"ה באוכ"י לא התירו לקצור מהמחובר אלא רק אם אין לו מה יאכל. דא"כ להלכה דק"ל בדבר האבד מותר אף במחובר ה"נ נימא באוכ"י, ובשו"ע והרמב"ם העתיקו הגמ' להלכה.

הרמב"ם פ"ח כתב דאם אין לו מה יאכל מותר אף שיכול לקנות מן השוק, י"ל כמש"כ בביאוריה"ל סי' תקמ"ב דניחא ליה טפי ואיכא שמחת יו"ט בדבר שלו. ועי' להלן בשם החזו"א.

אולם מדברי הרא"ש סי' י"ז משמע דהכא ההיתר משום אוכ"נ דכתב שם דבאין לו מה יאכל מותר אף במכוון מלאכתו במועד אף בדבר האבד אסור מכוון מלאכתו, וכ"מ ברי"ו נ"ד ח"ה דהכא אוכ"נ הוא, ולפי"ז הדק"ל אמאי בעינן אין לו מה יאכל. ואפשר דסברת הריטב"א היא רק לענין הרווחה. [ובמ"ב סי' תקל"ג משמע שדברי הריטב"א אינם מוסכמים עי"ש שהביא דברי הריטב"א בשם יש מן הפוסקים] וצ"ע..

ובגמ' אמרינן ובלבד שלא ידוש בפרות וס"ד דהיינו משום שינוי, אלא דמקשינן אי כר' יוסי אמאי לא ידוש בפרות דהא לר"י אי"צ שינוי, וקשה דהא ר"י מיירי בדבר האבד, ועוד דבאוכ"נ אף לר' יהודה מותר בלא שינוי. ומזה משמע דגם הכא ההיתר משום דבר האבד כנ"ל דצורך חשוב חשיב כדבר האבד. [ובחזו"א סי' קל"ה הקשה להיפך דמאי מקשינן לר' יוסי והרי הכא לא הוי דבה"א אלא צורך המועד ולכו"ע בעינן שינוי וצ"ב דהא אוכ"נ הוא, ולכאורה כוונתו כהריטב"א דהכא אין להתיר משום אוכ"נ כיון שהוא כמה מלאכות וס"ל דגם דבהו"א אינו אלא רק צורך המועד].

ולדברי הרא"ש הנ"ל לכאורה צ"ל דסברה הגמ' דאוכ"נ ודבר האבד כהדדי נינהו, ולפי"ז לר' יהודה גם באוכ"נ צריך שינוי, [אמנם באוכ"נ שהותר ביו"ט מותר אף בלא שינוי אלא הכא מיירי בדברים שלא הותרו ביו"ט]. אולם הקר"א הוכיח מהרא"ש שכתב דכיון דצורך אוכל הוא שרי אף במכוון מלאכתו במועד, דע"כ דהכא קיל טפי מאו"נ שהרי בדבר האבד אסור. ואפשר דקושית הגמ' דדבר האבד גרע מאוכ"נ ומקשינן בק"ו. ועי"ש בקר"א דשו"ט דאפשר דתלוי בפלוגתא דר"י ור"י אם דבר האבד מותר גם במחובר. עי"ש וכן בנשמ"א.

והנה בגמ' מסקינן דהא דלא ידוש בפרות אינו משום שינוי וכדפרש"י דהכא לאו שינוי הוא דכל יומא לאו בפרות דיישי. אלא דאסור משום דאוושא מילתא. אולם הרמב"ם פ"ז ה"ו כתב שכל דבר דאין בו הפסד צריך לשנות. ועי' בכ"מ ובב"י שביאר דאע"ג דבדבר האבד אי"צ שינוי אבל כשלא יפסד בשינוי צריך לשנות גם לר' יוסי. [מיהו צ"ב דבגמ' מבואר דהכא לאו שינוי הוא].

ובלח"מ פ"י דהכא כיון שאינו דבר האבד צריך שינוי וזו כוונת הר"מ דכיון שאין בו הפסד צריך לשנות. ולפי"ז מבואר דהיתר דאין לו מה יאכל חמיר שצריך לשנות ואע"ג דבאוכ"נ בעלמא אי"צ שינוי. וזה כעין החזו"א דהכא אינו כדין אוכ"נ אלא כצורך המועד, אלא שזה נסתר לכאורה מהגמ' דמשוה אותם עי"ש מש"כ בזה וצ"ע.

ולהלן דף י"ג מבואר דפועל שאין לו מה יאכל מותר לעשות כל מלאכה אף שאינה לצורך או"נ. עי' מ"ב סי' תקמ"ב סק"ו דאי"צ לעשות בשינוי וכמבואר בסי' תקל"ז סט"ו, והיינו דינא דסוגיין דהבעה"ב אין לו מה יאכל. ומבואר דה"נ אין זה היתר דאוכ"נ אלא היתר נוסף דאין לו מה יאכל. וכן עי"ש בביאוריה"ל שהביא מהשאלות דאף שיכול ללוות מותר לקצור ומזה למד לפועל שאין לו מה יאכל דמותר לעשות מלאכה ואי"צ ללוות. ומבואר דחדא דינא נינהו.

בס"ד אלול התשע"ו

כתיבה במועד

דף י"ח ע"ב - י"ט ע"א - טוש"ע סי' תקמ"ה

א. משנה ואלו כותבין במועד וכו' עי' תוס' דכל הני הוו דבר האבד וכן כתב הריטב"א והנמוק"י וכ"ה בראב"ד פ"ז הי"ב. ובשיטה הוסיף דאפי' היכי דליכא הפסד לא פלוג, ולכאורה זה רק אי מלאכות חוה"מ מדרבנן אבל לרש"י דאסור מדאורייתא בעינן שיהא דבר האבד ממש. ועי' מ"מ בשם רש"י [בריי"ף] דגיטין חשיב דבר האבד שרוצה לצאת בשיירא ואם לא יכתוב תשב עגונה, והמ"מ העיר דסתמא משמע דשרי בכל גווני, והב"י כתב דאפשר דכיון דיתכן עיגון לכך התירו כל גיטין. וצ"ע אי מהני סברא זו להתיר איסור דאורייתא.

ומש"כ תוס' דיש לחוש שמא ימות הנותן או העדים וכו' עי' ביאור"ל סי' תקל"ז שהוכיח מזה דספק דבר האבד עכ"פ בספק המצוי מותר, והכא מצוי הוא שאחד מהם ימות או ילך למה"י. ועצ"ע דהרי גם אם ימותו העדים ולא הנותן הרי יכול להודות אלא דחיישין שיכפור וכ"כ המ"ב ס"ק ל"ו ואמאי מצוי הוא.

אולם הרמב"ם שם כתב, כשם שדנין במועד כך כותבין אגרות שום ושאר מעשה ב"ד וכו' וכן כותבין גיטין וקידושין ומתנות **שכל אלו כצרכי רבים**, ומבואר דטעמא דמתני' משום דצרכי רבים הוא [ומשמע כוונתו גם על מעשה ב"ד וכ"ה בירושלמי, ועי' ב"י⁵⁹], וביאר הריב"ש סי' ש"צ בשם הר"ן [והו"ד בב"י שם] דאע"ג דצורך יחיד הם כיון שהוא דבר שהרבה יחידים צריכים לו חשיב צרכי רבים. ועי' ביהגר"א סי' תקמ"ד ס"ב כתב דאף למש"כ הרמ"א שם עפ"י הרשב"א דלא הותר לצורך רבים אלא בדאיכא צורך הגוף צ"ל דכתיבה דהנך דמתני' חשיבא צורך הגוף [אמנם בס"ת כתב שם דלא חשיב צורך הגוף]⁶⁰. ובדמש"א סק"ג הוכיח מהגמ' דף י"ג א' כתוס' דטעמא דמתני' משום דבר האבד, עיי"ש דמקשינן דלשתרי כתיבה לבלבד בע"פ כיון דכותבין גיטין וקידושין ומתריצין דמועד משום טירחה ובמקום פסידא שרו רבנן. וצ"ע לרמב"ם.

אם כתיבה דמתני' חשיב מעשה אומן

ב. לפי הראשונים דההיתר משום דבר האבד אף מעשה אומן מותר, אבל לרמב"ם דמשום צרכי רבים הוא בפשוטו הכא אין זה צורך המועד וא"כ רק מעשה הדיוט מותר [כדלעיל דף ה'] וכ"כ המ"א ס"ק י"ז ועי' בלבוש ס"ה. [ויל"ע לפי הרא"ש דטעם היתר צרכי רבים שלא לצורך המועד משום דהוא קדירה דבי שותפי, לכאורה זה לא שייך כאן וכדכתב המ"א סי' תקמ"ד לאסור מה"ט כשיש להם מנהיג ואמנם במ"ב משמע דהמ"א מייירי רק במכוון מלאכתו במועד וצ"ע].

אמנם התרוה"ד סי' פ"ה נקט בדעת הרמב"ם דסתם כתיבה היא מעשה אומן וגיטי נשים מותר משום דחשיב צורך המועד אבל שלא לצורך המועד אף דחשיב צרכי רבים אסור כיון שהוא מעשה אומן. וכן צידד הפמ"ג משב"ז ז' דההיתר משום צורך המועד ופי' משום שצריך היום לכתוב דווקא ועי' מ"ב ס"ק כ' וצ"ב. וברמב"ם משמע כהתרוה"ד דהכא חשיב מעשה אומן, דלא כתב דהוא מעשה הדיוט אלא באגרות של רשות או חשבוניות ומשמע דבמעשה ב"ד וגיטין וכדו' הוא מעשה אומן והיינו משום שדרך לדקדק בה [ועי' פמ"ג שם שרמזו לזה]. ובלבוש כתב דגיטין אף שצריך לדקדק בהם אין מדקדקין ביפוי הכתב אלא שיכתב בכשרות ולכן חשיב כמעשה הדיוט, אבל ברמב"ם ל"מ הכי⁶¹. ובס' חלקת בנימין הוכיח מביהגר"א הנ"ל שפי' דהכא הוי צורך הגוף דס"ל כתרוה"ד דאף מעשה אומן מותר דאי שרי רק מעשה הדיוט אי"צ צורך הגוף שהרי אף שלא לצורך המועד מותר לצורך רבים וכדמבואר ברשב"א דבמעשה הדיוט אי"צ צורך הגוף.

ובתרוה"ד שם למד ע"פ הנ"ל ברמב"ם דלפ"ז אסור לכתוב אגרת לשלוח למינוי רב או ש"צ שאין זה צורך המועד וכיון דמעשה אומן הוא אסור אף לצורך רבים. ועי' ב"י שתמה עליו דסתם כתיבה היא מעשה הדיוט, וכ"ה בביהגר"א ס"א דרק ספרים וכדו' שצריך לדקדק בהם חשיב מעשה אומן. [ונראה כוונתם דכתיבת אגרת אין מדקדקין בה אבל שטרות של ב"ד י"ל דחשיבי מעשה אומן כדמשמע ברמב"ם וכדמוכח בביהגר"א סי' תקמ"ד הנ"ל. מיהו קצ"ע בביהגר"א כאן שהביא את פי' הרמב"ם למתני' דחשיב צורך רבים ומשמע דר"ל דגם במתני' מותר מה"ט דחשיב מעשה הדיוט. וצ"ע] ובדמש"א תי' דהתרוה"ד סובר דאגרת ששלחין למינוי רב מדקדקין בה וכע"ז בפמ"ג א"א ב' דמה שהסופר כותב הוא מדקדק בה וחשיב מעשה אומן⁶².

⁵⁹ ואף שהרמב"ם שם חילק הדברים שהתיר כל מעשה ב"ד ואח"כ הביא גיטין וקידושין וכו' וכדהעיר הב"י, מ"מ פשוט הרמב"ם דקאי על הכל עיי"ש דכל דבריו הם בהיתר דצרכי רבים. והעירו דהראב"ד כתב השגתו על גיטין וקידושין ולא על שאר מעשה ב"ד ואי נימא דמעשה ב"ד אינו משום צרכי רבים איכ"ל דמעשה ב"ד עדיף דבזה מודה הראב"ד. והנה הרמב"ם שם כתב גם כתיבת שטר חוב כשאינו מאמינו. ולכאורה זהו משום דבר האבד. ואמאי כלל זאת עם צרכי רבים ובאמת הקר"א כתב דזה לא משום צרכי רבים ולכן דוקא באינו מאמינו מותר. ולפ"ז צ"ל דמש"כ הרמב"ם דכל אלו צרכי רבים קאי רק על סו"ד. ועי'.

⁶⁰ והעירו דהרשב"א בתשובה שם הביא הירושלמי דצרכי רבים דמשנה א' היינו דיני ממונות וכדו' ופי' דהתם ליכא מעשה אומן ור"ל דלכן מותר אף דאינו צורך הגוף. ולכאורה משמע דגם כתיבת השטרות אינו צורך הגוף אלא מותר משום דחשיב רק מעשה הדיוט. אמנם י"ל דהתם קאי על עריפת עגלה וכדו' דאינם לצורך האדם [דינים בין אדם לחברו] אלא לצורך מצוה, ולזה כתב דאינם מעשה אומן, אבל כתיבה באמת הוי מעשה אומן אלא דכיון דהוי לצורך האדם שרי משום דחשיב צורך הגוף, וצ"ע.

⁶¹ שו"ר באורחות חיים סי' ז' דכתב בשם הרמב"ם דההיתר שהנך דמתני' משום מעשה הדיוט וכהמ"א וצ"ע.

⁶² [בערוה"ש ס"ו פי' דעת המתירין משום דהכל חשיב צורך המועד משום דאם לא יעשו עכשיו לא יעשו אח"כ. ותמוה דעדיין לא הוי צורך המועד וכן הוא בכל צרכי רבים דמעשה אומן שלא לצורך המועד אסור, וגם הב"י שהוא המתיר כתב משום דהוי מעשה הדיוט ואולי כוונתו לכל בו שהתיר כתיבת ספרים וצ"ע].

ג. **שם קידושי נשים**, ומבואר בגמ' דהטעם שהתירו לארס שמא יקדמנו אחר והיינו משום דבר האבד וכתב הריטב"א דהא דלא חשיב רק כהרווחה אלא כדבר האבד כיון שהיא צורך לגופו ושמא לא ימצא כמותה. ומבואר דצורך גדול שלא ישיגנו אח"כ חשיב כדבר האבד. עוד עיי' דשטר קידושין מותר רק כשאין לו כסף לקדשה. **ובמתנות** דלא חשיב רק כהרווחה פי' שם דמסתמא המקבל עשה טובה לנותן ולכך חשיב הפסד כשלא יקבל המתנה או דמיירי שכבר קיבל המתנה והוי הפסד שמא ישכחו העדים.

שם ופרוזבולין וצ"ב אמאי חשיב דבר האבד הרי אין משמט עד ר"ה ויכול לכתוב לאחר המועד ובנמוק"י כתב דמיירי בצריך לילך למקו"א. וצ"ע סתימת הפוסקים. ועי' בשיטה שהקשה הרי יכול לומר פרוזבול היה לי ואבד, והיינו שיכול למסור שטרותיו בפני ב"ד בעי"פ ואין צריך שטר ראוי עיי' שתי דחיישין שלא יטען. [ובס' קדושת המועד העיר דהשו"ע חו"מ סי' ס"ז פסק דפותחין לו שמא שטר היה לך ואבד וא"כ הדק"ל].

כתיבת אגרות של רשות

ד. **ואיגרות של רשות** ופרש"י דהיינו ציווי השילטון, וכן הביאו התוס' וכן הוא בטור בשם בה"ג, ובנמוק"י פי' שנותנים רשות לדון ואפשר דזו כוונת רש"י. ולפי"ז יל"ע אי שרי אף מעשה אומן דחשיב כדבר האבד.

ובירושלמי הובא בתוס' פי' דאגרות רשות היינו שאילת שלום וכ"כ הרמב"ם פי"ז הי"ד והרמב"ן בפסקי חוה"מ [ד"ה קצרו]. וטעם ההיתר פי' הרמב"ן משום דהוא צורך המועד שהיא שמחה לשולח ולמי שנשתלחו לו והריטב"א הוסיף שהוא צורך לו שלא ידאג ביו"ט, [ולפי"ז לא הותר אלא אגרת ששואל בשלומו אבל סתם אגרת אסור ועי' שבה"ל סי' רכ"ה] אבל הראב"ד התיר משום דבר האבד ופי' שמא לא ימצא מי שיוליך אותו אח"כ וכ"כ בתורא"ש ובחי' הר"ן. [ובביהגר"א סי' כתב שכן דעת תוס' ואף דאגרות שלום לא שייך טעמא דתוס' צ"ל דנקט דתוס' מפרשים דכולא מתני' היא משום דבר האבד וכ"כ בתורא"ש]⁶³. אבל הרמב"ן פליג וס"ל דלא הותר אלא מעשה הדיוט וכ"כ הרמב"ם שם דכיון שאין מקפידים בו חשיב מעשה הדיוט אבל לדברי הראב"ד אף מעשה אומן מותר. ונמצא דפליגי בתרתי אי חשיב דבר האבד וגם פליגי אי כתיבה היא מעשה אומן⁶⁴.

ולפרש"י משמע דאגרות שלום אסור וכ"כ הטור בשם י"א וכתב הב"ח שכן דעת רש"י ובתוס' כאן הביאו ב' השיטות אמנם בדף י"ט ע"א כתבו דאסור לכתוב אף בעיגול ולכאורה מיירי באגרות וכדו'. [ועי' קרב"ן שתמה איך חלקו על הירושלמי]. ובביהגר"א סי' מבואר דסברי דכתיבה היא מעשה אומן וכ"כ המ"ב סי' בפשיטות. אולם בב"י [ד"ה ותרומת הדשן] מבואר דאף לאוסרים חשיב מעשה הדיוט עיי' דאף לשיטתם לצורך רבים מותר אף שלא לצורך המועד דהא מעשה הדיוט הוא כמשי"כ הרמב"ן ודלא כהתורה"ד. וצ"ע דאי מעשה הדיוט הוא אמאי אסור לכתוב שאילת שלום וצ"ל דס"ל דלא חשיב צורך המועד. וכ"כ בשלחן עצי שטים מלאכת כותב סי' ג' סי' א [אות ל"ז] דשמא ס"ל דאין זה צורך המועד כ"כ.

והרמ"א סי' כתב דנהגו להחמיר אף בכתב שלנו, ובס"א לענין צורכי רבים שלא לצורך המועד כתב דנהגו להקל בכתב שלנו משום דאינו מעשה אומן. ואי נימא דטעם האוסרין משום דאינו צורך המועד לק"מ דבצרכי רבים מותר מעשה הדיוט אף שלא לצורך המועד, אבל אי טעמייהו משום דחשיב מעשה אומן צ"ב אמאי לצורך רבים נהגו להקל אף שלא לצורך המועד, ובביהגר"א שם תי' דמשי"כ בס"ה הוא לחומרא בעלמא וכ"מ בדרכי משה ובמ"א סי' כ"א. [ובצרכי רבים לא החמירו, עי' מ"ב]. ועי' פמ"ג.

כתיבה בשינוי

ובמ"א סי' כ"א כתב שגם למחמירין בכתיבת אגרות מ"מ מותר בשינוי [עיי' שהגיה כן בלשון הרמ"א], וכן נראה למשי"כ הגר"א דטעמייהו משום דחשיב מעשה אומן וא"כ במעשה הדיוט או בשינוי מותר. אמנם אי נימא כהב"י דטעמייהו משום דאין זה צורך המועד לכאורה לא מהני שינוי. ובמרדכי סי' תתנ"ח כתב שנהגו לכתבו באותיות שבורות אע"ג דלא מצינו בש"ס היתר לכתוב עיי' שינוי [והביאו הב"י] וצ"ע דאי חשיב צורך המועד מ"ש מתפירה ואם אין זה צורך המועד אמאי מותר, וי"ל כמשי"כ הב"י בשם רבינו ירוחם לגבי כתב משיטא דאין זה כתב. וכן נראה לשון המרדכי שסיים ואולי אין זה כתיבה. שוב הראוני בחינוך מצוה שכ"ג שהביא בשם מורו

⁶³ ולכאורה גם לדבריהם לא הותר אלא בדבר הנצרך מאוד. אולם העירו דהתורא"ש כתב דקרי ליה רשות כיון שאין בו צורך כ"כ, וא"כ אמאי חשיב דבר האבד דלא עדיף מהרווחה דאסר הראב"ד במלאכה, ואמנם בחי' הר"ן מבואר דכתיבה קיל טפי דאין חשובה מלאכה כיון דאין בה טירחה וכ"ה בשבלי הלקט סי' רכ"ה הובא בביאור"ל, ושמא חשיב כפרקמטיא וצ"ע.

⁶⁴ ובתוס' ד"ה אין כותבין כתבו דשטר מכירה לצורך המועד פשיטא שמותר, ומשמע דסברי דחשיב מעשה הדיוט וכ"כ בס' שבילי דוד סי' תקמ"ה, ולהנ"ל מהגר"א דלהתוס' גם שאילת שלום התירו משום דבר האבד ולא פי' משום צורך המועד עיי' צ"ל דסברי דאי"ז צורך המועד, [ולפי"ז גם לראב"ד איכ"מ דסתם כתיבה חשיב מעשה הדיוט. אבל ברמב"ן משמע דלראב"ד לא חשיב מעשה הדיוט. וצ"ע].

דבכתיבה לא התירו כתיבת ההדיוט כדרכו כמו שמצינו שלא התירו להגיה אות אחת. אולם לכאורה לא קי"ל הכי וצ"ע. [ובשו"ע ס"ז כתב דכל מה שאסור לכתוב במועד אסור אף בשינוי, אמנם עיי' בט"ז דכוונתו דשינוי בשורות עקומות לא מהני אבל שינוי גמור כאותיות חתוכות מותר וכ"מ בטור. אמנם בשאלת שלום שכתב הרמ"א שנהגו להחמיר פי' המ"א דאף שורות עקומות מותר כיון דאינו אלא חומרא בעלמא מותר בשינוי כל דהו].

ובתוס' דף י"ט כתבו דלא התירו לכתוב על יהודי שתפוס אף אם מהפכים הכתב [כלומר שנראה רק בצד שני של הדף] ורק בחילוק האות כלומר באותיות שבורות מותר, וצ"ע מ"ט אותיות הפוכות לא חשיב שינוי ואולי משום דאינו שינוי בתוצאה.

ה. בתוספתא פ"ב ה"ג איתא דמותר לכתוב חשבונותיו והובא ברי"ף וברמב"ם שם וברא"ש. והרמב"ם פי' הטעם כנ"ל דכיון שאין מדקדקין בכתיבתו חשיב מעשה הדיוט ולצורך המועד מותר. והרשב"א בתשובה ח"ג סי' רע"ג כתב משום שהוא דבר האבד שמא ישכח, [וכ"כ המ"מ בשם הראב"ד, אבל לפנינו בהשגות שם כתב דמותר משום צורך המועד. ועי' ב"י שהעיר בזה]. ולפי"ז אף שלא לצורך המועד מותר וגם מותר אף מעשה אומן משא"כ לרמב"ם. עי' ב"י ופמ"ג משב"ז ו'. ועי' ב"י שתמה על הרוקח שכתב דמותר משום דבר האבד ואפי"ה הצריך שינוי, והט"ז כתב דלק"מ דס"ל דאם אפשר בשינוי צריך שינוי [וכהרמב"ם בדין דלא ידוש בפרות] והב"ח ס"ק ד' כתב דכוונת הרוקח לתרתי דמותר משום דאיכא שינוי ועוד דחשיב דבר האבד.

כתיבה [ב]

כתיבת אגרת עבור פרקמטיא שאינה אבודה

ו. בשו"ע ס"ה כתב לדעת המתירין לכתוב אגרת שלום דה"נ מותר לכתוב עבור פרקמטיא שאינה אבודה. ובביהגר"א דהיינו להרמב"ם דמתיר אגרת שלום משום דהוא מעשה הדיוט אבל לראשונים דהוא משום דבר האבד, בפרקמטיא שאינה אבודה אסור. ולרמב"ם צ"ל דה"נ חשיב צורך המועד ועי' פמ"ג משב"ז י' דצ"ל דחשיב צורך המועד **קצת**, ובביאוריה"ל נתקשה בזה אמאי חשיב צורך המועד, עיי"ש. ולדעת הרמ"א שהחמיר בשאלת שלום אף בכתב שלנו עי' ט"ז שמשמע דלא החמיר בפרקמטיא שאינה אבודה ונתקשה בזה. אמנם המחמיר"ש כתב שהמ"א ס"ק כ' מפרש דברי הרמ"א גם בפרקמטיא שאינה אבודה וזהו שכתב דצריך שינוי.

כתב משיטא

ז. לעיל הובא מחלוקת התרוה"ד והב"י בסתם כתיבה [עכ"פ באגרות] אי חשיב מעשה אומן. והרמ"א ס"א הביא מחלוקתם [עיי"ש בפ"י המ"א והט"ז] וכתב הרמ"א דנהגו להקל בכתב שלנו היינו כתב משיטא. וכתב המ"א שבזה לכו"ע לא חשיב מעשה אומן וצ"י שכ"כ הב"ח, ומשמע אף לתרוה"ד, שו"ר שהב"ח כתב דלדעת התרוה"ד אף משיטא הוא מעשה אומן אלא שחלק עליו [ומש"כ המ"א **לכו"ע** קצ"ע] וצ"ל שבזה הרמ"א לא ס"ל כתר"ד. והב"י בשם רבינו ירוחם שכתב משיטא אינו כתב, וכתב הב"י דאין זה ברור, ונקט הט"ז שם דלדבריו כתב שלנו דהיינו משיטא חשיב מעשה אומן ולפי"ז נדחק דמש"כ הרמ"א שנהגו להקל היינו אף שמדינא יש לחוש לזה. ובפמ"ג דחה דכוונת הב"י רק שאין ברור שאינו כתב אבל מ"מ ודאי אינו מעשה אומן ולצורך רבים מותר.

אמנם בס"ה בכתיבת אגרות שלום הביא הרמ"א בס"ה דנהגו להחמיר אף בכתב שלנו. ולדברי הגר"א דטעם המחמירין הוא משום דחשיב מעשה אומן נמצא דמחמירין גם דכתב משיטא חשיב מעשה אומן. ועיי"ש בט"ז. אמנם להב"י דמחמירין משום דאינו צורך המועד אין ראיה, דכוונת הרמ"א דאף בכתב שלנו מחמירין דחשיב כתב דלא כרי"י, ואע"פ שהוא מעשה הדיוט אסור שלא לצורך המועד.

עוד כתב הב"ח בס"א דהגדול אחד שהובא בתרוה"ד שכתב בלא שינוי ס"ל דמותר אף ליחיד בלא שינוי אלא שנהגין להחמיר לכתוב רק בשינוי ומשמע אף בכ"ג דמייירי התם שלא לצורך המועד. וכ"כ בס"ק ד' כבר נתבאר בס"א **דכתב משיטא מעשה הדיוט הוא ושרי אף שלא לצורך המועד**. וקשה דשלא לצורך המועד אף מעשה הדיוט אסור. ועוד עיי"ש בס"ד שלדעת הרוקח במשכונות דאינם לצורך המועד אסור בלא שינוי. וצ"ב מה מועיל שינוי.

אכן עי' מ"א ס"ק כ"א בשם הב"ח דמשיטא אינו כתב וכנ"ל מהב"י בשם רבינו ירוחם [והב"י כתב דאין זה ברור] והרי הב"ח לא כתב אלא דהוי מעשה הדיוט, וכנראה דהכריח כן מהנ"ל דמתיר אף שלא לצורך המועד ובאמת גם הרי"י כתב דהוא משום שינוי. ועצ"ב בהא דמשכונות מותר בשינוי, דממ"נ אי לא חשיב כתב אמאי צריך שינוי ואי הוי כתב אמאי מהני שינוי, ואולי עיי' השינוי לא חשיב כתב וכדמשמע במרדכי לענין אותיות שבורות [וזה גם כוונת הרי"י דחשיב שינוי ולהב"י כוונתו דלכן לא חשיב כתב]. וצ"ע.

והנה בדין כתיבת חשבונותיו דלרמב"ם ההיתר משום מעשה הדיוט ולרשב"א ההיתר משום דבר האבד, ונפ"מ דלרשב"א מותר אף שלא לצורך המועד, ועי' ט"ז ס"ק ו' דבכתב משיטא יש לסמוך על הרשב"א ור"ל דיש להתיר אף שלא לצורך המועד מטעמא דהרשב"א בצירוף היתר כתב משיטא וצ"ל כנ"ל בב"ח דכוונתו דסומכים על הרי"ו דלא חשיב כתב כלל אבל משום מעשה הדיוט לא מהני להתיר שלא לצורך המועד. ועיי' בפמ"ג. ועי' בט"ז ס"ק י"ב על השו"ע ס"ז דשרי במשיטא ואי מיירי שלא לצורך המועד נמצא דאף בודאי שלא לצוה"מ מותר, אבל בס"ק ו' משמע דרק בצירוף הרשב"א היקל ועי' דמספק"ל אי מותר גם שלא לצורך המועד, ועי' דמירי לצורך המועד. וכ"מ בפמ"ג שם.

ובעיקר דברי רבינו ירוחם דלא חשיב כתב, הנה לענין שבת כתב הביאור"ל כאן דוודאי חייב דלא גרע מכל לשון אלא דלענין חוה"מ מותר, וכ"כ המור וקציעה. אולם המ"א סי' ש"מ נקט דמה"ת אינו כתב ודמי לכותב אשורית בלא זיונין שפטור, ואע"ג דשאר לשונות חייב, הכא גרע דהוי כתב שאינו גמור כמו באשורית בלא זיונין וכ"כ הגר"ז סי' ש"מ. וצ"ע דהמ"ב כתב בפשיטות דחייב ולא הזכיר את דברי המ"א. [שו"ר בביאור"ל סי' ש"ו האריך בדין כתב בכל לשון וכתב דאין ראוי מאשורית בלא זיונין דהתם מיירי בס"ת עיי' ולפי"ז אין ראוי למ"א ודו"ק].

ח. גמ' אמר שמואל מותר לארס בחוש"מ שמא יקדמנו אחר. עי' ריטב"א שהצד לאסור הוא משום דדמי למו"מ שאסור שלא לצורך המועד והתירו משום שמא יקדמנו אחר, [אמנם להצד דקידושי נשים היינו שטר קידושין אי"צ לומר משום מו"מ אלא משום מלאכת כתיבה וכדכתב לעיל דחשיב דבר האבד מטעמא דשמא יקדמנו אחר]. עוד הוסיף שם דאין לאסור משום אין מערבין שמחה בשמחה דאין שמחה באירוסין בלא סעודה. וקצ"ב דאף אי חשיב שמחה יש להתיר מה"ט דשמא יקדמנו אחר. ואולי י"ל דרק איסור מו"מ התירו מה"ט ואף כתיבה דמלאכה היא מותר לצורך דבר האבד דלא חשיב מלאכה כשעושה לצורך דבר האבד אבל אי משום אין מערבין שמחה בשמחה לא מהני היתר דשמא יקדמנו אחר.

ובהגהות רמ"ך הקשה מכאן על הרמב"ם דביאר טעם ההיתר לכתוב משום צרכי רבים דבגמ' חזינן דחשיב דבר האבד. [ואמרו בבמ"ד דשמא ס"ל כקושיית הריטב"א דיכול לקדש בכסף וגם דהכא לא חשיב פסידא אלא הרווחה, ורק עצם האירוסין דאינו איסור מלאכה אלא משום דהוי מו"מ י"ל דאף להרווחה מותר וכהראב"ד בפרקמטיא דמותר אף לעבורי רווחא כיון דאינה מלאכה אלא דיקשה איפכא להרמב"ם דחשיב צורך רבים אמאי לא התירו משום כך לארס ואי"צ לטעם שמא יקדמנו אחר. ויש שר"ל דאפשר דלרמב"ם האיסור לארס הוא משום אין מערבין שמחה בשמחה וזה התירו משום שמא יקדמנו אחר [משא"כ נישואין שכבר מאורסת לו] אבל אי משום מו"מ איכל"מ דמתיר משום צרכי רבים].

ט. שם לא מבעיא לארס דלא קעביד מצוה ומבואר דבאירוסין ליכא מצוה והרמב"ם פ"א אישות ה"ב כתב דליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם ועיי' בכס"מ בשם ר"א בן הרמב"ם שהקשה מכאן ות"י דכוונת הרמב"ם דהוא תחילת מצות הנישואין. ועי' בפ"י רשבה"י דקידושין אינם מצוה גמורה. ועי' שו"ת ריב"ש סי' שכ"ו דהא דאסרינן אירוסין אי לאו משום שמא יקדמנו אחר אלא שרינן משום מצוה ש"מ דצורך מצוה לא הותר. ומשמע דאירוסין הוי מצוה אמנם י"ל דר"ל דהוי הכשר מצוה.

שטר חוב

י. במשנה אין כותבין שט"ח במועד ואם אינו מאמינו וכו' הרי זה יכתוב. ומבואר דבמשנה לעיל אף בסתמא מותר. ולמש"כ התוס' לעיל דחשיב דבר האבד שמא ימות הנותן או העדים והיינו כנ"ל שמא ימותו העדים ויכפור הנותן. וצ"ב דאי במאמינו ליכא חשש, ועי' מאירי דבמתנות דלעיל אף במאמינו מותר משום דלא פלוג וכ"כ בשיטה לענין שוברים, וצ"ע דה"ל נימא בשטרי חוב. ועי' בקר"א שהוכיח מזה כהרמב"ם עי' להלן. ועי' תו"ט דבשט"ח מסתמא לא יכפור דלא יהא רשע ולא ישלם ולפי"ז אי"ש גם למאירי דהכא כיון שהרגילות שלא יכפור לא שייך לא פלוג משא"כ בהנך שהוא מצוי התירו בכל גווני. וצ"ל שגם בשובר יש לחוש שיכפור המלוה יותר משט"ח כיון שעשה לו טובה. [אך בתוס' צידדו שגם בשטר מכירה אסור וצ"ל משום ששילם לו אך צ"ב מ"ש משוברים].

וכבר עמד בזה המ"א ס"ק כ"ב וכתב דאם כבר נתן המעות ה"נ מותר שמא ימותו העדים אלא הכא מיירי שעדיין לא נתן המעות.⁶⁵ וצ"ב דסו"ס גם במאמינו הרי נותן לו המעות [ומותר להלוות במועד, עי' בסמוך] וא"כ יהא מותר לכתוב שמא ימותו העדים. וצ"ל דאם עדיין לא לוח אסור ללוות ע"ד לכתוב דעכשיו אינו דבר האבד אלא רק צורך המועד. אך א"כ גם באינו מאמינו יהא אסור.⁶⁶

⁶⁵ הנה הפוסקים נחלקו בשטר כתובה, עי' רמ"א ס"ה דיש אוסרים דדמי לשט"ח ויש מתירין דיש לחוש שיהא ערעור בהסכמת תנאיהם, והעירו להמ"א דכל האיסור בשט"ח הוא רק כשלא לוח א"כ הכא דכבר נישאת לכו"ע הוי דבר האבד.

הרא"ש פ"א סי' כ"ד הוכיח מדלא אסרו אלא הכתיבה משמע דההלואה עצמה מותרת אף שלא לצורך המועד, דאין לומר דההלואה היא לצורך המועד דהא קתני סיפא ואם אין לו מה יאכל וכו' [וצ"ע דבגמ' דף י"ג מפרשין דאין לו מה יאכל היינו הסופר]. ולכאורה כוונתו דמתני' מיירי בהלואה שלא לצורך המועד וע"ז אמרו בסיפא דאם אינו מאמינו מותר ללוות, וצ"ב דנימא שלא ליה ולא יכתוב. אמנם המ"א ס"ק כ"ג הביא מהטור דמיירי שלוח לצורך המועד ולא הזכיר שזה דלא כאביו הרא"ש. וע"כ צ"ל דכוונת הרא"ש דסיפא דשרי לכתוב מיירי לצורך המועד ורישא מיירי שלא לצורך המועד וזה שהוכיח מסיפא דהרישא מיירי באינו לצורך המועד דאל"כ הא שרי לכתוב כדקתני סיפא שמותר לכתוב. אך לשון הרא"ש שהוכיח כן מהא דאין לו מה יאכל צ"ע. ובעיקר צ"ב מאי רא"י נימא דרישא אסור משום דמאמינו, ומשמע דמפרש דאינו מאמינו לאו דווקא אלא כל שצריך ללוות מותר שמא ימות המלוה או העדים [וכמשי"נ בהערה לדעת המ"א], אולם הרמ"א ס"ו כתב אם אינו מאמינו והלוה צריך למעות. וע"ע בשלחן ע"ש כותב ס"ג דאם בא ללוות לא יכתוב אלא יאמינו וכו' ואם אינו מאמינו מותר לכתוב ומשמע דההיתר רק לצורך הלוה אבל לצורך המלוה אסור.

הרמ"א שם כתב דבאינו מאמינו מותר לכתוב אם צריך למעות, והמ"א נתקשה שהטור כתב דצריך למעות **למועד** והרמ"א השמיט זה ומשמע דאף שלא לצורך המועד מותר, וביאר דסמך על הרמב"ם שכתב דמי שצריך ללוות במועד מותר לכתוב ומשמע דאף שצריך לדברים אחרים מותר.

והא דשרי לדעת הרמב"ם אף שלא לצורך המועד ביאר המ"א משום דהוי דבר האבד והיינו שצריך עכשיו את המעות, ועוד כתב שאף אם צריך רק אחר המועד מ"מ אם לא ימצא אחר כך מעות הוי דבר האבד. וצ"ב אמאי לא הוי הרווחה בעלמא וע"י פמ"ג א"א כ"ג דכיון שמחיתן של בנ"א כך היא ללוות זמ"ז הוי פסידא. וכוונתו כפרקמטיא לדעת המתירין אף מלאכה ע"ש בב"י דהטעם משום דזה כדי חיותו שמה מתפרנסים. [ובס' שבילי דוד סי' תקמ"ה ס"ק ו' כתב לגבי שטרי מתנות דחשיב דבר האבד שכיון שאין בזה טירחה הוי כעבורי רווחא וצ"ע].

אמנם בביהגר"א שם פ"י דלרמב"ם מותר כתיבת שט"ח משום דחשיב כצרכי רבים. וכ"מ ברמב"ם שכלל זה בהלכה הנ"ל וכתב דכל אלו הם צרכי רבים. ולמשמעות הרמב"ם דה"נ בשטרי חוב חשיב מעשה אומן ורק אגרות שלום חשיבי מעשה הדיוט צ"ל דחשיב צורך המועד וצ"ע אמאי ואפשר דכל שיש בו צורך היום לענין צרכי רבים סגי בכך להתיר מעשה אומן וצ"ע. ולדעת המ"א משמע דנקט שגם לרמב"ם ההיתר הוא משום דבר האבד. וכ"מ בקר"א שכתב דלרמב"ם א"ש דלכן אסור במאמינו אבל לתוס' קשה כנ"ל. וכנראה דס"ל דמש"כ הריב"ש דצורך הרבה יחידים חשיב צורך רבים הוא רק כשאחד כותב להרבה אבל אם כל אחד כותב לעצמו אין זה צורך רבים. מיהו צ"ע מלשון הרמב"ם דמשמע דה"נ חשיב צרכי רבים כנ"ל.

שטר מכירה ושטרי אריסות

י"א. בתוס' נסתפקו אי מותר לכתוב שטר מכירה, ואם עדיין לא מכר אם זה לצורך המועד פשיטא שמותר, וע"כ דס"ל דסתם כתיבה מעשה הדיוט דאל"כ הא אסור אף לצורך המועד. [והעירו דא"כ לרמ"א דהחמיר בסתם אגרות שלום דחשיב מעשה אומן אמאי מותר לכתוב שטר מכירה]⁶⁷. אולם נסתפקו במוכר שלא לצורך המועד וצ"ב, ואפשר דמספק"ל אי חשיב דבר האבד דומיא דשט"ח דצריך למעות לאחר המועד שביאר המ"א דחשיב דבר האבד.

ובמכר קודם המועד כתבו התוס' דודאי מותר אם היה אנוס מלכתוב קודם המועד והיינו משום דבר האבד שמא ימותו העדים ויפסיד השדה, אלא שאם לא היה אנוס אסור משום מכון מלאכתו במועד. וכ"כ הרמ"א ס"ו.

אולם בשטר אריסות שקיבל קודם המועד כתב הרמ"א דאסור לכתוב, ומקורו בב"י בשם הרמב"ן בתוה"א [וכ"ה בפסקי חוה"מ] עפ"י התוספתא דנחלקו בזה ר"י וחכמים ולחכמים אסור ומפרש הרמב"ן דר"י מתיר רק בקיבל האריסות קודם המועד ואפ"ה אסרי חכמים, וצ"ב מ"ש משטרי מכירה. והמ"א ס"ק כ"ד כתב דלפ"ז גם בשטרי מכירה שמכר קודם המועד אסור לכתוב והשו"ע מיירי לצורך המועד, וצ"ע דבתוס' מבואר דמותר [וע"י שעה"צ מ"ה]. והט"ז כתב דהתם מיירי שלא היה אנוס קודם המועד, ובקר"א הקשה דא"כ מ"ט דר"י דשרי. ולכן כתב הקר"א דשטר מכירה מותר משום דמיירי שכבר נתן הכסף ויכול להפסיד כספו, אבל באריסות לא נתן כסף אלא שיפסיד קרקע זו ולא חשיב פסידא כיון דיכול למצוא במקו"א.

⁶⁶ וראיתי שפי' דלמ"א כוונת המשנה ברישא דא"י"צ להלוואה לצורך המועד ואע"פ שההלואה מותרת מ"מ הכתיבה אסורה אבל הסיפא מיירי דצריך למעות במועד והו"ל הכתיבה דבר האבד מטעם הנ"ל שמא ימותו העדים. אך לפ"ז צ"ב אמאי קתני אינו מאמינו.

⁶⁷ ולפ"ז התוס' להלן י"ט דאסרו כתיבה בעיגול ובפשטות כוונתם על כתיבת אגרות צ"ל דמיירי שלא לצורך המועד דלצורך המועד מותר כיון דחשיב מעשה הדיוט.

ובאמת ברמב"ן מבואר דהטעם משום דהוי מניעת ריוח והיינו דקודם שכתבו שטר יכול לחזור בו מדינא ולא חשיב שבא לרשותו ולא חשיב דבר האבד אלא הרווחה בעלמא. שו"ר בשעה"צ מ"ב שהרגיש בזה וכתב דלפי"ז משמע דאף בהיה אנוס אסור ודלא כתוס' [עיי"ש שנראה שמסופק בזה וכן נסתפק לדעת המ"א וצ"ב⁶⁸]. ומדהשוו המ"א והט"ז לשטר מכירה משמע דסברי דבמכירה נמי כל זמן שלא כתבו שטר יכול לחזור בו. ולפי"ז נמצא דתוס' מתירין אף בכה"ג והכי נקטינן לדינא, וצ"ל דדמי לשיירא שלא ימצא כה"ג אח"כ [והרמב"ן לשיטתו דאוסר שם א"כ עומד לקנות].

כתיבה [ג]

כתיבת ס"ת

י"ב. שם במשנה אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות במועד וכו' ואין מגיהין אות אחת אפי' בספר עזרא. הט"ז סי' תקמ"ד א' הקשה דהא אסור להשהות ס"ת שאינו מוגה משום אל תשכן וכו' וכבר העיר בזה הרשב"א בשו"ת ח"ד סי' רכ"ו והוכיח מזה דלא לכל מצוה התירו מלאכה. וצ"ל דאין בזה איסור כיון שנמנע מלכתוב משום איסור חוה"מ, וכ"מ בשבילי דוד. ובביאור"ל תמה שהרי מחוייב להגיה דהא איכא מצות כתיבת ס"ת⁶⁹ ודמי למזוזה שמותר לכתוב, ומבואר בדבריו דהמצוה שיהא לו כל רגע ס"ת ולכן אם נחסר אות הרי הוא מבטל המצוה עכשיו, ולכאורה צ"ל דהמצוה רק שיכתוב ועי' מנ"ח מצוה תרי"ג שחקר בזה. [ועי' שש"כ פרק ס"ו שעמד בזה].

באין להם ס"ת לקרות בו

י"ג. ובהא דאסרינן אף להגיה אות אחת בס"ת כתב הרמב"ם פ"ז הי"ג דאסור משום דאינו צורך המועד ומזה דייק התרוה"ד סי' פ"ה וכ"ה בב"י ובשו"ע ס"ב שאם אין להם ס"ת לקרות בו מותר [ועיי' ב"י בסוף הסי' בשם האורחות חיים]. והמ"א סק"ד פ' הטעם משום צורך המועד ומותר אף מעשה אומן כדאיתא בס"י תקמ"ד ס"ב, ור"ל דהכא הוי צורך רבים ומותר לצורך המועד אף מעשה אומן. ובביהגר"א סי' תקמ"ד ס"ב כתב דלפמשי"כ הרמ"א שם [עפ"י הרשב"א] דלא התירו לרבים לצורך המועד אלא בצורך הגוף א"כ ס"ת לקרות נמי אינו צורך הגוף. וכן העיר בפמ"ג דמאי גרע מביהכנ"ס דאוסר הרשב"א⁷⁰, וכתב הגר"א שגם מהרמב"ם אין ראוי להתיר דאפשר דכוונתו דהכל לא חשיב צורך רבים [ור"ל דמשי"כ הרמב"ם דאינו לצורך המועד היינו דאין נחשב צורך המועד כיון שאינו צורך הגוף]. אמנם בגיט' נשים וכדו' התיר הרמב"ם משום צורך רבים, וכתב הגר"א שם דחשיב כצורך הגוף ומבואר דצורך חשוב לאדם חשיב כצורך הגוף, וצ"ל דצורך מצוה גרע ולא חשיב צורך הגוף ואפשר דשאני קריאת התורה דהוא חובת ציבור ואין זה צורך גופו וצ"ל. [ובסי' תקמ"ה משמע בביהגר"א דגם לרמב"ם מותר אמנם עיי"ש בדמשי"א שכתב דהגר"א גופיה חולק על זה בסי' תקמ"ד].

הב"י הביא מהכל בו דמותר להגיה ספרים בחנם שמא לא יהא לו פנאי אחר יו"ט, ופי' הב"י דהיינו משום צורך רבים⁷¹ שמותר אף שלא לצורך המועד, והב"י סיים אלא דהתם לא התירו מעשה אומן. ועי' ביהגר"א ס"א דהב"י בא לחלוק על הכל בו ולדעת הכל בו מותר [ופי' בזה ב' הדיעות ברמ"א ס"א]. ובביאור"ל תמה מ"ט דהכל בו שמותר לכתוב מעשה אומן. ותי' משום דצורך מצוה הוא ואף שלא לצורך המועד מותר. [ולא נתברר אי רק בצורך רבים או גם לצורך יחיד עיי"ש היטיב].

כתיבת תפילין

י"ד. שם במשנה אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות ר"י אומר כותב אדם תפילין לעצמו. ובפשוטו ר"י דהתיר מיירי לצורך המועד וס"ל דמניחין תפילין בחוה"מ, ולפי"ז נמצא דת"ק אסר אף לעצמו לצורך המועד, ועי' תוס' שצידדו דהכי סובר ר' יוסי בברייתא,

⁶⁸ והנה בעיקר דברי התוס' דאם לא היה אנוס אסור לכאורה כוונתם דא"כ חשיב מכון מלאכתו במועד אולם עי' שעה"צ סי' תק"מ כ"ג דכתב דמהרמב"ם מוכח דאף שלא היה אנוס אלא נתעצל לא חשיב מכון מלאכתו במועד. ולפי"ז צ"ב דברי התוס'. ומשמע דכוונתם דכיון שלא היה אנוס לא חשיב דבר האבד והביאו דכ"כ המאירי בדף ב'. וי"ל דזה דווקא בדברים שאינם דבר האבד גמור דכשלא עשה כן קודם המועד גילה דאינו דבר האבד אלא א"כ נאנס. ולפי"ז איכל"מ דהמ"א מודה דבכה"ג שנאנס חשיב דבר האבד. מיהו ברמב"ן עדיין קשה דלכאורה כיון דהרווחה היא פשיטא דלא הוי דבר האבד אף בנאנס ואולי ה"נ מודה הרמב"ן דאם הוי דבר חשוב שנצרך לזה מאוד אף בהרווחה חשיב דבר האבד וכמשי"כ הריטב"א לענין קידושין אלא דכשהיה יכול לעשותו לפני המועד ע"כ דלא חשיב אצלו דבר האבד.

⁶⁹ עיי"ש דלרא"ה לעצמו מותר ורק לאחרים אסור להגיה עבורו דומיא דתפילין. ועי' להלן.
⁷⁰ [וכן תמה בשלחן ע"ש ועיי' שתי' דהתיר משום דבר האבד דהוי מצוה עוברת ודלא כמ"א, אמנם הפמ"ג כתב דבנין ביהכנ"ס נמי בשו"י"ט איכא ביטול מ"ע להתפלל בעשרה אבל במקו"א נתבאר דברשב"א שלפנינו איתא דיכולים להתפלל במקו"א ודו"ק].
⁷¹ הא דפי' הב"י דכוונת הכל בו משום צורך רבים לכאורה דאל"כ אין להתיר מטעמא דלא יהא לו פנאי דאיי"ז דבר האבד ורק לצורך רבים התירו כדאמרו בירושלמי דהוי קדירה דבי שותפי, [ועי' גנזי חיים דהוכחת הב"י מהלשון והיינו כהירושלמי אך לכאורה בלא זה הוצרך לזה מסברא].

דבגמ' נחלקו תנאי לר"מ כותב לעצמו ולר' יהודה כותב אף לאחרים ע"י הערמה ולר' יוסי כותב לאחרים כדי פרנסתו, ופי' תוס' בפ"י ב' דלר"י מותר רק כדי פרנסתו היינו משום דחשיב אין לו מה יאכל ורק בכה"ג שרי אבל בלא זה אסור אף לעצמו. ולפי"ז כתבו ד"ל דתנא דמתני' הוא ר' יוסי [ולפי' א' הוא תנא אחר]. אמנם הרמב"ם פ"י כפ"י ב' דתוס' ומ"מ כתב דלעצמו מותר ע"י להלן. ועכ"פ מבואר דת"ק דמתני' אסר אף לעצמו לצורך המועד וצ"ב הטעם, ואולי משום דס"ל דמועד לאו זמן תפילין הוא וכ"ה למבואר בתוס' דרק ר"מ ור"י סברי דמניחין תפילין בחוה"מ משום דס"ל דשבת זמן תפילין. אבל צ"ע אמאי במזוזות אסור הרי צריך שיהא לו מזוזה וכן הקשה בקר"א. וצ"ל דס"ל דאף לצורך מצוה עוברת לא התירו ולר' חשיב דבר האבד [ובקר"א הקשה דלא גרע מאם צריך בגד שמותר ובאמת הרי לא התירו אלא במעשה הדיוט ואפשר כוונתו כהט"ז דכשאין לו בגד כלל מותר]. ובחכמת שלמה על השו"ע הקשה כע"ז אף לדין דמותר דמ"מ אמאי לאחרים אסור, ותי' דיכול לתת את ביתו במתנה לאחר. וצ"ע.

אמנם בתוס' הביאו בשם הר"ר יונה דמתני' מיירי שכותבן להניח כלומר לצורך אחר המועד ומשו"ה אסר ת"ק [וגם ר"מ בברייתא סובר כן]. ולפי"ז כתב המהרש"א דר"י שמתיר לעצמו מיירי אף לצורך אחר המועד וכ"כ הריטב"א וביאר דר"י שרי לצורך אחר המועד כדי שיהא מוכן מיד ולא ישהה מצוותו והיינו משום צורך מצוה. וע"י בתוס' להלן שהביאו מהירושלמי דפליגי בזה אי מתני' מיירי לצורך המועד או אף להניח לאחר המועד מתיר ר"י. [וע"י תוס' להלן דשו"ט אי איכא רא"י מכאן דמניחין תפילין בחוה"מ או דאזלי לשיטתייהו דשבת ויו"ט זמן תפילין הם].

אמנם בחי' הר"ן כתב דר' יהודה לחומרא, דת"ק אסר רק לאחרים בשכר אבל בחינם מותר וכ"ש לעצמו והיינו ר"מ דברייתא דלאחרים מותר בטובה, ור"י מחמיר ולא התיר אף לאחרים אלא רק לעצמו או להערים.

מחלוקת התנאים בברייתא בכתיבת תפילין

ט"ו. ת"ר כותב אדם תפילין לעצמו וכו' ולאחרים בטובה דברי ר"מ ר"י אומר מערים כו' ר"י אומר כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו. ולכאורה ר' יהודה בא להקל שיכול לכתוב אף לאחרים בשכר ע"י הערמה, אמנם התוס' כתבו דר"י מחמיר יותר מר"מ והיינו דסברי דלא התיר לאחרים אף בחינם אלא ע"י הערמה. ובשפ"א הקשה דמ"מ הא ר"י מיקל אף בשכר שמותר ע"י הערמה. עוד כתבו תוס' בשם תוספות דר"מ אינו מתיר אלא בהערמה, והיינו דהא דשרי לאחרים בטובה הוא בהערמה וא"כ נמצא דגם בהערמה מותר רק בחינם ולא בשכר ור"י מיקל שאף בשכר יכול להערים. [והתוס' סיימו ולא הבנת].

ובפשוטו תלוי בדברי התוס' להלן בדעת ר' יוסי אי להחמיר בא וא"כ מסתבר דגם ר' יהודה להחמיר על ר"מ בא אבל אי ר' יוסי מיקל מסתבר דגם ר"י מיקל על ר"מ. ודו"ק.

ובעיקר היתר דהערמה ע"י בשיטה דאף דבריש פ"ב פליגי תנאי הכא מתיר ר"י דהוי צורך מצוה. ולפי"ז ר"מ אף לצורך מצוה לא התיר הערמה.

ט"ז. בדעת ר' יוסי דמותר כדי פרנסתו, ע"י בתוס' ולפי' א' היינו דאין לו מה יאכל ולפי"ז נקטו התוס' דע"כ דבא להחמיר דודאי דבאין לו מה יאכל גם לאידך תנאי מותר [אמנם למש"כ בתחילת דבריהם ל"מ הכי⁷²] אלא שבא להחמיר שרק בזה מותר וכ"כ הרמב"ם שמותר רק באין לו מה יאכל אבל לאחרים אף בחינם אסור. אמנם ברמב"ם מבואר דלעצמו מותר והיינו דלא פליגי על ר"מ אלא לאחרים בחינם אבל התוס' נקטו דאף לעצמו אסור [וכתבו בשם הר"ר יונה דשמא היינו ת"ק דמתני']. וע"י לעיל.

ולפי' ב' כדי פרנסתו היינו אף שיש לו מה יאכל ולהרווחה ור"י מיקל, וכ"כ רש"י והרא"ש. אמנם בנמוק"י כתב כפ"י זה ומ"מ מבואר בדבריו דר"י מחמיר ורק בזה מותר ופי' משום דס"ל דחוה"מ לאו זמן תפילין, עיי"ש. וכ"כ ר"י מלונל [ע"י שיטות קמאי] ואולי הכריחו כן דסברי בתוס' דרק ר"מ ור' יהודה סברי דחוה"מ זמן תפילין משום דגם שבת זמן תפילין משא"כ לר' יוסי. וע"כ דמתיר רק כדי פרנסתו.

ולפירוש רש"י ודעימיה דר' יוסי מיירי אף שיש לו מה לאכול, מבואר בתוס' דקולא היא בכתיבת תפילין משום דצורך מצוה היא דבחינם לא ירצה לעשות. וע"י ב"י דכל זה רק לצורך הנחת תפילין במועד והיינו דאפי' אם צורך מצוה מתיר אף שלא למועד מ"מ היתר

⁷² וצ"ל דמפרשים דרישא דמתני' דשרי באין לו מה יאכל קאי כר"י, וכן מתני' דף י"ג או דהכא הוי מעשה אומן וחמיר טפי וצ"ע.

שכר הוא רק למצוה במועד דעוברת. ולפי"ז ע"כ דר"י ס"ל דמניחים תפילין במועד. ועי"ש דהרמב"ם שפי' דר"י מתיר רק אם אין לו מה יאכל לטעמיה דחוה"מ לאו זמן תפילין הוא. והרמ"א פסק כרש"י ועי' ביאורה"ל שמסיק דהרמ"א מתיר רק בשביל להניח במועד.

והנה בנמוק"י מפרש ג"כ דר"י פליג לחומרא [כפי' ב' בתוס' והרמב"ם] דלא התיר אלא כדי פרנסתו ומשום דס"ל דמועד לאו זמן תפילין, ומבואר דאף דמיירי דכותב לאחר המועד אפי"ה מפרש כרש"י דמותר אף ביש לו מה יאכל להרווחה, וזה דלא כהב"י וצ"ע⁷³. ועי' עוד בקר"א שכתב לאידך גיסא דהרמב"ם ס"ל דחוה"מ זמן תפילין ודלא כהכס"מ ואעפ"כ לא ניחא ליה לפרש דר' יוסי מתיר אף להרווחה אלא רק באין לו מה יאכל.

ולשיטת התוס' אליבא דהר"ר יונה דר' יוסי מחמיר על ר"מ מבואר בדבריהם דאוסר אף לעצמו ופי' דהיינו תנא דמתני'. אמנם ברמב"ם מבואר דפסק כר"י לחומרא ומ"מ לעצמו מותר. וצ"ל דמפרש דבזה כו"ע מודו, ולא פליגי אלא לאחרים דר"מ מתיר בחינם ור"י מתיר רק בהערמה ור"י מתיר רק כדי פרנסתו ולהרמב"ם היינו שאין לו מה יאכל. [ומשמעות הרמב"ם דלאחרים בחינם נמי אסור].

י"ז. לעיל הובא מהתוס' ב' פירושים במשנה אי מיירי לצורך המועד ובה התיר ר"י לעצמו ולא לאחרים או דלצורך המועד מותר אף לאחרים ומתני' מיירי בכותב להניח לאחר המועד וכן אמרו בירושלמי לדעת רב. וצ"ב מ"ש לאחרים דאסור. [ובאמת רש"י במשנה פי' דהא דאסר לאחרים היינו בשכר אבל בשא"ר לא משמע הכי וצ"ע]. ולפי' ב' דמתני' מיירי לאחר המועד אבל לצורך המועד מותר אף לאחרים, י"ל קצת דלעצמו מותר כמש"כ הריטב"א ובשו"ת הרא"ש כלל כ"ג דמותר שמא לא יהא לו פנאי ואיכל"מ דזה חששו רק לעצמו אבל לאחרים ימצאו אחר שיכתוב [ולפי"ז אם צריך לזה מיד אחר המועד יהא מותר וצ"ע]. אבל אי מיירי לצורך המועד צ"ב אמאי אסור לאחרים. ועי' ב"ח דההיתר לאחרים הוא משום ערבות וכתב בדעת הטור דבציצית אסור לאחרים אף למועד כיון דיכול שלא ללוש ליכא ערבות, וצ"ע אמאי בעינן לערבות.

בכס"מ דייק מהרמב"ם דלא אסרו כתיבת סת"ם אלא משום דאינו לצורך המועד [ובס"ת שצריך לקרות בו מותר דהוי צורך המועד] ולפי"ז הא דכתב דלעצמו מותר ע"כ היינו אף שלא לצורך המועד. והיינו כהירושלמי וכ"כ המ"ב בדעת השו"ע והרמ"א. ועי"ש בשעה"צ ס"ק י' דבטור משמע דאף לעצמו אסור לאחר המועד ונתקשה בדבריו. וצידד דמפרש דהבבלי חולק ע"ז ומפרש מתני' לצורך המועד אבל לאחר המועד מותר ורב דהתיר לאחרים מיירי כדי פרנסתו וכו' יוסי [והיינו דכדי פרנסתו עדיף מלאחרים בחינם וכ"מ ברמב"ם].

והנה למבואר ברמב"ם דלעצמו מותר אף לאחר המועד א"כ לצורך המועד מותר אף לאחרים בחינם, וכההיא דהירושלמי. אולם השעה"צ ס"ק י"ח כתב דטוויית ציצית לאחרים בחינם לרמב"ם אסור. וצ"ע דהא בס"ת מותר לצורך המועד גם לאחרים דהא לעצמו מותר אפי' שלא לצורך המועד. וצ"ל דהתם שאני דצורך רבים הוא, ומ"מ צ"ב היכן מצא כן ברמב"ם.

בתוס' כתבו דר"מ ור"י מתירין להניח תפילין במועד ושו"ט דאזלי לטעמייהו דשבת זמן תפילין הוא. וזה א"ש רק אי ר' יוסי לחומרא ואוסר אף לעצמו כהר"ר יונה אבל אי ר' יוסי נמי מודה דמותר אף לעצמו ואף דס"ל דשבת לאו זמן תפילין ע"כ דחוה"מ שאני. אמנם י"ל דהברייתא מיירי לאחר המועד [וכהריטב"א וכמשמעות הרמב"ם] והתוס' דפשיטא להו דר"מ מיירי לצורך המועד נראה כוונתם רק לפי' הר"ר יונה דמתני' כר"מ, ולצורך אחר המועד ר"מ אסר אף לעצמו, וע"כ דהא דשרי בברייתא לעצמו היינו לצורך המועד. ועי' בקר"א שהאריך בזה.

כתיבת ס"ת או ספרים לעצמו

י"ח. עי' מ"מ פ"ז הי"ג בשם הרא"ה דהא דאסרו במשנה לכתוב ספרים ולהגיה היינו לאחרים אבל לעצמו לשום מצוה מותר, דומיא דתפילין דהתיר ר"י. והמ"מ חולק עליו דרק בתפילין התירו אבל בס"ת כיון שאסרו לכתוב ספר שלם משום דאין יכולים לכתוב ספר במועד או מטעם אחר לכן גם להגיה אסור עכ"ד. [ודברי המ"מ צ"ע דלכתוב ספר שלם אסור משום דבמציאות א"א במועד אבל להגיה דאפשר למועד אמאי אסור ובאמת הב"י כתב שגם ס"ת שלם אם מחלקין להרבה סופרים מותר וכ"כ בשו"ע]. ומש"כ הרא"ה דמותר לשום מצוה,

⁷³ ויש לדחוק דמש"כ הב"י דלרמב"ם דמיירי לאחר המועד אין להתיר כתיבה יותר ממלאכה כוונתו דאין מקור להתיר דשפיר יל"פ דר"י לחומרא דאסור לעצמו ורק כדי פרנסתו מותר משא"כ לרא"ש דזמן תפילין הוא ע"כ דלא פליג ר"י על ר"מ וע"כ דבר להקל וממילא ש"מ דהקילו בכתיבה יותר משאר מלאכות כיון שהוא לצורך מצוה. אבל באמת לרא"ש גם אם כותב שלא לצורך המועד מ"מ מותר אף כדי פרנסתו אף שיש לו מה יאכל משום דהוא צורך מצוה, ולפי"ז אין זה סותר לנמוק"י דפי' דר"י מתיר כדי פרנסתו אף שזה בשביל אחר המועד.

מדברי השעה"צ סק"א נראה דהיינו משום מצות כתיבת ס"ת [ועיי' משי"כ לעיל]. וצ"ע לפי"ז דא"כ אמאי לאחרים אסור הרי למצות תפילין בחוה"מ מותר גם לאחרים בחינם כמש"כ המ"ב ס"ב בדעת הרמ"א.⁷⁴

והב"י כתב עפ"י הרא"ה דאם אין להם ס"ת לקרות בו במועד מותר להגיה וכ"כ בשו"ע ס"ב. אמנם עיי' שעה"צ ס"ק ט' דמשמע שהב"י הסכים עם הרא"ה רק לצורך רבים [ולו"ד יל"ד דהב"י התיר רק לקרות בו משום דביחיד לא משכח"ל צורך מצוה עוברת ומשום כתיבת ס"ת אין המצוה אלא בכתיבה עיי' לעיל]. והכי משמע למש"כ המ"א והגר"א הנ"ל דהטעם משום דהוי צרכי רבים לצורך המועד שמותר מעשה אומן.⁷⁵ ואין זה כרא"ה דהתיר אף לעצמו היינו לצורך יחיד וע"כ משום צורך מצוה כתפילין. [וע"ע בסמוך בדעת הגר"א]. וצ"ע מ"ש מתפילין דמותר לצורך המצוה אף ליחיד. ובאמת הח"א כלל קי"א א' כתב הטעם משום דבר האבד דהוי מצוה עוברת ועיי' להלן.

⁷⁴ [וראיתי לפרש דמש"כ הרא"ה דלאחרים אסור היינו בשכר, אמנם זה רק לרש"י במתני' דהא דאמר ר"י לעצמו הוא לאפוקי בשכר וכ"כ הריטב"א, אבל במ"ב ס"ק ט"ו נראה דאתי לאפוקי בחינם אלא דלירושלמי מתני' מיירי לאחר המועד ובוזה אסור לאחרים אף בחינם, ועיי' שעה"צ ס"ק י"ג בדעת הטור וצ"ע].

⁷⁵ והכל בו כתב שמותר להגיה ולכתוב ספרים בחינם שמא לאחר יו"ט לא יהא לו פנאי. וכתב הב"י דנראה דהיינו לצורך רבים ומדין צרכי רבים [ועיי' גנזי חיים שהב"י למד כן מלשונו שמא לא יהא לו פנאי ור"ל דלשון זה הוא כהירושלמי בצרכי רבים]. אלא דשלא לצורך המועד לא מצינו שהתירו במעשה אומן עיי'ש ובביהגר"א ס"א דהב"י בא לחלוק על הכל בו, והיינו משום דאינו לצורך המועד, משא"כ בדינא דהרא"ה דמיירי לצורך המועד מודה הב"י דלצורך רבים מותר. [ולדעת הכל בו פ"י הביאווה"ל בס"א דטעמא משום צרכי מצוה] ועיי' בב"י בסוף הסי' בשם הרוקח דמותר לכתוב להגיה ספרים בחינם שמא לא יהא לו פנאי ושם לא העיר עיי' וצ"ע.

כתיבת ספרים וצרכי מצוה [מהדו"ב]

כתיבת והגהת ספרים ללמוד בהם

י"ט. בשו"ע ס"ב כתב וכן **ספרי מקרא וגמרא שצריך לקרות בהם במועד מותר להגיהם משום דהוי דבר האבד**. ומקור דין זה הוא בב"י בשם האררחות חיים. ומשמעות הלשון דצורך הלימוד במועד חשיב דבר האבד, ועי' מ"א דמייירי שאין יכול ללמוד בהם אם לא יגיהם [ולפי"ז מבואר דצורך מצוה עוברת מותר משום דבר האבד וכ"כ הח"א עי' להלן, ויל"ד דלימוד תורה שאני]. אמנם הט"ז כתב דמייירי שרוצה להגיהם מתוך הספר ואם לא יגיה עכשיו לא יהא לו ספר להגיה ממנו. ולפי"ז צ"ע אמאי כתב השו"ע שצריך לקרוא בהם במועד. ועי' בהערה⁷⁶.

והרמ"א הוסיף דמותר לכתוב ספרים ללמוד בהם. והוא מהב"י. ועי' מ"א שגם זה מטעם דבר האבד [וכשיטתו דלצורך הלימוד במועד חשיב דבר האבד אבל לפי הט"ז דלעיל הטעם משום הפסד הספר, הכא הוסיף הרמ"א שגם לצורך הלימוד במועד מותר]. אולם בביתגר"א פי' דהוא כהרא"ה וכדהסכים הב"י. ועי' שעה"צ ס"ק ט' שזה דלא כמ"א⁷⁷. אולם העיר על הגר"א דמבואר דס"ל דהב"י התיר אף ליחיד אבל מהב"י משמע שהסכים עם הרא"ה רק לצורך הרבים [וכנ"ל דרק לקרוא בציבור התיר]. והנה לפי"ז נמצא דלהגר"א מותר אף שלא לצורך רבים וע"כ דטעמא משום צורך מצוה ולא משום צרכי רבים, ולפי"ז לכאורה גם כתיבת ס"ת לקרות בו מותר משום המצוה ולא משום צרכי רבים. אך לעיל הבאנו מהגר"א בסי' תקמ"ד שחולק על השו"ע ואסר להגיה ס"ת לקרות בו עפ"י הרשב"א שבצרכי רבים בעינן צורך הגוף והכא לא חשיב צוה"ג, ומבואר דאין להתיר משום צורך מצוה⁷⁸. וכן קשה למ"א דפי' בס"ת לקרוא בו משום צורך רבים וצוה"מ, שו"ר בנשמ"א כלל ק"ו ב' שעמד בזה.

היתר צרכי מצוה

כ. הרשב"א בתשובה הוכיח מרישא דמתני' דלא התירו להגיה הס"ת אע"ג דצורכי מצוה היא ושי"מ דלא התירו לכל צורכי מצוה אלא רק בתפילין **שא"א לו לעולם ואפי' לשעה בלא הם** והיינו שזה מצוה עוברת וגם מצוה חיובית, וכ"כ תלמיד הרשב"א. ועי' ברמ"א סי' תקמ"ד ס"א דלא התירו מלאכת אומן לצורך מצוה ומקורו בריב"ש סי' רכ"ו, ועי' ט"ז שם שהעיר מהא דתפילין, וצ"ל דהרמ"א מייירי במצוה שאינה עוברת משא"כ תפילין וכנ"ל ברשב"א.

והרשב"א כתב לפי"ז דאין להתיר לבנות ביהכנ"ס משום צורך מצוה כיון דאפשר להתפלל במקו"א והפמ"ג א"א ד' והמ"ב למדו דאף כשאין להם מקום להתפלל בעשרה אסור. ובפמ"ג שם העיר לשיטות דתפילה בחוה"מ מה"ת בציבור [עי' רמב"ן עה"ת]. ועי"ש דלא התירו אלא לצורך הנאת הגוף והיינו דלא התירו משום צרכי רבים כשאין הנאת הגוף אך צ"ב מ"ש מתפילין דמשום המצוה התירו. ואפשר דחובת ציבור לא חשיב דבר האבד⁷⁹. או נימא דתפילין מצוה חשובה היא טפי, ועי' פמ"ג משב"ז ד' [לענין לאחר המועד] דתפילין וציצית מצוה רבה [וא"ש טפי לשון הרמ"א בסי' תקמ"ד]. וצ"ע. אמנם באמת ברשב"א שלפנינו משמע דאסור רק משום דיש להם מקו"א להתפלל בציבור אבל אם אין יכולים להתפלל בעשרה יהא מותר לבנות ביהכנ"ס.

וטעם ההיתר לצורך מצוה כתבו הח"א כלל קי"א א' וכן בשלחן ע"ש כללי מלאכות א' דהוא משום דבר האבד [ועי' נ"ב קמא סי' כ"ז לענין אונן]. וכ"כ הב"י דמה"ט מותר לכתוב חידושים שנתחדשו לו במועד. ולפי"ז גם לצורך אחר המועד אם צריך מיד לאחר המועד הוי דבר האבד. ומה"ט התירו לכתוב תפילין לעצמו לאחר המועד שמא לא יהא לו פנאי⁸⁰.

⁷⁶ והנה מקור הב"י הוא מהאררחות חיים, ולפנינו נוסף שם תיבות וכ"ה בריטב"א דף י"ח [שהוא מקור האררחות חיים עיי"ש] ושם מבואר דתרי מילי נינהו ס"ת לקרות וכן להגיה ס"ת שלא יהא לו אח"כ ספר להגיה ממנו ועי"ז כתב וכן במקרא וגמרא שאין לך דבר האבד גדול מזה והיינו שישכח ההגהה ולא יכול ללמוד בו לאחר המועד. וזה מפורש כהט"ז. ולפי"ז איכ"ל דלצורך הלימוד של המועד אינו דבר האבד אלא צורך המועד בעלמא ויהא מותר מעשה אומן רק לצורך הרבים או דנימא דצורך מצוה מותר. אמנם לשון השו"ע מבואר דעצם הלימוד במועד חשיב דבר האבד וכהמ"א.

⁷⁷ וצ"ב מ"ש מהגהת ספרים שצ"ל למ"א ובאמת לכאורה גם טעם הרא"ה הוא משום דבר האבד כצרכי מצוה עי' להלן בשם הח"א דטעמא משום צדבר האבד. ואפשר דהרא"ה ס"ל דצורך מצוה הוי סיבת היתר מצ"ע. ולא ראיתי מי שהעיר בזה.

⁷⁸ שו"ר שבדמש"א כאן כתב דהגר"א חולק גם בכתיבת ספרים ללמוד בהם, וצ"ב. ואולי כוונתו דחולק על דיוק הב"י ברמב"ם לענין תפילין. וצ"ע.

⁷⁹ ויתיישב הא דס"ת לקרות לא התירו משום צרכי מצוה. אמנם לפי"ז בספרים ליחיד ללמוד יהא מותר משום צרכי מצוה וכנ"ל בדברי המ"א והגר"א וא"ש דעדיף מס"ת לקרות בו, אך לא מצאנו כן דצורך היחיד עדיף וצ"ע.

⁸⁰ ולפי"ז קשה טפי מ"ש דלאחרים לא התירו לאחר המועד משום דבר האבד [אא"כ נימא דלאחרים ימצא אחרים שיכתבו מיד לאחר המועד, עי' לעיל] ואי משום צורך מצוה י"ל קצת, למש"כ הב"ח דלאחרים מותר משום ערבות ושמא לצורך אחר המועד ליכא ערבות. וצ"ע.

ולעיל הובא דלשי' תוס' ת"ק דמתני' אסר לעצמו אף לצורך המועד, והקשה הקר"א דבשלמא בתפילין איכל"מ דאין מניחים בחוה"מ אבל ממזוזה וציצית קשה, וצ"ל דבציצית יכול שלא ללבוש הבגד, ובמזוזה צ"ל כעין מש"כ החכמ"ש דיכול להקנות הבית. וכנ"ל. [ועי' ב"ח ריש סי' תקמ"ה כע"ז לענין לאחר המועד]. ויל"ב להרשב"א דרק מצוה חיובית שמוטלת על גופו וא"א בלא זה חשיב כדבר האבד אבל מצוה שיכול בלעדיה כיון שהוא אנוס אין מוטלת עליו והוי כמצוה קיומית ובזה לא חשיב כדבר אבד ועצ"ע.

עי' ביאורו"ל סי' תרל"ז דמותר לבנות סוכה בחוה"מ כמו שהתירו תפילין ודלא כמאמ"ר וכ"כ השבילי דוד, עיי"ש, ולמבואר דציצית לא חשיב מצוה חיובית לכאורה סוכה דמי לציצית דיכול שלא לאכול בסוכה [אמנם העירו דמ"מ א"א בלא שינה]. ועוד יל"ד דתפילין שאני דמצוה רבה היא כנ"ל. ועי' מאירי סוכה דף כ"ז שמבואר כמאמ"ר דאסור לבנות סוכה בחוה"מ.

ועי'ע בביאורו"ל סי' תק"מ לענין מצות מעקה דהריטב"א התיר אף מעשה אומן והגמ' דאסרו מיירי שאין שם מצות מעקה דאין משתמשים במרפסת. והמ"ב כתב דפוסקים משמע דאף במקום מצות מעקה אסור. וצ"ע מ"ש מבנין סוכה. [ובס' קדושת המועד לדף י' ר"ל דמצות מעקה אינה עוברת דאין חיובה כל רגע וצ"ע].

כ"א. תוס' ד"ה וטוה פ"י ע"י שינוי ובכתיבת תפילין א"א לשנות וצ"ב דכיון דצורך מצוה חשיב דבר האבד אמאי בעי שינוי ומשמע כהכס"מ ברמב"ם דהיכי דאפשר בשינוי צריך לשנות. וצ"ע. אמנם למסקנא מבואר בגמ' דשרי אף כדרכו וכו' יוסי וצ"ע.

עוד כתבו דבעשיית תפילין לא מיירי הכא, וביארו הפוסקים דחשיב מעשה הדיוט, ועי' ערוה"ש דהיינו דווקא בהכנסת הפרשיות לבתים אבל עשיית הבתים הוי מעשה אומן, וקצ"ע סתימת הפוסקים. ועי' מ"ב דעשיית התפילין שרי אף לצורך אחר המועד ודלא כהט"ז.

מעשה הדיוט לצורך מצוה

כ"ב. עי' שו"ת מבי"ט ח"א סי' ר"נ דמותר לתלוש עשבים מביה"ק משום דהוי קצת מצוה ואף דהרשב"א אסר מלאכה לצורך מצוה אם לא מצוה כתפילין כ"ז במעשה אומן אבל מעשה הדיוט מותר. וכ"מ ברמ"א סי' תקמ"ד דרק מעשה אומן אסר. אמנם עיי"ש במ"ב דהטעם משום דחשיב צורך המועד. והיינו דאין כאן היתר מיוחד לצורך מצוה אלא דכל צורך מצוה הוי צורך המועד, אבל מעשה אומן בעינן שיחשב כדבר האבד ולכן מותר רק במצוה שחייב בה והיא מצוה עוברת. ועי' בריב"ש שם דלא התירו לתפור בגד לתינוק לצורך המילה ואפי' מעשה הדיוט משום דאפשר בשיראין, וכתב הפמ"ג סי' תקמ"ד א"א ב' דטעמא משום דלא חשיב צורך המועד כלל.

אם מותר ליטול שכר לצורך מצוה

כ"ג. בסוגיין מבואר דאף דכתיבת תפילין מותר ומשום צורך מצוה מ"מ אסור ליטול שכר עכ"פ לעשיר. אמנם לעיל דף ו' ע"א מבואר דמותר לשכור פועלים לצורך עקירת כלאים ופי' תוס' הטעם משום דצורך מצוה הוא. וצ"ע דהא הכא הוא מקור איסור נטילת שכר ואפי"ה אסור. ועי' ט"ז סי' תקמ"ד ודבריו צל"ע היטיב. אמנם עיי"ש בפמ"ג דלא התירו ליטול שכר אלא אם המלאכה מותרת אבל מלאכה אסורה אין ליטול שכר אף לצורך מצוה, וצ"ל דאפי' כשהמלאכה הותרה לצורך המצוה כהא דהכא מ"מ אסור ליטול שכר והסברא צ"ע. אמנם במעשה הדיוט כתב שם הפמ"ג דמותר ליטול שכר אף דההיתר רק משום צורך המצוה. ואולי משום דמעשה הדיוט טעם ההיתר משום צורך המועד ולא משום צורך מצוה. וצ"ע.

גילוח בחול המועד דף י"ג ע"ב – שו"ע סי' תקל"א

א. דף י"ג ע"ב מתני' ואלו מגלחין במועד וכו' והיינו משום דאנוסים הם, ובגמ' ושאר כל אדם מ"ט אסורין ומסקינן כדי שלא יכנס כשהוא מנוול לרגל, ולא אמרו משום איסור מלאכה⁸¹, וה"ט כמבואר בתוס' ד"ה ושאר דהכא לצורך המועד הוא.

⁸¹ ועוד דאי איכא איסור מלאכה לא מהני טעמא דאנוסים, אמנם עי' בסמוך מהביאורו"ל דכיון דאנוסים הם חשיב דבר האבד.

ובריטב"א כתב דלולי הגזירה מותר משום דיפוי הגוף כאו"י וכ"מ בפסקי חוה"מ לרמב"ן, ולדבריהם אף מעשה אומן מותר בלא הגזירה. וכ"מ בביאוריה"ל שהקשה אמאי התירו למי שהיה אנוס ולא הצריכו שינוי, ור"ל דאף צורך המועד הוא כיון דמעשה אומן הוא צריך שינוי. אמנם הביאוריה"ל לא תי' כהראשונים אלא כתב דשמה דבר האבד הוא כיון שלא היה יכול לספר קודם וצ"ב. ומבואר דס"ל דהכא לא חשיב כאו"י וצ"ע דהמ"ב הביא דברי הריטב"א שם ולא הזכיר דבריו דיפוי הגוף כאו"י. וע"ע בביאוריה"ל סי' תקמ"ב ד"ה אפי' שהספרין מותרים ליטול שכר כיון דהוי דבר האבד אמנם זה לשיטתו אבל לריטב"א דחשיב כאו"י תלוי בנידון שם אי לאוכ"י מותר ליטול שכר ע"י"ש בביאוריה"ל.

ולדברי הריטב"א שרי אף מכוון מלאכתו במועד משא"כ למ"ב דמשום דבר האבד הוא במכוון מלאכתו אסור.⁸² אמנם למ"ב משמע דלא הותר מעשה אומן רק למי שהיה אנוס אבל אלו שאינם אנוסים אף בלא הגזירה אינם מותרים מדינא אלא במעשה הדיוט אבל מעשה אומן אסור אף בלא הגזירה. [ועי' בסמוך להגר"א].

ב. ועי' ב"י ומ"א והגר"א סי' רנ"א דמשמע דמעשה אומן אסור מדינא ולא מגזירה, ע"י"ש בשם הכל בו שהתיר תספורת בע"י"ש דלא חמיר מחוה"מ דהדיוט תופר כדרכו והיינו דמעשה הדיוט מותר מדינא, ומשמע דמעשה אומן אסור ואף לצורך המועד דהתם נמי הוי לצורך שבת. [והב"י שם התיר אף מעשה אומן וע"י"ש במ"א ויד אפרים דבע"י"ש האיסור משום שיעסוק בכבוד שבת ולצורך שבת מותר. אבל בע"פ אסור דומיא דחוה"מ] והמ"א שם הוכיח דסתם תספורת היינו מעשה אומן מהא דבע"פ אסור תספורת והיינו מעשה אומן דמעשה הדיוט ודאי מותר דלא גרע מחוה"מ דשרי, ומבואר דבחוה"מ מעשה אומן אסור מדינא [דאי משום גזירה הרי גם מעשה הדיוט אסור, ואמנם בער"פ דלא שייכא הגזירה מותר לצורך המועד ע"י"ש].

וע"י"ש בביהגר"א דגילוח אף מעשה הדיוט אסור **זה שאמרו הכא ושאר כל אדם מאי טעמא וכו'**, והיינו דאי מעשה אומן הוא תיפול' משום איסור מלאכה ור"ל דלא הותר מעשה אומן לצורך המועד ולא ס"ל דחשיב כאו"י, וע"י"ש דקושית הגמ' אמאי אסרו מעשה הדיוט ולזה בעינן טעמא משום גזירה אבל במעשה אומן אף בליכא גזירה אסור, עכ"ד.⁸³ ולכאורה לפי"ז במי שהיה אנוס נמי לא הותר אלא מעשה הדיוט שאין האונס מתיר המלאכה אלא דבאונס ליכא גזירה, אמנם י"ל כהמ"ב דכיון שהיו אנוסים חשיב דבר האבד.

ג. תוס' ד"ה ומנודה בא"ד וגילוח הראש נמי אסור במועד דהא אמר בגמ' שלא יכנסו לרגל מנוולין ואין לך ניוול גדול מזה. ור"ל דלא תימא דבזה ליכא גזירה דאף אם לא יגלח ליכא ניוול [וכדלהלן בפ"י ג'] אלא גם בזה חשיב ניוול ויש לגזור. עוד פ"י ושמה וכו' אבל גילוח הראש אסור משום מלאכה ואפי' באונס - כלומר דלא התירו באונס אלא כשאין איסור מלאכה אבל בגילוח הראש שיש בו איסור מלאכה אסור אף באונס. עוד פ"י ועוד יל"פ שנראה שמותר לגלח הראש במועד ור"ל דאפי' מי שאינו אנוס מותר לצורך המועד והטעם צ"ל דבראש ליכא גזירה דזה אינו ניוול ודלא כפי' א'. [וכ"כ הרש"ש אמנם ע"י"ש שלפ"י ל"ק קושית רעק"א ומשמע דהרעק"א מפרש דברי התוס' גם לפי' בתרא דמייירי רק במי שהיה אנוס וע"כ דס"ל דאין כאן ג' פירושים. ועי' להלן].

ופשטות נידון התוס' אי גם בגילוח הראש אם לא יגלח הוי ניוול או דרך בזקן אם לא יגלח הוי ניוול גדול דגזרו משום זה.⁸⁴ ומ"מ אף דאין זה ניוול לפי' ג' חשיב צורך המועד להתיר מלאכה כיון דסו"ס איכא יפוי בזה [וכע"י"ז בשעה"צ ס"ק ט"ו לענין גילוח שפה]. משא"כ לפי' ב' מה"ט דאין זה ניוול גם לא חשיב הגילוח צורך המועד להתיר המלאכה. וכן ביאר באגרו"מ ח"א סי' קס"ג. וע"ע שם דבתוס' להלן ד"ה ושאר מבואר פ"י ד' דלא נאסר בשאר הגוף כלל אלא רק בראש, וצל"ע.

⁸² עוד עי' ביאוריה"ל סי' תקמ"א דכיון שהתיר משום דבר האבד מותר ליטול שכר כמשי"כ הרמ"א שם. אבל אי משום אוכ"י אין זה ברור ע"י"ש. ומשי"כ שם דבער"פ ודאי מותר ליטול שכר דלא שייך טעם הרא"ש דהוי עובדא דחול דהרי חול הוא, צ"ע דסי' רנ"א אסרינן ליטול שכר על מלאכה המותרת בער"ש. ובדברי המ"ב דחשיב כדבר האבד יש להעיר דבפסחים נ"ה ילפינן מחוה"מ לער"פ דכיון שמצינו בחוה"מ דמותר לאנוסים כמ"כ מותר בער"פ ובגמ' דף י"ג אמרינן דלא ילפינן מהא דשרי בדבר האבד ע"י"ש וא"כ איך ילפינן מהא דשרי לאנוסים. ואפשר דאין זה ממש דבר האבד אלא כדבר האבד וצ"ע.

⁸³ והגר"א שם הוכיח מזה דבער"ש נמי אסור אף מעשה הדיוט כמו שאסרו בחוה"מ אף מעשה הדיוט, ודלא כהכל בו. וצ"ב דהכא לא נאסר אלא משום גזירה והתם לא שייך הגזירה וכן הקשה בדמש"א וצ"ע. ועי' להלן.

⁸⁴ אמנם במצבת משה פ"י להיפך דבגילוח הראש אם יגלח הוי ניוול וליכא גזירה שגלח קודם המועד כדי שלא יהא מנוול דאדרבה אם יגלח הוי ניוול. וזה חידוש. וכבר כתב שם בהגהת בנו דפי' התוס' להיפך וכנ"ל. שוב העירוני דהרש"ש ציין לתוס' ביבמות דמבואר כן דהגילוח עצמו הוא ניוול. ולפי"ז ודאי א"א לפרש דשייך גזירה שלא יכנס מנוול למועד.

והעירו דאי נימא דגילוח הוא מעשה הדיט לכאורה ודאי דגם גילוח הראש מותר דחשיב צורך המועד ורק אי מעשה אומן הוא ומותר משום דחשיב כאו"י י"ל דבעינן יפוי הגוף⁸⁵.

ד. תוס' ד"ה ושאר א"י וכו' דיש מלאכות האסורות שאין בהם טורח כמו פרקמטיא זה שהוא ליפוי ראוי להתיר לכבוד המועד. וצ"ב אמאי לא ניחא להו פ"י קמא דהוי מלאכה והרי גם לפי ב' ע"כ דחשיב צורך המועד, ואפשר דנידון התוס' דלמא חשיב מעשה אומן ולא הוי כאוכ"נ, וע"כ כתבו דהוי מלאכה בלא טירחה ובוזה מותר לכבוד המועד [ודבריהם סתומים]. והב"ח הגיה דכוונתם להיפך דאינה מלאכה אלא טורח והכי משמע מהא דפרקמטיא דאינה מלאכה אלא טירחה, ועי' תוס' דף י"ב ב'. אבל הרש"ש כתב דחד תי' הוא ופ"י משום דאין טירחה וכן פ"י בהגהות חת"ס דהכא ליכא טירחה וכתב דמייירי בגילוח זקן דאין בו טירחה. ולדבריהם נמי משמע דאי הוי מלאכה עם טירחה אסור אף לצורך המועד וע"כ דמעשה אומן הוא. מיהו צ"ב הדמיון לפרקמטיא דהתם איכא טירחה ולא מלאכה. [אמנם הנמוק"י סוף פ"א כתב בשם הראב"ד דבפרקמטיא ליכא טירחה וצ"ל דליכא טירחה כ"כ וצ"ע].

איסור גילוח משום גזירה - אי חשיב כמלאכה

ה. עי' להלן בגמ' דמספכ"ל באומן שאבדה לו אבידה אי גזרו או לא כיון דלא מוכחא מילתא, ולא איפשטא, ועי' באשר"י דפסק לקולא אמנם הנמוק"י פסק לחומרא והב"י כתב שכן נראה ברי"ף ורמב"ם ורא"ש שלא הביאו ד"ז, אך תמה על הרמב"ם שפסק דמלאכת חוה"מ דרבנן אמאי לא פסק לקולא. והא"ר תמה דאף אי מלאכת חוה"מ דאורייתא הרי הכא מותר מדינא ורק משום גזירה אסור. וכ"כ בשיטה דאזלינן לקולא מה"ט. [והא"ר נדחק דגילוח מדאורייתא אסור ורק ע"י עכו"ם שהוא מדרבנן התירו ור"ל דכוונת הב"י על גילוח ע"י ישראל שזה אסור מה"ת. ובביאור"ל ד"ה אין מגלחין מפורש דמה שמותר אף ע"י ישראל מותר וצ"ע]. ועי' פמ"ג משב"ז ב' דאפשר דהב"י מייירי בגילוח כל הראש דאינו יפוי כ"כ, וצ"ב דא"כ גם באונס אסור ומאי מספכ"ל.

אמנם מצינו לכמה אחרונים שכתבו דאחר שאסרו לגלח משום גזירה הדר דינא דהוי איסור מלאכה, והיינו דעיקר ההיתר לצורך המועד משום דנמסר לחכמים והיכא דלא רצו להתיר הדר דינא דאסור מה"ת⁸⁶. עי' הגהות חת"ס, וכ"כ הנחל אשכול סי' מ"ה. [ועי' פמ"ג שם משב"ז ג' דלא ס"ל הכי]. וכבר כתב כן המאירי בהא דהתירו להלן באנשי משמר לגלח ביום חמישי משום כבוד שבת, דדוקא התם דגזירה בעלמא היא שלא יכנסו למשמר בניוול התירו משום כבוד שבת, אבל בחוה"מ איסור מלאכה הוא ולא התירו משום כבוד שבת [ועי' שם תי' אחר וכ"ה במכתם]. ובאגרות משה ח"א סי' קס"ג חולק על זה והוכיח מדברי הראשונים דמעשה אומן לצורך המועד אסור רק מדרבנן ש"מ דאף דרבנן אסור מ"מ אין איסור מה"ת. ואפשר דגם המאירי לא נתכוון דהוי מלאכה דאורייתא אלא רק מדרבנן. ובריטב"א משמע דאין זה איסור מלאכה ע"י דלמ"ד דלא חששו שיאמרו כל הסריקין מותרין כיון דאין זה איסור גמור. וכ"מ לשיטה הנ"ל דפסק הכא לקולא כיון שאינו אלא גזירה.

גילח ערב הרגל

ו. עי' הגהות אשר"י דיש שר"ל [ובטור הביא כן בשם ר"ת] דמי שגילח ערב הרגל מותר לגלח ברגל דליכא גזירה שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. ושם נחלק עליו מדלא הזכירו זאת במשנה, [והאחרונים תמחו דהא מספכ"ל במי שאבדה לו אבידה אף שלא הוזכר במשנה וע"ע להלן בתוס' י"ז ע"ב דאיכל"מ דתנא ושייר. וה"נ איכל"מ הכא. ולכן פ"י דכוונתם דלא הוזכר בגמ', וע"ע להלן] ועוד דדמי למי שאבדה לו אבדה דה"נ לא מוכחא מילתא שגילח קודם המועד.

ובנו"ב סי' י"ג האריך בזה ויישב דעת ר"ת דמודה דאסור, דאף דלא שייך הגזירה מ"מ אם גילח ערב הרגל יש לאסור מדינא דאין זה צורך המועד והוי מלאכה ולהכי לא קתני במתני'. אלא דר"ת מייירי ע"י פועל עני שאין לו מה יאכל דמשום מלאכה יש להתיר, אבל אי לא גילח דאיכא גזירה אסור אף ע"י פועל שאין לו מה יאכל. והתיר כן לדינא. אמנם עי' נחל אשכול סי' מ"ה, ועוד אחרונים שחלקו עליו, ועיקר יסודם דאחר שלא התירו חכמים משום הגזירה גם אי משכח"ל דאין לגזור אין להתיר. ובפרט להנ"ל דאיסור מלאכה הוא.

ועי' אגרות משה ח"א סי' קס"ג דאף שחלקו על ר"ת כל זה ביחיד שגילח בערב יו"ט דאין ניכר שגילח מעיו"ט אבל אם מנהג כל המדינה לגלח כל יום לא שייך גזירה, דכו"ע ידעי דגילח עיו"ט ואפי"ה מגלח עכשיו. וכנ"ל דס"ל דאין זה איסור מלאכה אלא גזירה בעלמא ובאופן זה לא גזרו.

⁸⁵ ובבימ"ד ר"ל דזהו השו"ט בתוס' אי שרי גילוח הראש דגילוח הזקן מעשה הדיט הוא ומותר לצורך המועד אבל גילוח הראש דלמא מעשה אומן הוא ואין להתירו לצורך המועד. מיהו לשון התוס' משמע כנ"ל דהספכ"ל אי חשיב צורך להתיר.

⁸⁶ ואולי י"ל בזה דברי הגר"א דאף בע"ש יש לאסור והיינו דהשוו זאת לחוה"מ, אף דהתם ליכא גזירה ודו"ק.

גילוח [ב]

עיי' מש"כ לעיל בתוס' דאיכא ג' פירושים ולפי' ג' ע"כ שבאו להתיר אף למי שלא היה אנוס וכ"מ ברש"ש. אולם לרעק"א ל"מ הכי. ובבימ"ד אמרו דאין כאן ג' פירושים אלא דמש"כ ושמא הוא פ"י אחד, וכוונתם כמש"כ במצבת משה דעצם הגילוח הוא ניוול ולכך אין להתיר המלאכה. ולפי' ב' עצם המלאכה מותרת משום דסו"ס הוי צורך המועד.

ז. בעי ר"ז אבדה לו אבידה ערב הרגל כיון דאניס מותר או דלמא וכו', ומסקינן בתיקו. והובא לעיל דהנמוק"י כתב דמספק אזלינן לחומרא וכ"כ הב"י דמשמע מהשמטת הרי"ף והרמב"ם ורא"ש ותמה לשיטתם דמלאכת חוה"מ דרבנן אמאי לא פסקו לקולא [ועיי' לעיל]. ובא"ר כתב דס"ל דלמבואר בגמ' דף י"ז דלתנא דמתני' לא התירו לאבל לגלח אף שהיה אנוס ש"מ דס"ל דמה דלא תנן במתני' לא הותר ולא אמרינן תנא ושייר ודלא כסוגיין, וזה דלא כתוס' שם שנדחקו בזה [ועיי' עוד בריטב"א]. וכ"כ בנחל אשכול סי' מ"ה, וביאר הטעם עפ"י הנ"ל דאחר דגזרו הוי איסור מלאכה ולא הותר אלא מה שנמנה במשנה. ועיי' בסמוך.

חולה שנתרפא

ח. בתוס' ד"ה אומן נסתפקו בחולה שנתרפא אם מותר לגלח דמוכחא מילתא או לא. ובשיטה כתב דמותר דחוליו מוכיח עליו.

אמנם בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' ער"ה [הו"ד בב"י] כתב דאסור משום דלא קתני במתני', והוכיח כן מהגמ' להלן דקטן שנולד במועד מותר לגלחו במועד שאין לך בית האסורים גדול מזה, ומדלא אמרו דטעמא דאנוס שלא היה יכול לגלח ומוכחא מילתא אלא רק משום שנכלל בדינא דמתני' דיוצא מבית האסורים מותר מוכח דלא הותרו אלא המנויין במשנה. וכ"כ בביהגר"א להוכיח מזה דלא כר"ת שהתיר למי שגילח ערב המועד. ומבואר דס"ל דמה שלא נזכר במשנה לא התירו אף אם היה אנוס וגם מוכחא מילתא, [ודלא כהאחרונים לעיל שפ"י דקושית הראשונים על ר"ת היא רק מדלא הוזכר בגמ'].

אך קשה כנ"ל מהא דשו"ט להתיר למי שאבדה לו אבידה וכדהוכיחו התוס' בדף י"ז מזה דתנא ושייר. [ובשיטה להלן דף י"ז כתב דאבדה לו אבדה וכן כל אונס הידוע לרבים נכלל בהיתר דמתני', אך גם בקטן הרי מוכחא מילתא ואף אם אינו כיוצא מבית האסורים יש להתיר]. וכבר הקשה כן בשו"ת זרע אמת ח"ג סי' נ"ד על הרשב"א. ויש שתי עפ"י דברי הא"ר דהגמ' דף י"ז סברא דמתני' דווקא קתני ודלא כהגמ' דידן וה"נ נימא בגמ' דקטן, [אך קצת דוחק דב' סוגיות סמוכות פליגי בזה].

והנה בשו"ע כתב כהרשב"א דחולה שנתרפא אסור לגלח, אמנם במ"א משמע דהטעם משום דאינו מפורסם וכ"כ הלבוש ופי' הטעם משום דאין הכל יודעים שהיה חולה [ובמ"ב כתב דמסתמא ידוע שהוא חולה יותר ממי שהתירו לו נדרו אלא טעמא משום דאין יודעים שמחמת חוליו הוי אנוס, ונסתייע לזה ממשמעות הריטב"א דבעינן דמוכחא מילתא שאנוס הוא], וצ"ע אמאי לא פ"י כהרשב"א דאף דמוכחא מילתא אסור אלא רק מה נכלל במשנה, ומשמע דלא ס"ל הכי להלכה. וצ"ע. ועיי' בסמוך בדין יש לו חלוק אחד.

ט. אמר ר"י כל מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו במועד. עיי' בתוס' להלן דף י"ח שנסתפקו אי מותר רק בכיבס קודם המועד או אף שלא כיבס בערב הרגל, ולכאורה הטעם דכיון דבכיבס הרי הוא אנוס לא פלוג רבנן והתירו, ועיי' בשיטה דף י"ח. ובנו"ב תנינא סי' צ"ט כתב דלא חשיב פשיעה כיון דגם אם יכבס יצטרך לכבס שוב. [וצ"ב דמ"מ הוי פשיעה לגבי יו"ט ראשון ואולי כוונתו דעכשיו אין הכיבוס מחמת פשיעתו].

ולעיל הובא דברי ר"ת דלא גזרו במי שגילח ערב הרגל, ומשמעות הטור דטעמיה משום דאין את עיקר סיבת הגזירה דהרי קיים דינו לגלח קודם המועד. וה"נ יל"פ בחלוק אחד להצד בתוס' דמייירי רק בכיבס ערב הרגל והיינו דאין זה משום אונס אלא שבזה לא שייך הגזירה. וכ"מ בשיטה דהוכחת ר"ת היא מהא דאין לו אלא חלוק אחד, אלא שדחו הראשונים דהתם נמי בעינן שיהא מוכחא מילתא. עיי"ש.

ולהלן דף י"ח ע"א מקשינן מהמשנה שלא הובא היתר זה ומתריצין דמתני' קמ"ל דאע"ג דיש לו ב' חלוקים ומטנפי תרוויחו, וצ"ב. ואי בחלוק אחד מייירי שכיבסו בערב הרגל יל"פ דמתני' קמ"ל דאע"ג דלא כיבס ויש סיבה לתקנה מ"מ כיון דאנוס הוא מותר, משא"כ ביש לו חלוק אחד דאין סיבה כלל לתקנה כיון דכיבס כסותו, מיהו לצד ב' בתוס' לא אי"ש [אמנם בשיטה כאן מבואר דאף בב' חלוקים אף בכיבס אחד ולא נכנס מנוול לרגל אסור לכבס השני כיון שהיה יכול לכבס קודם. ולפי"ז צ"ב הגמ' שם וי"ל]

והנה מבואר מכאן דשרי אע"ג דלא קתני במתני' וזה לכאורה דלא כהרשב"א והגר"א הנ"ל, אמנם הגר"א ציין לקושית הגמ' שם אבל לכאורה תי' הגמ' שייך גם בדברי ר"ת דגילח בערב המועד דמתני' קמ"ל אף במי שלא גילח בערב הרגל וכנ"ל דאע"ג דיש סיבה לגזירה שלא גילח בערב הרגל ורק דאנוס הוא מותר, ושו"ר שכ"כ בגנזי חיים בדעת ר"ת, וצ"ע.

ועי' בריטב"א דף י"ח דבגילוח מתני' לאו דווקא כדמוכח מהא דמי שאבדה לו אבדה אבל בכיבוס מתני' דווקא ומשו"ה הקשו בגמ' על מי שאין לו אלא חלוק אחד וביאר דילפינן לה מהא דתנן ושאר כל אדם אסורים וקאי רק על כיבוס והגר"א הביא רא"י זו ופי' דקאי על כל המשנה.

גילוח קטן

י. אמר שמואל קטן שנולד במועד מותר לגלחו וכו' ול"ב בע"ב אף שנולד קודם המועד מותר לגלחו. וכ"פ הרמב"ם פ"ז הי"ט והרא"ש. [והרוקח סי' ש"ז פסק לחומרא כל"ק] ועי' נמוק"י דהטעם משום דלא שייך ביה הגזירה שלא יכנס כשהוא מנוול דלאו בר מצוות הוא דלא גזרינן קטן אטו גדול. וכוונתו כדמשמע בטור דהגזירה שלא יכנס מנוול למועד הוא משום שיש מצוה לגלח קודם המועד ובקטן דלאו בר מצוות הוא אין מצוה לגלח ערב המועד וממילא לא שייך גזירה שמא לא יגלח בערב המועד, וכ"כ הט"ז ס"ק ו' ועי"ש ס"ק א'. [ומש"כ הנמוק"י דלא גזרינן קטן אטו גדול היינו דלא נימא לא פלוג וגזרו בכל גווני שלא יגלח במועד]. ומשמע דגם אביו אין מצווה לגלחו קודם המועד דא"כ יקנסוהו כדי שלא ישהה למועד, אמנם בפמ"ג משב"ז ו' כתב דאף אי נימא דאביו מצווה שלא לגלחו מ"מ א"א לקנוס לבנו משום אביו. ונידון הפמ"ג הוא בהגיע לחינוך עי"ש.

והנה רש"י כתב בד"ה קטן הנולד במועד ולו שערות גדולים מותר לגלחו שער ראשו **המצער**. ומשמע דמשום יפוי לחוד לא התירו ואולי משום דאין זה צורך הקטן אלא לצורך הגדול, ויל"פ לפמ"ג הנ"ל דכלפי הגדול יש לגזור שלא יגלח בנו במועד אלא שא"א לקנוס הקטן, וזה רק אם הקטן מצטער בזה אבל ביפוי שאין זה צורך הקטן אלא צורך הגדול שפיר גזרינן, וכ"כ בשש"כ פ' ס"ו הע' קכ"ז. [אמנם כ"ז ל"ב אבל ל"ק דמיירי בנולד במועד דאנוס הוא היה להתיר גם לצורך אביו ליפוי]⁸⁷. ובדין כיבוס בגדי קטנים דנו התוס' ובקרא הקשה תיפול דבקטן לא גזרו. עי"ש. ולהנ"ל דגילוח של יפוי אינו לצורך הקטן ואסור הי"ל כביבוס דאינו אלא לצורך אביו ושפיר גזרינן ורק בגילוח שהקטן מצטער בו מותר.

והרא"ש כתב דמותר לגלחו משום שלא שייך בהאי גילוח שלא יכנס מנוול לרגל. ועי' בא"ר דמשמע דר"ל דבקטן ליכא ניוול ולכן לא שייך גזירה. ודלא כהנמוק"י שההיתר משום דלא בר מצוות הוא. ולכאורה אי ליכא ניוול הרי גם אינו צורך המועד ואמאי מותר המלאכה. ומשמע כמשנ"ת לעיל בתוס' דאף דאינו ניוול אם לא יגלח מ"מ הגילוח ליפוי חשיב צורך המועד וכמש"כ בשע"צ לענין גילוח שפה. [ולו"ד יל"פ כוונת הרא"ש כהנמוק"י דכיון דאינו מצווה לא שייך גזירה שלא יכנס מנוול לרגל].

ולפי' הא"ר בדברי הרא"ש דליכא ניוול בקטן, לכאורה היינו משום דאין לו שיער הרבה אבל אם שערותיו גדולים איכא ניוול, אולם בא"ר שם הביא בשם ס' התניא דאם הוא מלא שיער מותר לגלחו אבל בלא זה אסור, והשוה דבריו לרא"ש. וצ"ב דלרא"ש במלא שער יש יותר לגזור שלא יכנס מנוול. וצ"ע. [ופשטות כוונת התניא כרש"י שרק באופן שמצער מותר, ובלא"ה אסור משום דאין זה צורך המועד].

י"א. עי' בשע"ת ס"ק ב' דקטן בן ג' מותר לדחות התספורת [חלאקא] למועד משום שמחה. וצ"ב דהרי הוא מכוון מלאכתו במועד ואמנם בדיעבד אין לאסור מטעמיה דהפמ"ג דהבן לא יפסיד משון האב, אבל מ"מ איך שרינן לאב לכתחילה לכוון למועד. וצ"ל דחשיב כאוכ"נ שמותר מכוון מלאכתו במועד. וצ"ע מנלן. ועכ"פ לפי"ז יהא הוכחה דאף צורך הגוף חשיב כאוכ"נ גם לגבי היתר מכוון מלאכתו במועד.

⁸⁷ ולפי משנ"ת בדעת תוס' שצידדו דגילוח הראש אינו יפוי ואסור משום מלאכה קשה מהא דקטן. ושמא לכך פירש"י דמיירי שהשיער גדול ומצער אבל בסתמא אינו יפוי כלל, ואסור משום מלאכה.

גילוח לרפואה

י"א. כתב הריטב"א דהא דפרש"י שמצערנו משום דאי לתיקון גופו או לרפואה פשיטא שמותר⁸⁸ דאף לריפוי בהמה מותר. ולכאורה יליד כמש"כ הנו"ב דלפועל שאין לו מה יאכל נמי אסור לגלח משום הגזירה אע"ג דאיסור מלאכה התירו לו, וא"כ ה"נ איכל"מ ברפואה דאף שמלאכה מותר מ"מ במקום גזירה אסור, ואולי הריטב"א חולק על הנו"ב. ואי נימא דלא אסרו אלא משום מלאכה א"ש דברי הריטב"א אך העירו דהריטב"א לעיל פי' דטעמא דלא חששו שיאמרו כל הסריקין מותרין וכו' משום דהכא אינה אלא גזירה בעלמא [ובס' שמירת המועד פי"ג הע' 10 העיר דהריטב"א לעיל פי' דהיתר רפואה הוא משום דבר האבד, וא"כ לריטב"א יהא מותר לגלח משום הפסד ממון אלא שדן לאסור משום מראית העין דהא דאבדה לו אבידה וע"ש בשם הפוסקים].

ועי' מ"א ס"ק י"ב בשם ליקוטי פרדס שהתיר לגלח שיער במקום הקזה משום דהוי פיקו"נ ודייק המ"א דבמכה שאין בה פיקו"נ אסור, וזה דלא כהריטב"א. ועי' בא"ר שכתב לדינא דאף שלא לפיקו"נ מותר, וכ"כ בשו"ת זרע אמת ח"ג סי' נ"ד והוכיח כן מהריטב"א הנ"ל והוסיף שגם הפרדס לא נתכוון דוקא לפיקו"נ וכ"כ בח"א כלל ק"י ד', ועי"ש בנשמ"א שהוכיח כן מהתוספתא ועי' ביאור"ל שדחה ראייתו ונטה לאסור עכ"פ באפשר מעיו"ט. אמנם בסו"ד כתב דבמקום שנפל למשכב מותר כדי שלא יכבד חוליו וכן כשמצטער כל גופו ככל רפואה שמותר ומשמע דלהמתירין אף שלא במקום חולי מותר וצ"ע דהא טעמייהו נמי משום רפואה.

והמ"א חולק על הפרדס מטעם אחר, משום דבשאר מקומות שבגוף לא נאסר גילוח כלל לפי מה דקי"ל דגילוח שפה מותר, ומשמע דבמכה שבראש דשייך גזירת ניוול ס"ל כמשמעות הפרדס דלא הותר אלא לפיקו"נ. אמנם המ"א כתב שם דכ"ש משום מכה ופי' הלבוי"ש דמותר כרפואת בהמה ולפי"ז אף בראש יהא מותר. וצ"ע.

גילוח שפה

גמ' דף י"ח ע"א אמר אביטול כו' שפה מזוית לזוית אמר רב אמי ובשפה המעכבת, ולפי"ז לאביטול מותר אף בשפה שאין מעכבת האכילה וכ"מ ברמב"ם פי"ז ה"כ וברי"ף, ועי"ש במ"מ. אבל הרא"ש גרס גם לאביטול שפה מזוית לזוית הנחה המעכבת ופי' בשם הראב"ד דמעל פיו מותר הכל אבל מה שחוץ לפיו מותר רק המעכב ולר"א הכל לא הותר אלא במעכב האכילה. ועי"ש דיש שפסקו כרב אמי. אמנם השו"ע פסק כהרמב"ם. והטעם דלא גזרו כלל על גילוח שפה כתב בשעה"צ משום דאף אם יגדל שפה ליכא ניוול [והיינו דא"צ ליטול בערב הרגל] ומ"מ איסור מלאכה ליכא משום דחשיב צורך המועד משום יפוי אע"ג דלא הוי ניוול [ע"י לעיל שצידדנו כן בתוס'] אולם ציין למ"א דמשמע דלא אסרו כלל בשאר האיברים ור"ל דמותר אף בדליכא יפוי, וצ"ב.

⁸⁸ וצ"ב מהו תיקון גופו ואי כוונתו ליפוי מאי עדיף משיער שמצערנו. ובשיטה כתב דמייירי ששערו קשה והתינוקות צועקים מזה מאוד, ואולי הריטב"א אתי לאפוקי מזה, דזה ודאי לכו"ע מותר אף אם יש גזירה.